

Ikkunat historiaan:
runojen ja laulujen avaamat näkökulmat historiankerrontaan J.R.R. Tolkienin romaanissa *The Lord of the Rings*

Katriina Lundström
Maisterintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Katriina Lundström	
Työn nimi – Title Ikkunat historiaan: runojen ja laulujen avaamat näkökulmat historiankerrontaan J.R.R. Tolkienin romaanissa <i>The Lord of the Rings</i>	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2021	Sivumäärä – Number of pages 95+liitteet
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielma käsittelee historiankerronnan näkökulmia J.R.R. Tolkienin romaanissa <i>The Lord of the Rings</i> (1954–55) ja miten niihin vaikuttavat kertoja, käytetty kieli ja ajankohta. Analysoitavana materiaalina ovat romaanissa esitetyt runot ja laulut jotka viittaavat tarinan sisäisen maailman historiaan. Tapahtumista, joita tekstiesimerkit käsittelevät, kerrotaan läpikotaisemmin romaanissa <i>The Silmarillion</i> (1977).</p> <p><i>The Lord of the Rings</i> on tarinan sisällä koottu selonteko romaanin tapahtumista, ja tarinan sisäisiä lähteitä on ollut useita. Myös <i>The Silmarillion</i> koostuu tarinan sisällä erityyillisistä teksteistä eikä se muodosta yhtenäistä historiaa tarinan maailmalle. Tolkienin luoman maailman historiaa on analysoitu monesta lähtökohdasta; sekä useiden lähteiden merkitystä että romaanin <i>The Silmarillion</i> luotettavuutta historiankerrontana on puitu. Se, millä tavoin tarinan sisäistä historiaa käsitellään tarinan sisällä nykyhetkessä, on sen sijaan jäänyt vähemmälle huomiolle. Tämä tutkimus pyrkii valottamaan historiasta annettua kuvaa sellaisena kuin se romaanissa <i>The Lord of the Rings</i> esitetään suullisena kerrontana.</p> <p>Analyysin metodina on kontekstuaalinen kertomusteoreettinen luenta. Analyysi koostuu kolmesta luvusta, joissa kertojan suhde kerrottuun historiaan on joko henkilökohtainen, yhteisöllinen tai ulkopuolinen. Kertojan analyysissä käsitellään sekä (1) kertojan läheisyyttä kerrottuun historiaan ennen kaikkea Portellin (1997) historian kerronnan moodien avulla että (2) kertojan luotettavuutta historian esittäjänä. Kertojan luotettavuus on vahvasti sidoksissa kertojan ja kerrotun historian suhteeseen, ja siinä hyödynnetään Phelanin (2005) epäluotettavuuden luokittelua. Jokaisessa osiossa puidaan myös kertomatilannetta, jolloin kerrottua historiaa heijastellaan nykyhetken kontrastina ja miten senhetkinen fyysinen tai temaattinen asiointi vaikuttaa historiasta annettuun kuvaukseen. Kolmatta vaikutinta, kieltä, analysoidaan sekä puhuttuna ilmaisukanavana (kertojan ja yleisön puhumat kielet) että käännöksenä, tekstiesimerkkeihin sovitettuna. Tarkoituksena on tutkia käytetyn kielen merkitystä, kieli-identiteettiä ja käännöksen vaikutusta kerrottuun.</p>	
Asiasanat – Keywords historiankerronta, kertoja, kieli, luotettavuus, muisti, The Lord of the Rings, Tolkien	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Kerronta ja aika	7
2.1 Muisti ja aika	7
2.2 Aika elementtinä romaanissa <i>The Lord of the Rings</i>	9
3. Kerronta ja näkökulma	15
3.1 Suullinen historia	19
3.2 Kulttuurinen konteksti	22
3.3 Kielellinen konteksti	25
3.3.1 Kieli kulttuurisena perintönä	25
3.3.2 Käännetty kieli	27
3.3.3 Kieli romaanin <i>The Lord of the Rings</i> maailmassa	29
4. Subjekttiivinen historiankerronta	37
4.1 Eletty historia	38
4.2 Laulut	45
4.2.1 <i>Song of Eldamar</i>	45
4.2.2 <i>Namárië</i>	46
4.3 Kaksi kieltä	47
4.4 Kertomatilanne	49
5. Yhteisöllinen historiankerronta	52
5.1 Kääpiöistä	52
5.1.1 <i>Song of Durin</i>	55
5.1.1 Salattu kieli	56
5.1.2 Kertomatilanne	57
5.2 Ihmisistä	59
5.2.1 <i>Song of Beren and Lúthien</i>	63
5.2.2 Kertojan perhehistoria	68
5.2.3 Kertomatilanne	71
6. Ulkopuolinen historiankerronta	72
6.1 <i>Song of Eärendil</i>	74
6.1.1 Opittu kulttuuri	77
6.1.2 Kertomatilanne	80
6.2 <i>The Fall of Gil-galad</i>	81
6.2.1 Tuntematon kulttuuri	83
6.2.2 Käännös ja etäännyttäminen	84
6.2.3 Kertomatilanne	86
7. Päätäntö	88
Lähteet	91
Liitteet	96

1. Johdanto

Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, miten historiaa kuvataan J.R.R. Tolkienin todennäköisesti tunnetuimassa romaanissa *The Lord of the Rings*. Historiankerrontaan vaikuttavista tekijöistä tämä tutkimus huomioi kolme: kertojan, kielen ja kertomatilanteen ajan kontekstissa. Koska historia on subjektiivista, sen kuvauksia käsitellessä on tarkasteltava paitsi itse kerrottua myös kertojaa ja kertojan suhdetta käsiteltävään historiaan, kuka on kuulemassa kerrottua historiaa, millä kielellä sitä ilmaistaan, ja milloin ja missä olosuhteissa kerronta tapahtuu. Tutkimusmateriaalina ovat historia-aiheiset runot ja laulut ja niitä ympäröivät kontekstit.

The Lord of the Rings julkaistiin alun perin kolmena osana vuosina 1954–55, mutta on siitä huolimatta yksi kokonainen ja laaja tarina. Se on julkaisunsa jälkeen saanut osakseen merkittävästi huomiota, ja sitä luetaan vielä yli puoli vuosisataa myöhemmin. David Pringle (1988) laskee sen yhdeksi sadasta keskeisimmästä modernista fantasiateoksesta (41 vuoden aikajaksolla) ja kuvaa sitä ”ajatto-*mana quest-narratiivina*” jonka elävöittävänä voimana ovat sen antama tunne raa’asta tarinasta, kaikessa loisteliaassa alkukantaisuudessaan (ibid. 61).

Puoli vuosisataa sen jälkeen, kun Tolkienin romaani ensimmäistä kertaa julkaistiin, tarinan pääpiirteet ovat muuttuneet keskeisiksi elementeiksi fantasiakirjallisuudessa, ja sen juonen tietävät usein myös ihmiset, jotka eivät ole edes lukeneet romaania. Kertomuksen ytimessä on Mustan Ruhtinaan takoma mahtisormus, joka kadotettiin tuhansia vuosia sitten. Nyt kun se on löytynyt, sen omistaja pyrkii saamaan sen takaisin, ja protagonistit puolestaan pyrkivät tuhoamaan sen. Tämän ympärille kutoutuu tapahtumasarja, joka kokoaa yhteen maailman vapaat kansat yhteistä vihollista vastaan. Romaani sisältää useita lauluja ja runoja, mutta osa näistä viittaa suoraan tarinan sisäiseen historiaan. Tutkimus käsittelee kaikkiaan kuutta esimerkkiä ja niitä ympäröivää kontekstia. Nämä esimerkit ovat *Song of Eldamar*, *Namárië*, *Song of Beren and Lúthien*, *Song of Durin*, *Song of Eärendil* ja *The Fall of Gil-galad*.

Näissä kuvatun historian ajasta kerrotaan lähemmin romaanissa *The Silmarillion* (1977), joka julkaistiin vasta kirjailijan kuoleman jälkeen. Toisin kuin *The Lord of the Rings*, se jakautuu eri osiin. Näistä ensimmäiset kaksi (*Ainulindalë* ja *Valaquenta*) käyvät läpi maailman syntyä ja jumalten eri rooleja. Vasta kolmas osa, *Quenta Silmarillion*, siirtyy kuvaamaan nyt luodun maailman historiaa (ja, tästä näkökulmasta katsottuna, varsinaisen tarinan alkua). Kolmannen osan lopussa tarinan sisällä siirrytään Esiajoista eli Ensimmäisestä Ajasta Toiseen Aikaan. Neljäs ja viides osa (*Akallabêth* ja *Of the Rings of Power and the Third Age*) sijoittuvat Toiseen ja Kolmanteen Aikaan ja ovat enimmäkseen toisistaan erillisiä historiakuvauskuksia. Tässä tutkielmassa termi *The Silmarillion* ja viittaukset siihen sisältävät kuitenkin koko romaanin eikä vain sen suurinta osaa, josta romaani on saanut nimensä.

Vaikka keskiössä olevaa historiaa kuvataan pääsääntöisesti romaanissa *The Silmarillion*, se ja *The Lord of the Rings* eivät ole ainoat julkaissut romaanit, jotka tarjoavat katsauksen Tolkienin luoman maailman historiaan. Kirjailija hahmotteli fiktiivistä universumia ja sen henkilökaartia vuosikymmeniä, ja hänen poikansa Christopher Tolkien julkaisi uutta materiaalia isänsä kuoleman jälkeen hänen jättämistään muistiinpanoista. Tämä ”uudempi” materiaali esittää läpikotaisempia tai vaihtoehtoisia versioita eri tarinoista ja henkilöistä. Näiden myöhempien julkaisujen antia on tarkoitus hyödyntää tämän tutkimuksen tukena tilanteissa, joissa tarjottu konteksti jää vähäiseksi romaaneissa *The Silmarillion* ja *The Lord of the Rings*. Ne tarjoavat lisävalaistusta viitatusalle historialle ja kuvaavat yksityiskohtaisemmin kansojen ja henkilöiden välisiä suhteita. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole käyttää näitä julkaisuja, jotta tämä tutkimus voisi pyörtää kyseisissä kahdessa romaaneissa todettua tietoa: mikäli eri versiot puhuvat ristiin, nousevat alkuperäisissä romaaneissa esiteltyt faktat etusijalle.

Tässä tutkielmassa hyödynnetään analyysin tukena eniten julkaisuja *Unfinished Tales* (2006), *Morgoth's Ring* (1994), ja *The Peoples of Middle-Earth* (1996) ja myös muihin julkaisuihin viitataan tarpeen vaatiessa. Selkeälukuisuuden vuoksi lukuisat lähteet samalta tekijältä nimetään ensimmäisen viittauksensa jälkeen tekstissä julkaisun nimen mukaan, esim. *The Silmarillion*: Tolkien 2013: 15 > TS 2013: 15.

Tutkimusmateriaalin kuudesta esimerkistä kaksi esittää haltia (Galadriel), yhden ihminen (Aragorn), yhden kääpiö (Gimli) ja kaksi hobitti (Bilbo ja Sam). Tämä tutkimus kokoaa näin ollen kertojanäkökulmia kaikkiaan neljään eri kansaan kuuluvista henkilöhahmoista. Näiden kertojien suhde välittämäänsä materiaaliin ja maailmansa historiaan vaihtelee. Thompsonin (1984: 16–17) mukaan totuudenmukaisempi ja sosiaalisessa mielessä arvokkaampi paikallinen suullinen historia sisältääkin useita eri ihmisryhmiä, ei vain ne jotka ovat keskiössä. Rajatuista sosiaalisista lähteistä koottu paikallinen historia on usein mukautuvampi ja ylläpitää yhteisön myytin uudelleenesitystä. Mutta historian ei tule pelkästään lohduttaa, vaan tarjota haastetta ja ymmärrystä, joka puolestaan edesauttaa muutosta.

Aragornille ja Gimlille heidän esittämänsä tekstiesimerkit edustavat kulttuurista perimätietoa, joihin heillä on vahvat siteet. Hobittihenkilöhahmojen kohdalla kyse on puolestaan opitusta tiedosta, ja laulujen henkilöt ja tapahtumat ovat peräisin heille vieraasta kulttuurista. Galadrielin kohdalla (*Song of Eldamar, Namárië*) laulut ovat ennen kaikkea oman menneisyyden muistelua ja viittaavat aikakausiin joiden läpi hän on elänyt, joten hänen esittämänsä laulut ovat automaattisesti henkilökohtaisempia kuin Bilbon ja Samin tai edes Aragornin ja Gimlin esittämät laulut tai runot. Galadriel on ollut todistamassa romaanissa *The Silmarillion* kuvattuja tapahtumia ja muistaa ajan ennen kuuta ja aurinkoa. Nykyhetkenä, johon *The Lord of the Rings* sijoittuu, suurin osa tämän edellisen tarinan henkilöistä

ovat kuolleet, maailma itse on muuttunut pysyvästi ja haltioiden aika on päättymässä. Tekstiin sisällytetyt laulut siis sekä reflektivat laulajan itse koettua menneisyyttä että peilaavat sitä nykyhetkeen.

Song of Durin, jonka kääpiö Gimli esittää, on lukijalle lyhyt läpileikkaus historiaan kääpiöiden silmien läpi; se kuvaa loisteliasta valtakuntaa, jonka aika on nyt ohi, esitellen sen aarteet, musiikin ja arkkitehtuurin. Se viittaa myös, joskin lyhyesti, muita kuin kääpiöitä koskevaan historiaan, mainiten Esiajat ja tuhansia vuosia sitten tuhoutuneet haltiakaupungit (Nargothrond ja Gondolin). Tässä tapauksessa kyse on kuitenkin perimätiedon kertaamisesta; Gimli ei itse ole elänyt Esiaikoina eikä nähnyt laulun kuvaamaa valtakuntaa. Se on kulttuurinen ylpeyden aihe ja ikkuna toiseen kulttuuriin mutta ei omakohtaisesti elettyä aikaa.

Esimerkki kulttuurisista siteistä on niin ikään Aragornin esittämä *Song of Beren and Lúthien*, joka on lukijalle esitetyssä versiossa pelkkä käännös alkuperäisestä tarusta ja joka kertoo ensimmäisestä haltian ja ihmisen välisestä liitosta. *The Silmarillion* antaa tarkemman selonteon siitä kuinka ihmismies Beren rakastui haltiakuninkaan tyttäreeseen. Laulu viittaa myös lyhyesti heidän vaaralliseen matkaansa Berenin yrittäessä toteuttaa tehtävää jonka haltiakuningas määräsi vastineeksi tyttärensä kädestä ja toteaa lopuksi heidän kuolleen kauan sitten. Aragorn on heidän kuolevainen jälkeläisensä (joskin välissä on kymmenittäin sukupolvia), joka on itse puolestaan rakastunut kuolemattomaan haltianeito Arweniin (joka myös polveutuu Berenistä ja Lúthienista), ja hänen on suoritettava oma tehtävänsä voidakseen mennä naimisiin.

Song of Eärendil on puolestaan Bilbon kirjoittama ja sittemmin ääneen lausuma runomuotoinen selonteko Eärendilin henkilöhistoriasta, joka kuvaa ensin hahmon, tämän rakentaman laivan ja matkanteon merillä. Sen jälkeen se kuvaa, kuinka Eärendilin vaimo Elwing lentää linnun hahmossa hänen luokseen, tuoden mukanaan Silmaril-jalokiven, ja miten he yhdessä purjehtivat Länteen pyytämään apua. Lopulta Eärendil päätyy vaeltamaan laivallaan taivaalla. Eärendil, joka on ihmisen ja haltian poika, ei ole kulttuurisesti eikä sukunsa puolesta sidoksissa hobitti Bilboon; Bilbo on lukenut historiaa ja opetellut haltioiden kieliä, ja runo on asiasta kiinnostuneen henkilön taiteellinen luomus, ei sukupolvelta toiselle kulkeutunutta perimätietoa.

Viimeisen esimerkin, *The Fall of Gil-galad*, joka kuvaa haltiakuningas Gil-galadia ja tämän onnetonta loppua taistelussa, lausuu hobitti Sam. Teksti ei ole kokonainen; vain kolme ensimmäistä säkeistöä lausutaan lukijalle ja jätetään sitten siihen. Kyseessä on myös Bilbon laatima käännös alkuperäisestä tekstistä. Siinä missä Bilbo on lukenut historiaa, Samille haltiat ovat vain hahmoja mielenkiintoisista tarinoista, ja hänen oma tietämyksensä on hyvin rajallinen.

Tolkienin luomaa maailmaa on tutkittu ja analysoitu hyvin monesta lähtökohdasta, ja siitä on julkaistu useita teoksia ja artikkeleita. Tarinan sisäistä historiaa on niin ikään puitu useasti. The Tolkien Society, joka on omistettu kirjailijan elämälle ja tuotannolle, tuottaa kahta julkaisua, *Amon Hen* ja *Mallorn*, ja näistä jälkimmäinen on julkaissut useita tarinan historiaa analysoivaa artikkelia. Paul H. Vigor (2009) pui tarinan sisäistä historiaa mutta maantieteellisestä näkökulmasta; fokuksena ovat paikat eivätkä tapahtumat. Eric A. Lynchin (2018) artikkeli käsittelee tarinan sisäistä historiaa etsimällä vertailukohteita oikean maailman historiasta; tarinan sisäistä näkökulmaa historiaan ei analysoida. Lawrence Krikorian (2018) puolestaan lähestyy historiaa osana tarinan elementtiä: hän toteaa kirjailijan sijoittaneen tarinansa juonen ”realistisesti ’keksittyyn’ historiaan” (2018: 14) ja käy läpi tapoja joilla historiaan viitataan romaanissa. Näitä ovat esimerkiksi luonnehdinta, historialliset esineet, liitteet ja tekstien sisäiset ja -väliset vahvistukset historiasta. Krikorian jättää kuitenkin enimmäkseen huomiotta romaanin runot ja laulut; lähimmillään hän viittaa ”vanhoihin dokumentteihin” (ibid. 17) jotka ovat kirjattua materiaalia (eivät suullista kerrontaa) ja ”silminnäköjäläusunnot”, joiden esimerkiksi Krikorian nostaa proosaesimerkin.

Myös akateeminen julkaisu *Tolkien Studies*, joka ilmestyy vuosittain ja koostuu artikkeleista ja arvosteluista, on julkaissut useammankin artikkelin tarinan sisäisestä historiasta ja sen ilmaisutavoista. Nämä artikkelit fokuoivat historian kerrontaa enemmän: Jeremy Painter (2016) tuo artikkelissaan esiin sen, että *The Lord of the Rings* on, kuten kirjailija itse toteaa, koottu tarinan sisällä useista eri lähteistä. Vaikka sen tekstillä on vain yksi kirjoittaja, se koostuu romaanin sisällä useista yhteen nivoutuneista ja tunnistettavista lähdeperinteistä (Painter 2016: 125). Se on siis sisäisessä maailmassaan koottu useista eri näkökulmista jotka värittävät sen ilmaisutapaa. Samaa voi sanoa myös romaanista *The Silmarillion*, joka kertoo läpikotaisemmin niistä historiallisista tapahtumista, joiden kuvauksia tämä tutkimus analysoi: Gergely Nagy (2004: 21) toteaa artikkelissaan, että romaanista voi löytää useita eri tyyliä, ja näiden tyylien eriävyyksien kautta romaani itse näyttäytyy tekstikokoelmana. Nagyn artikkeli keskittyy romaanin tyylilliseen olemukseen, mutta ei käy läpi useiden eri lähteiden mahdollistamaa historiankuvauksen epäjohdonmukaisuutta. Painter puolestaan tuo esiin kirjoittajien omat lähtökohdat tarinan sisäisessä maailmassa ja niiden vaikutukset kerrottuun, mutta analysoitavana aineistona ovat romaani *The Lord of the Rings* ja esitys lukijalle (sekä oikeassa maailmassa että teoreettisesti tarinan sisällä). Artikkelin ei nosta esiin tapoja, joilla romaania edeltäviä tapahtumia kuvataan suullisena kerrontana romaanin aikana.

Maria Prozesky (2006) käsittelee suullista kerrontaa yleisesti romaanin *The Lord of the Rings* maailmassa, mutta esittää sen käytön olevan merkki siitä onko lukijan tarkoitus myötäillä kyseisen henkilöhahmon ajatusmaailmaa. Prozesky (ibid. 22) siteeraa Walter Schepsin (1975: 47) jonka mukaan

luonnon ja yhteisön kanssa harmoniassa toimivan jaetun tradition vanhat tarinat ja tietämys esitetään luotettavina. Kuten todettu, tarinan sisäinen historia, joka on peräisin romaanista *The Silmarillion*, ei kuitenkaan ole yhdenmukainen ja yksioikoinen. Dennis Wilson Wise (2016), jonka artikkelin *Tolkien Studies* on myös julkaissut, kritisoi kyseisessä vuonna 1977 julkaistussa romaanissa kuvatun historian luotettavuutta. Romaanin kirjoittaja tarinan sisällä luo hänen mukaansa kyseenalaistettavan kuvan historiasta, ja kirjoittajan tarkoituksena oli pikemminkin johdattaa lukija oikean elämän äärelle kuin kuvata todellista historiaa (ibid. 10–102). Wise tuo esiin esimerkkejä, joissa tekstin kirjoittaja ei voi luontevasti ”tietää” sitä, mitä teksti toteaa ja joissa kerrontaan jää puolestaan selittämättömiä aukkoja. Kaikkiaan, tarinan sisäinen historia ei ole yhtenäinen, johdonmukainen kerronta, mikä puolestaan kyseenalaistaa suullisen kerronnan roolin sellaisena kuin Prozesky ja Scheps ovat sen kuvanneet.

Tämä tutkimus nostaa esiin esimerkit historiaan viittaavasta suullisesta kerronnasta romaanissa *The Lord of the Rings* ja analysoi niitä kontekstuaalisesti; se pyrkii asettamaan romaanista poimitut, historiaan viittaavat tekstinäytteet niitä ympäröivään ajalliseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Tarkoituksena on käydä läpi millaisista tapahtumista on kyse, keitä ne koskettavat, ja kuka niistä kertovia runoja tai lauluja esittää. Samalla tutkimus huomioi, onko esitetty materiaali kertojan omaa vai ei, ja tiedetäänkö sen alkuperäinen kirjoittaja romaanin maailmassa. Tämän pohjalta analyysi puolestaan pohtii, esitetäänkö historia positiivisena vai negatiivisena (ihannoitavana vai varoittavana esimerkkinä). Tutkimuksen hypoteesi on, että kerrottu historia näyttäytyy hyvin erilaisessa valossa sen kerronnan kontekstista riippuen eikä sen esitystä voi typistää yhdeksi yksittäiseksi historiankerronnaksi.

Fokuksena on ensiksi kulttuurinen tausta, jolla viitataan kansaan johon historiaa puiva henkilö-hahmo kuuluu ja sen suhdetta tekstimateriaalin esittämiin tapahtumiin. Tähän punoutuu puolestaan kielellinen tausta joka huomioi tekstimateriaalia esittelevän henkilö-hahmon (ja yleisön) puhumat kielet, mahdollisen käännöksen ja romaanin sisäisen kielipolitiikan. Historian kuvausta analysoidaan siis kertomatilanteessa olevien henkilöiden kulttuurisesta ja kielellisestä näkökulmasta.

Valitut tekstinäytteet esitellään sen mukaan onko kyse (1) omakohtaisesti eletystä historiasta eli henkilökohtaisesta muistista, (2) kulttuurisesti peritystä historiasta eli sosiaalisesta muistista vai (3) tilanteesta, jossa tekstinäytteen esittäjät ovat täysin vieraita kulttuurissa, johon kyseinen historia sijoittuu. Nämä kolme vaihtoehtoa muodostavat tutkimuksen analyysiluvut 4–6. Jokainen analyysiosio esittelee näin ollen kertojan taustan ja paikan tarinan maailmassa, ja tätä seuraa analyysi kyseisen henkilö-hahmon luotettavuudesta kyseisen historian kertojana. Koska historialliset siteet vaihtelevat, myös tarkat tutkimuskysymykset vaihtelevat luvusta riippuen. Nämä kysymykset esitellään jokaisen luvun alussa erikseen.

Kertojan esittelyn jälkeen ensimmäinen analyysi (luku 4) esittelee itse tekstimateriaalin ja sen takana piilevän historian. Seuraavaksi se käsittelee kerrotun kielellistä ulottuvuutta ja sen roolia historiankuvauksessa. Jokaisen osion viimeisessä alaluvussa fokuksena on ajankohta ja historian merkitys nykytilanteessa.

Seuraava analyysi (alaluku 5.1) esittelee ensin kertojan kansan ja tekstiesimerkin joka sisältää lähdekulttuurille tärkeän teeman ja käsittelee sitten niin ikään käytetyn kielen merkitystä ja sen kulttuurista taustaa ennen siirtymistä ajankohdan analyysiin. Kolmas analyysi (alaluku 5.2) käsittelee kielen sijasta kertojan omia siteitä kerrottuun lähemmin, esitellen jälleen kulttuurisen teeman, joka yhdistää tekstiesimerkissä kuvatun historian ja nykytilanteen tarinan sisällä. Lopulta se käy läpi syyn kyseisen historian kuvaamiseen. 6. luvun analyysiosiot (6.1 ja 6.2) keskittyvät kuvaamaan tekstiesimerkin jälkeen sen merkitystä, että historiaa kertoo kulttuurin ulkopuolinen henkilö. Näistä jälkimmäinen palaa vielä kielianalyysiin ja pui käännöksen merkitystä tarinan sisäisessä maailmassa ennen ajankohdan analyysiä.

Analyysiosioiden esittelyjärjestys heijastelee myös sitä kuinka vanhoista tapahtumista on kyse. 4. luku, joka käsittelee elettyä historiaa, viittaa vanhimpiin tapahtumiin, jotka juontavat Esiaikojen alusta, 5. luku, kulttuurinen perintö, keskustelee Esiaikoihin sijoittuvista tapahtumista, ja 6. luku, joka esittelee kertojat vailla siteitä historiaan, keskittyy myöhäisimpiin tapahtumiin, Esiaikojen loppuun ja Toisen Ajan loppuun. Toinen 5. luvun esimerkeistä, *Song of Durin* tarjoaa tässä tapauksessa haasteen, sillä sen antama kuvaus alkaa valtakunnan perustamisajoista Esiaikoina ja laulun lopussa sen kulta-aika on jo ohi. Valtakunta on pimennyt ja hiljennyt. Sen loppu koittaa vasta Kolmantena Aikana. Sen voisi näin ollen sijoittaa tekstiesimerkkien joukossa sekä ensimmäiseksi että viimeiseksi. Sen sijoittuminen kolmanneksi kuuden esimerkin joukossa johtuu sen kertojasta. Laulun esittäjälle, kääpiö Gimlille, kuvattu historia on kulttuurista historiaa, ei omakohtaisesti koettua.

Seuraavat kaksi lukua käsittelevät kerronnan teoriaa. Näistä ensimmäinen pui ensin muistamista sosiaalisena käsitteenä ja sitten ajan roolia lähdemateriaalissa. Jälkimmäinen puolestaan käy läpi näkökulmaa kerronnassa. Alaluvut käsittelevät ensin suullista historiaa, josta tutkimusmateriaali on esimerkki, ja sen niitä elementtejä jotka ovat tälle tutkimukselle olennaisia. Sen jälkeen alaluvut käsittelevät lähemmin (1) kulttuurista ja (2) kielellistä kontekstia kerronnassa. Luvut 4–6 tarjoavat ensin läpileikkauksen kansojen ja henkilöhahmojen historiaan ja tarinan sisäiseen maailmaan. Sen pohjalta ne puolestaan muodostavat analyysin joissa tutkimusmateriaalia ja siinä kuvattua historiaa punnitaan henkilöiden kulttuurisesta ja kielellisestä näkökulmasta. Viimeinen luku esittelee tutkielmasta saadut loppupäätelmät.

2. Kerronta ja aika

Tämä luku käsittelee aikaa keskeisenä elementtinä kerronnassa. Paul Ricoeurin (1981: 165) mukaan aika (temporaalisuus) ja kerronta ovat läheisesti toisiinsa sidoksissa. Temporaalisuus on se olemassaolon rakenne, joka saavuttaa kielen narratiivisuudessa, ja narratiivisuus puolestaan on se kielen rakenne, jonka keskeisin referentti on temporaalisuus. Toisin sanottuna, ajan läsnäolo kerronnassa tekee kerrotusta oman maailmansa eikä sen merkitystä voi jättää pois.

Ricoeur (1981: 166–167) myös jakaa kerronnan ajan eri temporaalisiin struktuureihin: hetkeen, jolloin tapahtumat tapahtuvat ja historiallisuuteen, jota voi luonnehtia painottamalla mennyttä. Tämän tutkimuksen kannalta näiden kahden struktuurin välinen suhde on luonnollisesti olennainen, ja sen analyysi lomittuu runojen/laulujen kerronnan analyysiin.

Ensimmäinen analyysiluku käsittelee muistia ja muistamista sosiaalisena ilmiönä. Toinen analyysiluku käy läpi ajan roolia tutkimuskirjallisuudessa ja tarinan sisäisen maailman historian kerronnan potentiaalia.

2.1 Muisti ja aika

Historian ja muistin välinen suhde on hankala. Peter Burke (1989: 98) huomauttaa, ettei kumpikaan ole enää neutraali, sillä molempien kohdalla ihmiset joko tiedostaen tai tiedostamatta valikoivat, tulkitsevat ja vääristelevät. Ja molempien kohdalla tämä toiminta on sosiaalisesti ehdollistettua. Kyse ei ole pelkästään yksilön muistista. Burke toteaa, että muistin sosiaalisista raameista keskusteltiin jo 1920-luvulla – nyt 100 vuotta sitten – jolloin Maurice Halbwachs (1985: 192, julkaisussa Burke *ibid.*) esitti muistojen olevan sosiaalisten ryhmien konstruktio. Yksilöt muistavat, mutta sosiaaliset yhteisöt päättävät viime kädessä mikä on muistamisen arvoista ja kuinka se muistetaan. Yksilöä ympäröivä ensimmäinen joukko on perhe, mutta myöhemmin häntä ympäröivät myös toiset, muun muassa työympäristön muodostavat yhteisöt. Yhteisössä ihmiset sekä tavallisesti saavat muistonsa että muistavat, tunnistavat ja paikallistavat nämä muistot (Halbwachs (1992: 38), julkaisussa Erika Apfelbaum 2010: 85).

Myös Heidi Armbruster & Ulrike Meinhof toteavat, etteivät henkilökohtaiset muistot ole täysin yksilöllisiä, vaan läheisesti sidoksissa kulttuurisiin muistoihin ja kulttuurisesti hyväksytyihin tapoihin muistaa (Nicola King 2000: 5, Paul John Eakin 1999: 110–116, teoksessa Joanna Thornborrow & Jennifer Coates 2005: 45). Tämän mielipiteen toistaa myös Naomi Norquay (2006: 202), todeten, että suuremmat sosiaaliset voimat päättävät ja sääntelevät mitä muistetaan ja mikä on sen arvoista. Norquay tuo myös esiin muistetun ja unohdetun välisen suhteen ja ehdottaa unohtamisen olevan seurausta

aktiivisesta prosessista, johon voi kuulua kiistäminen, kieltäytyminen, uskottavuuden pois ottaminen, hiljentäminen ja poistaminen. Tämä prosessi aikaansaa unohtamisen, koska se, mikä on kiistetty tai poistettu, on mahdollista unohtaa. Burke (1989: 106) esittelee tälle termin ”sosiaalinen amnesia” ja toteaa historian olevan sekä voittajien kirjoittamaa että unohtamaa, koska heillä on siihen varaa. Historioitsijoiden on tutkittava muistia historiallisena *lähteenä* voidakseen kritisoida muistelemisen luotettavuutta samaan tyyliin kuin historiallisia dokumentteja perinteisesti arvioidaan. Historioitsijoiden tulisi myös käsitellä muistia historiallisena ilmiönä, ”muistamisen sosiaalisena historiana” (ibid. 99–100). Koska sosiaalinen muisti on valikoiva niin kuin yksilön muisti, valikoinnin periaatteet on tunnistettava ja huomioitava kuinka ne vaihtuvat paikkojen ja ihmisryhmien välillä ja ajan mittaan. Muistot voivat muokkautua, ja on tärkeää ymmärtää kuinka ja kenen toimesta (ibid. 100).

Constantina Papoulias (2003: 117) toteaa, että muistia on lähestyttävä siltä kannalta ”mitä ihmiset tekevät” – se on sosiaalisesti sisäänrakennettu teko. Muiston sosiaalinen aspekti myötäilee usein enemmän paikallista uudelleenkirjoittamista kuin säännöstelyn struktuuria. Kulttuurihistorioitsijat esittävät lisäksi, että muisti laajennettaisiin käsitteenä merkitsemään itse prosessia, joka pitää ryhmät yhdessä, sillä vastaavien kollektiivisten tarinoiden ja käytäntöjen jatkuva uudelleensovittelu ja levitys tuottavat ja ylläpitävät yhteisöllisyyttä. Myös Thomas Butler (1989: 13) korostaa muistin roolia kulttuurin ytimessä: se on henkilökohtaisesti koettua, määriteltyä ja itsellä pidettyä mutta myös edellisiltä sukupolvilta perittyä ja seuraavalle siirtyvää.

Halbwachs erotti toisistaan käsitteet (1) kollektiivinen muisti (sosiaalinen konstruktio) ja (2) kirjoitettu historia, mutta sittemmin esiin on noussut myös jälkimmäiseen kohdistuva valikoivuus; kautta aikojen historioitsijat ovat pitäneet menneisyyden joitakin аспекteja muistamisen arvoisena toisten yli (Burke 1989: 99). Sekä muistaminen että muistamatta jättäminen toimivat siis yhteisöä koossa pitävänä voimana. Halbwachs toteaa myös, että vaikka yhteisön kollektiivinen muisti viittaa ennen kaikkea yhteiseen kulttuuriseen taustaan (perinteet, tavat, toiminta), historiallinen muisti käsittelee muistin pitkäaikaisia perustuksia. Jälkiä menneisyydestä on kaikkialla, ympäristön joka aspektissa, niin yhteisöä johtavissa instituutioissa kuin jokapäiväisessä fyysisessä maailmassa. (Apfelbaum 2010: 91). Lynn Abrams (2010: 100–101) erottelee (1) kollektiivisen muistin ja (2) historiallisen muistin, todeten kuinka Halbwachs’n (1992) mukaan näistä jälkimmäinen koskee menneisyyttä joka on poissa ja sitä opetetaan, kun taas edellinen koskee sosiaalista ryhmää joka aktiivisesti ylläpitää ja tulkitsee uudelleen mennyttä yhä elävien ihmisten tietoisuuden kautta.

Näitä tutkimusmateriaalin esittelemiä historian nykyhetkeen jättämiä jälkiä ja ajan merkityksestä Tolkienin tarinan maailmassa käsitellään seuraavassa alaluvussa.

2.2 Aika elementtinä romaanissa *The Lord of the Rings*

Verlyn Flieger (2019: 35–44) käy läpi Satumaan (Faërie) käsitettä ja miten se kytkeytyy Tolkienin luomaan maailmaan. Satumaa eroaa todellisesta maailmasta ja on sen ulkopuolella; Flieger siteeraa kirjailijaa itseään: ”Satumaan draamassa läsnäoleva on itse tai kuvittelee olevansa ruumiillisesti sisällä toisessa maailmassa. [...] Satumaan draamassa ollaan kuitenkin unessa, jota joku toinen punoo, ja tietoisuus tästä hermostuttavasta tosiseikasta voi vaipua unhoon.” (Tolkien 2002: 71–71, julkaisussa Flieger 2019: 43). Keskustelun fokuksena ovat mystiset paikat, jotka esiintyvät romaanissa *The Lord of the Rings*, mutta kaikkiaan jako ”tuttuun ja toiseen” on ilmeinen, ja tämä tutkimus soveltaa samaa periaatetta tarinan sisäisiin ajanjaksoihin. Mitä pidempi aikaväli nykyhetken ja menneen välillä on, sitä objektiivisempia tapahtumista tulee kun ne kokevat henkilöt ovat jo poissa. Näin ollen tarinan sisäiset ajanjaksot – romaanissa *The Silmarillion* kuvatut Esiajat ja Toinen Aika, ja Kolmannen Ajan viimeiset vaiheet romaanissa *The Lord of the Rings* – ovat verrattavissa kahteen eri maailmaan.

Näin ei asiainlaita tietenkään todellisuudessa ole. Historia ei ole ”katkottavissa”, vaikka se onkin kertomuksen sisällä jaettu eri ajanjaksoihin, ja tarina sisältää henkilöitä, jotka muistavat kaukaisen historian omakohtaisesti. Alun Munslow (2007: 9) erottaakin toisistaan käsitteet ”menneisyys” ja ”historia”. Edellinen näistä on pysyvästi takanapäin, kun taas jälkimmäinen on narratiivisista diskursseista muodostuva korpus, jonka historioitsijat ovat koonneet ja muokanneet menneisyyden todellisuudesta. Tästä Munslow tekee kolme huomiota: (1) menneisyys on kategoria, josta sisältömateriali (oikeat tapahtumat) on lähtöisin; (2) sen kertomistapa on keskeinen; ja (3) historian avulla tapahtunut ilmaistaan (narratiivinen representaatio).

Tämä tutkimus keskittyy analysoimaan valittuja tekstiesimerkkejä Munslow’n määrittelemän historian kannalta. Tarkoituksena ei ole antaa selontekoa siitä, mitä on tapahtunut, vaan korostaa ennen kaikkea sitä, millaisessa valossa tapahtunut esitetään ja miksi. Menneisyyteen on määrää viitata käsitteenä vain jos kyse on yksilön omista aikaisemmista kokemuksista. Munslow’n historian määrittelyyn kytkeytyvät Halbwachs’n toisistaan erotetut käsitteet kollektiivisesta muistista ja kirjoitetusta historiasta. Tutkittava aineisto esitetään yleisölle suullisesti sen sijaan että sitä luettaisiin; lukijalle jää epäselväksi kuinka suuri osa aineistosta on tarinan sisällä edes kirjoitettu ylös. Osa aineistosta on yksittäisen ja nimetyn henkilön kirjoittamaa, mutta osa jää nimettyä tekijää vaille ja näyttäytyy osana yhteisöllistä tai kulttuurista muistia – kollektiivista eikä yksilöllistä muistia.

Aika ja historiallinen kerronta ovat olennainen taso romaanin maailmassa. Historia itse jakautuu erillisiin Aikoihin, ja ajanlasku seuraa tätä järjestelmää. Esiaikoja, jolloin suurin osa tekstiesimerkeissä kuvatusta historiasta tapahtuu, on kuitenkin hankala sijoittaa vuosiluvuille: romaani *The Silmarillion* tarjoaa hyvin harvoja tarkkoja vuosilukuja tapahtumille. Esiajat päättyvät, kuten romaani

The Lord of the Rings toteaa, ensimmäisen Mustan Ruhtinaan häviöön (Tolkien 2007: 1082), mutta nimensä mukaisesti niiden voidaan sanoa kattaneen maailman koko historian tähän hetkeen asti. Tämän lisäksi ajanjakso sisältää useampia tapoja pitää lukua ajasta: ennen kuun ja auringon nousua aikaa vuosia laskettiin lännessä sijaitsevien Kahden Puun mukaan ja Puita ennen valo tuli *valar*-jumalten tekemistä lampuista. Robert Foster (1993: 436–441) tarjoaa oman ratkaisunsa ajanlaskun esittämään pulmaan julkaisussa *The Complete Guide of Middle-Earth*: Foster hahmottelee kronologisesti tärkeät tapahtumat ennen auringon vuosia antamatta tarkkoja lukuja ja laskee Esiaikojen vuodet auringon noususta lähtien. Fosterin järjestelmän mukaan suurin osa siitä jaksosta Esiaikoja, johon tämän tutkielman tekstiesimerkit viittaavat, ovat auringon vuosia. Tässä tutkielmassa viittaukset Esiaikoihin seuraavat täten tätä järjestelmää, mutta selkeyden vuoksi (auringon vuodet eivät kata Esiaikoja riittävän laajasti tässä tutkielmassa) käytetty termi on Esiajat.

Romaanin henkilökaarti sisältää ns. elävää historiaa – henkilöhahmoja, jotka ovat eläneet läpi historian, eivätkä muinaiset tapahtumat ole siirtyneet yhteisön kollektiiviseen, perittyyn ja persoonattomampaan muistiin. Aika liikkuu näin ollen romaanin maailmassa toisella tavalla kuin oikeassa maailmassa; se on samanaikaisesti pysähtynyt ja maailmaa muokkaava voima. Flieger (1997: 2) siteeraa kirjailijaa itseään (Tolkien 1983: 129) kuvatessaan tämän kiinnostusta satuihin: ”[Fairy-stories] open a door on the Other Time, and if we pass through, though only for a moment, we stand outside our own time, outside Time itself, maybe.” Astuminen Ajan ulkopuolelle on toimiva kuvaus romaanin sisäisestä maailmasta; mennyt ja nykyhetki sulautuvat ajoittain yhteen, ja tarinan todellinen alku tapahtuu kauan ennen romaanin ensimmäistä sivua.

Syy tähän on ilmeinen. *The Lord of the Rings* on romaani, jonka voi lukea itsenäisesti, mutta se on tarinan sisällä suuremman tarinan loppu. Se viittaa toistuvasti tapahtumiin, jotka alkoivat romaanissa *The Silmarillion*, joka julkaistiin ensimmäistä kertaa vasta vuonna 1977, Tolkienin kuoleman jälkeen. Kirjailijan poika Christopher Tolkien puikin asiaa vuonna 2018 ilmestyneen teoksen *The Fall of Gondolin* esipuheessa (2018: 12), todeten, että hänen isänsä oli ilmaissut jo ennen kuin *The Lord of the Rings* oli julkaistu, että Esiaikoja (First Age, jolloin suurin osa romaanista *The Silmarillion* tapahtuu) ja Kolmatta Aikaa (Third Age, jolloin *The Lord of the Rings* tapahtuu) tulisi kohdella – myös julkaisumielessä! – osina/elementteinä samasta tarinasta. Julkaisijat omana aikanaan odottivat jatko-osaa jo ilmestyneelle romaanille (*The Hobbit*), mutta uusi romaani jatkoi todellisuudessa vielä julkaisemattoman romaanin *The Silmarillion* tarinaa. Nämä kaksi teosta olivat kirjoitettuna ”one long saga of the Jewels and the Rings”, ja siksi kirjailijan toiveena oli, ettei niitä julkaistaisikaan toisistaan erillään. Näin ei lopulta kuitenkaan käynyt.

Tästä näkökulmasta katsottuna ei ole yllättävää, että *The Lord of the Rings* sisältää jatko-osana paljon viitteitä sitä edeltävään tekstiin. Tarina alkaa kokonaisuudessaan kauan ennen *The Hobbit* -teoksessa kerrottuja tapahtumia; kirjailija on koonnut maailmansa historiaa useiden tuhansien vuosien ajalta. McLellan (1981: 166) kuvaa ajan tarjoamaa kontekstia teoksessa seuraavasti:

Frodo moves against a landscape where others have moved before him through long, busy millennia; he comes at the end of a process that began before the sun and the moon were sent aloft; he is a part, small but essential, in a timeless war between the forces of order and disorder [...] that background is ever-present in the creator's mind [...]

The Lord of the Rings on suuremmassa kokonaisuudessa näin ollen loppunäytös tarinalle, joka on jatkunut useiden tuhansien vuosien ajan, vaikka siihen voi syventyä myös lukematta aiemmista tapahtumista. Tarinan ulkopuolella kirjailijan historia-aiheisen motivaation ja nostalgisuuden voi jäljitellä maailmaan jossa romaanit kirjoitettiin. J.R.R. Tolkien oli ensimmäisen maailmansodan veteraani, jonka maailma muuttui pysyvästi sodan jälkeen; edellinen elämä oli poissa. Flieger (1997: 3) pui kirjailijan kaipuuta oman aikansa ulkopuolelle ja esittää että hänen aikansa sodat, teknologian tuhoisa käyttö, materiaallinen edistys, henkinen epävarmuus ja vannoutuneen ”moderni” ilmapiiri saivat hänessä omalla laillaan yhtä modernin reaktion. Hän kaipasi nostalgisesti paluuta menetettyyn menneisyyteen ja tiesi sen olevan mielikuvituksen ulkopuolella mahdotonta. Monien nykyhetkeen tyytymättömien aikalaistensa lailla hän tahtoi matkustaa takaisin läpi ajan.

Paluuta entiseen ei oikeassa maailmassa enää ollut, mutta romaanien sisäisessä maailmassa mennyt on elävä osa nykyhetkeä. Muistaminen on keskeinen osa tarinan maailmaa. Tarinan sisällä muisteltu historia ei kuitenkaan ole ihanteellista ja romantisoitua: *The Silmarillion*, jonka aikaisia tapahtumia henkilöt muistelevat, on kertomus sodasta, menetyksestä ja moraalaisesta rappeutumisesta ajan myötä. Kertomuksen antagonistit, ensimmäinen Musta Ruhtinas, kukistetaan lopulta, mutta siitä maksettu hinta on vuosisatoja kestänyt sota ja lukemattomat kuolemat. Lähes kaikki romaanin henkilöt ovat kuolleet väkivaltaisesti kauan ennen kuin *The Lord of the Rings* alkaa. Maa-alue, jolla suurin osa romaanista tapahtuu, Beleriand, vajoaa lopulta mereen, ja tapahtumista eloon jääneet joutuvat jättämään jälkeen entiset kotinsa ja aloittamaan jälleen alusta.

Marianne Hirsch & Leo Spitzer (2003: 85) puivat nostalgista kaipuuta, johon yhtyy negatiivinen ja traumaattinen muisti. Pakolaisten ja turvaa etsivien lapset sisäistävät sen, nuo toisen sukupolven jäsenet joilla on ”merkillinen” suhde paikkoihin, joista suku on alkujaan peräisin ja josta se on joutunut lähtemään. Monilla romaanin henkilöillä on erottamaton suhde menneeseen maailmaan, johon he eivät voi kansana enää palata. He ovat menettäneet kulttuurista perintöään ja aiemmat kotinsa, ja historia on näin ollen yhtä todellinen kuin nykyhetki. Myös Katharine Hodgkin & Susannah Radstone

(2003: 12) toteavat, että mielikuvat menetetyistä kotimaista voivat siirtyä sukupolvelta toiselle, heittäen uskollisuutta ja nostalgiaa. Ajoittain tämä voi johtaa voimakkaaseen samastumiseen vanhempien menettämisen fyysisen ympäristön kanssa tai haluun palata ja ottaa takaisin se mikä on menetetty. Romaanin henkilöhahmot elävät muistaen sen mitä ei enää ole, samoin kuin romaanin kirjoittaja itse. Muisti kaksiteräisenä miekkana, yhtäällä aarteena ja toisaalla suurena suruna, juontaa kirjailijan omasta suhteesta muistiin ja menneisyyden käsittelyyn. Flieger (1997: 111–112) toteaa Tolkienin haalinee muistoja luomiensa haltioiden lailla. Hän suri mennyttä, oli haluton kohtaamaan muutosta ja tahtoi pysäyttää historian ja pitää nykyhetkessä kiinni menneisyydestä. Hän kuvaa haltiat nostalgisesti, lähes vastustamattomina, mutta tiesi todellisen paon mahdottomaksi. Paluuta aiempaan ei ole.

Flieger (1997: 6) huomioikin ettei Tolkien todellisuudessa torjunut nykyhetkeä ja romantisoinut mennyttä; kirjailija reagoi omaan aikaansa, ja hänen kirjoittamansa romaanit heijastavat sitä. Flieger ottaa tästä esimerkkinä Tolkienin haltiat jotka ovat ajattoman kauniita ja joita kirjailija itse kutsui ”ajan palsamoijiksi”: fokuksena on, että ajaton maailma on pysähtynyt maailma, ja säilytetty kauneus on palsamoitua kauneutta. Tämä hämmennys juontaa Tolkienin omasta kamppailusta ajan kanssa; hän torjui nykyhetken ja suosi mennyttä, mutta heijasteli samaan aikaan oman vuosisatansa monitulkintaista ilmapiiriä, joka heilahteli optimismin ja epätoivon, oivalluksen ja pettymyksen välillä.

Tämä aikaa koskeva maailmankatsomus säilyy kautta koko tekstin (tässä kohden teksti merkitsee romaanien *The Silmarillion* ja *The Lord of the Rings* luomaa ajallista kokonaisuutta). Flieger (1997: 9) toteaaakin: ”Though [Tolkien’s work] has the quality of Faërie, though when we read it we pass through the open door into Other Time, his work is in Time and about Time.” Kyseessä on siis nimenomaan ajasta kertova tarina. Aikaa ei ulottuvuutena näin ollen voi erottaa kerronnasta; se on osa tekstiä siinä missä henkilöhahmot ja tapahtumapaikatkin.

Tutkimusmateriaalina toimivat, proosatekstiin upotetut runot ja laulut, joita henkilöhahmot lausuvat toisilleen, ovat ehkä kärkevimmät esimerkit ja katsaukset historiaan. Runoja ja lauluja esiintyy romaanissa runsaasti, mutta jotkut niistä käsittelevät nimenomaan aikaa ennen romaanin tapahtumia. Menneisiin aikoihin viittaavat runot ja laulut pitävät historian elementtinä läsnä henkilöhahmojen pysähtyessä kuuntelemaan keskellä proosatekstiä, ja samalla lukijakin saa viittauksia kaukaisiin tapahtumiin.

Julkaisun *The Book of Lost Tales* (1983) esipuheessa Christopher Tolkien esittää, että näiden menneisyyteen kurkistavien ikkunoiden tulisi pysyäkin kokonaan kertomattomina. *Lost Tales* muokkautui ensimmäisenä kirjailijan kynästä vaikka se julkaistiin huomattavasti myöhemmin. Sen pohjalta muokkautui puolestaan *The Silmarillion*, joka kirjailijan pojan mukaan julkaistiin arviolta 57 vuotta sen jälkeen kun Tolkien oli lakannut työstämästä sen edelläkävijää. Sitä kuvaillaan usein ”hankalaksi”

kirjaksi, jonka lukemiseen tarvitaan ohjastusta, toisin kuin romaani *The Lord of the Rings*. *The Silmarillion* ei anna lukijalle henkilöä, joka toimisi linkkinä outojen tapahtumien ja lukijan välillä. Christopher Tolkien siteeraa Tom A. Shippeyn (1982: 201) sanoja, joiden mukaan osa romaanin *The Lord of the Rings* syvyydestä on peräisin juuri näistä viittauksista menneisyyteen, mutta tämä on romaanin itsensä ominaisuus, ei siihen upotettujen tarinoiden. Olisi ”hirveä virhe” kertoa nämä tarinat itsenäisesti ja odottaa niiden säilyttävän lumovoiman, jonka ne saivat laajemmasta kokonaisuudesta. (Tolkien 1983: 1–2.)

Osa romaanin viehätystä johtuu kirjailijan vuonna 1963 kirjoittaman kirjeen mukaan häivähdyksistä taustalla piilevään suureen menneisyyteen. Sinne meneminen tuhoaisi taikuuden, ellei se avaa samalla uusia tuntemattomia näkymiä (Tolkien 1981: 351). Menneisyys säilyttää siis voimansa vain niin kauan kun sitä ei selitetä yksityiskohtaisesti ja itsenäisenä kokonaisuutena. Heti perään Tolkien huomauttaa myös, että lähes kaikki näistä vanhemmista legendoista ovat synkkiä ja traagisia. Christopher Tolkien (Tolkien 1983: 3–4) kuitenkin korostaa, että hänen isänsä epäröinti johtui ennen kaikkea niiden esittelytapaan liittyvistä hankaluuksista. Materiaali, josta romaani *The Silmarillion* koostuu, on jo kirjoitettu ja nyt se on sovitettava yhteen jo julkaistun romaanin *The Lord of the Rings* kanssa. Tästä syystä myös tämä tutkimus nostaa, kuten todettu, ensimmäisenä julkaistussa romaanissa *The Lord of the Rings* esitellyn kontekstin tekstiesimerkkien ympärillä faktuaalisesti etusijalle, ja sitä tukee *The Silmarillion* laajempuna historiallisena selontekona. Christopher Tolkienin toimesta sittemmin julkaistut tekstit tukevat näissä romaaneissa kuvattua historiaa selontekojen ollessa yhdenmukaisia eivätkä ristiriidassa keskenään.

Historia on siis monijakoinen sekä käsitteenä että Tolkienin luomassa maailmassa ja jättää paljon tulkinnan varaa. Sen esittelytapaa on mahdollista analysoida kattavasti. Gerald Prince (1982: 12) toteaa, että kertojilla voi olla vaihtelevaa välimatkaa kerrottuun, kuten temporaalista, fyysistä tai intellektuaalista. Kerrotusta on siis voinut kulua kauan aikaa tai kertojat itse eivät ole sidoksissa tapahtumiin tai heidän älykkyytensä vaihtelee. Tolkienin henkilöhahmoilla on myös hyvin erilaiset perspektiivit runoissa ja lauluissa kerrottuun historiaan. Heitä erottaa kerrotusta aika ja toisinaan oma kulttuurinen tausta. He ovat kulttuurisesti ja kielellisesti monipuolinen ryhmä, joiden suhteet menneisyyteen eroavat merkittävästi. David Harvey (1985: 45) toteaa, että viittaukset edellisen aikakauden myytteihin toimivat kahdella tasolla jopa kirjan kuvaamassa maailmassa: ihmisille (ja myös muille kuolevaisille kansoille, kuten tässä kohden on syytä pitää mielessä) kyse on tuhansia vuosia vanhasta historiasta, kun taas haltiahenkilöhahmot ovat osa sitä todellisuutta josta kuolevaiset eivät pääse osallisiksi. Tämä painottaa eroa kansojen välillä.

Historiaa kuvataan näin ollen hyvin vaihtelevasti, riippuen siitä kuka sitä kertoo ja missä olosuhteissa. Siksi on syytä kysyä *millaisena historia esitetään* ja pohtia ajankohdan ja käytetyn kielen roolia ja kertojan näkökulmaa ja luotettavuutta tämän historiallisten siteiden kautta.

3. Kerronta ja näkökulma

Tämä luku käsittelee kerronnan teoriaa keskittyen näkökulmaan, jossa kerrottu esitetään yleisölle ja lukijalle. Tarinoiden tuottaminen ja vastaanotto yhteiskunnassa edellyttää kerronnallisten tekstien ulkopuolelle astumista; on pohdittava, kuka tuottaa tietyn tyyppisiä tarinoita, missä niihin todennäköisesti törmää, mitkä ovat niiden tarkoitukset ja seuraukset, ketkä kuuntelevat, millaisissa olosuhteissa tiettyihin kerrontoihin sisältyy vastuuta, ja kuinka ne hyväksytään ja haastetaan (Jaber Gubrium & James Holstein 2009: 23). Itse tekstiä on tarkasteltava sitä ympäröivässä kontekstissa, ei erillisenä kokonaisuutena. Kertojat ovat tarinoidensa arkkitehtejä ja rakentajia, mutta heidän työnsä suoritetaan olemalla vuorovaikutuksessa toisten tarinankertojien ja kuuntelijoiden kanssa (ibid. 42).

Gerard Genette (1983: 185–186) pui näkökulmaa kerronnassa (tai ”narratiivista perspektiiviä”) erottaen toisistaan käsitteet moodi ja ääni, jotka helposti sekoittuvat toisiinsa. Nämä käsitteet kysyvät ”kenen henkilöhaamon näkökulma ohjaa narratiivista perspektiiviä” ja ”kuka on kertoja”/”kuka puhuu”/”kuka näkee”. Tässä tutkielmassa tekstiesimerkkien esittäjien näkökulma ei ole se linssi jonka välityksellä itse tarina välitetään lukijalle; he kertovat historiasta yleisölle ja lukijalle, mutta lukijalle välitettyä kokonaista romaania, josta tekstiesimerkit ovat vain osa, ei esitetä heidän ajatustensa ja tunteidensa muokkaaman proosan läpi. Kyse on siis kertojien äänestä viitatessa heidän näkökulmaansa; he puhuvat mutta heidän näkökulmansa eivät luo suurempaa kerronnallista kokonaisuutta.

Genette (1983: 186) esittelee myös Cleanth Brooks & Robert Penn Warrenin ehdottaman kaavion ”kerronnan fokuksesta”:

	<i>Internal analysis of events</i>	<i>Outside observation of events</i>
<i>Narrator as a character in the story</i>	1. Main character tells his story	2. Minor character tells main character's story
<i>Narrator not a character in the story</i>	4. Analytic or omniscient author tells story	3. Author tells story as observer

Kaavio 1. (Genette 1983: 186.)

Kaavio erottaa toisistaan omakohtaisesti koetun tarinan, toisen henkilön kautta kuullun tarinan, sekä tarinaan kuulumattoman kertojan joko tarinan todistajana tai kaikkietävänä (vrt. Liisa Steinby 2013: 116). Tämän tutkimuksen kannalta kaavion keskeiset osat ovat luonnollisesti kertojat, jotka ovat osana tarinaa (kohdat 1–2). Kaaviota on sovellettava tässä tutkielmassa, koska tutkimusmateriaalina ei ole yksi kokonainen tarina, vaan esitetyt runot ja laulut – yhtä yksittäistä ”päähenkilön tarinaa” ei kerrota. Ennen kaikkea tämä sirpaleisuus heijastaa Ricoeurin (1984: 99) huomiota, jonka mukaan

historia tietämyksenä on suhde, joka vallitsee toisina aikoina eläneiden ihmisten kokemusten ja historioitsijan välillä (ks. kohta 2 kaaviossa 1) sekä lähdemateriaalin tarjoamia henkilöhahmoja, joille kuvatut menneet tapahtumat ovat tapahtuneet heidän elinaikanaan ja joilla on niihin siten läheisempi side (kaavion 1 kohta 1).

Myös Shlomith Rimmon-Kenan (1999: 116) toteaa, että tarinassa itsessään voi esiintyä kerrontaa; tekstin sisällä henkilöhahmo voi itse ryhtyä kertomaan tarinaa. Nämä sisemmät tarinat ovat puolestaan alisteisia kertomukseen, jota ne ovat osa. Tarinan ylimpänä rakenteena on ekstrapadiegeettinen kertoja, uloin kertoja, joka on kaikkietävä. Rimmon-Kenan (ibid. 117) esittelee sen ohella hypodiegeettisen kertojan, ja tähän tasoon kuuluvat fiktion henkilön esittämät tarinat (tässä tutkielmassa siis runot ja laulut).

James Phelan (2005: 161) kuvaa narratiivisuutta kaksitasoisena ilmiönä: siihen lukeutuvat sekä henkilöhahmon ja tapahtuman dynamiikka että yleisön reaktion dynamiikka. Kerronta näin ollen edellyttää siis sekä tapahtunutta ja sen ilmaisutapaa että tiedon vastaanottoa. Phelan avaa ajatusta enemmän toteamalla, kuinka millä tahansa henkilöhahmon teolla on tyypillisesti eettinen ulottuvuus, ja kenen tahansa kertojan tapa käsitellä tapahtumia välittää väistämättä asenteita, joista kuvastuu muun muassa kertojan tuntema vastuu ja katsontatapa sekä materiaalia että yleisöä kohtaan. Yleisön reaktio kerrontaan kuvastaa yhtä lailla heidän sitoumustaan ja asennoitumistaan muun muassa kertojaa ja kertomistilannetta kohtaan (ibid. 20–21). On siis luontevaa vetää johtopäätös, että siinä missä kertoja välittää tarinan kuulijoille, myös kerrottu tarina kertoo jotain henkilöstä, joka sen välittää. Pekka Tammi (1992: 89) jaotteleekin termit *kerronta* ja *kerrottu*, joista edellinen voi viitata kaikkiin tapoihin joilla kerrottu maailma välitetään lukijalle esityksen kautta. Tässä tutkielmassa analyysiluvut näin ollen sekä esittelevät *kerrotun* materiaalin eli runot ja laulut ja niiden kuvaaman historian että analysoivat niiden *kerronnan* olosuhteita ja henkilöhahmojen siteitä niihin. Kuten Tammi (ibid.) toteaa, kerrottu on ”itsessään valinnan tulos: kaikkea ei voi kertoa edes fiktiivisestä maailmasta”. Myös Hayden White (1981: 10) huomauttaa, että näennäisestä täyteydestään huolimatta jokaisen kerronnan perustana ovat tapahtumat, jotka olisi voitu sisällyttää, mutta jotka jätettiin pois. Kerronta ei siis koskaan ole neutraali prosessi, ja lukijan on aina pohdittava näkökulmaa josta kerrotut tapahtumat välitetään.

Tammi (1992: 129) huomauttaa, että ”[r]jomaania luettaessa ei voi koskaan olla ennakolta varmaa, että tekstissä esitetty ideologia kuuluu juuri sen kertojalle”. Myös tekstin tekijän ideologia jää hämärän peittoon, ja eräs mahdollisuus on myös ”lukijan” (fiktiivisen yleisön) eli tämän tutkimuksen tapauksessa tarinan sisäisten maailman kuulijoiden näkökulma. Tällöin romaanin lukijan edellytetään joko hyväksyvän tai hylkäävän tämän näkökulman omassa tulkinnassaan. Toisin sanottuna, tekstistä

riippuen tekstin lukijan edellytetään omaksuvan joko kertojan tai yleisön näkökulman. Tämän tutkimuksen kohdalla sen päättelyminen edellyttää tekstiesimerkkien vertausta tarinan sisäisiin ideologioihin. Onko runoissa ja lauluissa esitetty näkökulma ristiriidassa yleisesti hyväksytyyn historian kanssa tarinan sisällä ja miksi? Vastaus tähän piilee kertojan (ja yleisön) suhteessa kuvattuun historiaan.

Kertoja voi olla joko ulkopuolinen romaanin maailmaan nähden tai henkilöhahmo romaanin maailmassa; Genette (1982: 244–245) nimeää nämä heterodiegeettiseksi ja homodiegeettiseksi kerronnaksi. Tällaista perinteistä jakoa ei tutkimusmateriaalissa ilmene – runoja ja lauluja ei esitetä minämuodossa (muutamaa laulun sisäistä poikkeusta huolimatta) mutta kulunut aika menneiden tapahtumien ja nykyhetken välillä on huomattava, ja tässä tarkoituksena on korostaa sanaa *ulkopuolinen*. Tarkoituksena on tarkastella, onko kertoja ollut osallinen kerrotussa vai pelkästään tiedon välittäjä kauan kuvattujen tapahtumien jälkeen. Tähän kytkeytyy myös kysymys kertojan luotettavuudesta kyseisen tiedon välittäjänä.

H. Porter Abbott (2008: 68) esittää kertojan läsnäolon asettavan kertojan luotettavuuden aina kiistanalaiseksi. Brütshin (2014: 58) mukaan epäluotettavalla kerronnalla tarkoitetaan yleensä ensi käden kerrontaa tai homodiegeettistä kerrontaa, joka on muovattu sellaisella tavalla, että lukija kykenevät ymmärtämään diegeettistä todellisuutta, mikä eroaa kertojan omasta selonteosta (ja myötäilee oletetun kirjoittajan näkökulmaa). Näiden kahden version välinen epäkohta luo etäisyyden, josta käsin lukija voi etuoikeutetusti päästä ymmärrykseen jota kertojalla ei ole. Vain kertojan ”tietämätön” näkökanta välitetään suoraan; lukijan on itse rekonstruoitava epäsuora merkitys, joka on ristiriidassa tämän selonteon kanssa. Kertoja ei yleensä ole perillä siitä, että annettu selonteko tai arvio saattaa vaikuttaa kuulijan korvissa ongelmalliselta, eikä hänen voi näin ollen katsoa valehdelleen tai petkuttaneen tahallisesti. Kertoja vaikuttaa usein päinvastoin rehelliseltä.

Phelan (2005: 49–53) pui epäluotettavuuden eri muotoja. Kerronnalla on Phelanin mukaan kolme roolia: tapahtumien selostaminen, tulkitseminen ja arvioiminen (ibid. 50). Näistä on mahdollista poiketa eri tavoin, ja Phelan luettelee kuusi eri tyyppiä. Näistä kaksi ovat tämän tutkimuksen kannalta olennaisia.

Ensimmäinen käsiteltävä Phelanin (2005: 51) epäluotettavuuden muoto on harhaanjohtava selonteko, joka johtuu yleensä kertojan erheellisestä arvomaailmasta tai tiedon puutteesta. Toinen on puutteellinen luenta (ibid. 52), jolloin kertojan tiedon tai hienotunteisuuden puute johtaa tapahtuman, henkilön tai tilanteen riittämättömään tulkintaan. Myös Tammi (1992: 91) esittää kerronnan olevan myös ”kerrotun tulkinta itse kertomukseen kuuluvien agenttien tekemänä”. Näissä kahdessa tyyppissä on siis kyse epäluotettavuudesta, jonka taustalla on joko (1) kertojan ideologia ja lähestymistapa kerrottuun tai (2) tilanteen riittämätön tulkinta.

White (1981: 4) esittää että tositapahtumien tulisi yksinkertaisesti *olla*; niiden avulla voi viitata diskurssiin, mutta niiden ei tule esiintyä kertojina. Historiallinen diskurssi on ihmisen historiassa suhteellisen uusi keksintö, ja sitä on ollut vaikea ylläpitää kulttuurin kokiessa suuria muutoksia; on siis mahdollisesti keinotekoisista ajatella, että oikeat tapahtumat voisivat ”kertoa oman tarinansa”. Kerronnasta, White toteaa, tulee *ongelma* vasta kun oikeille tapahtumille halutaan antaa tarinan muoto – sillä oikeat tapahtumat eivät tarjoa itseään tarinoina, ja siksi niiden muokkaaminen kerronnaksi (narratiivisaatio) on niin vaikeaa. Arvo, joka annetaan kerronnallisuudelle tositapahtumien esityksenä, juontaa halusta nähdä tositapahtumat johdonmukaisina, rehellisinä, kokonaisina ja loppuun saatettuina; tällainen kuva elämästä on auttamatta kuvitteellinen (ibid. 23). Kerronnallisuus on myös vahvasti sidoksissa impulssiin moralisoida oikeaa elämää eli samaistaa se siihen sosiaaliseen järjestelmään joka on minkä tahansa kuviteltavissa olevan moraliteetin lähde (ibid. 10).

Tutkielmassa käsiteltävä materiaali koostuu teksteistä, jotka, joskin fiktiivisiä lukijalle, perustuvat tarinan sisäisessä maailmassa historiallisiin tositapahtumiin. Tekstiä ympäröivä konteksti viitoittaa lukijalle polun historiaan, mutta sisäisessä maailmassa niitä ei esitetä opetusmielessä. Ne toimivat maailmankuvauksena, mutta myös viihteenä sekä kuulijoille että lukijalle. Historiaa on mahdollista pitää viihdykkeenä ennen kaikkea siksi, että kerrotuista tapahtumista on kulunut hyvin pitkä aika; kansat ovat siirtyneet eteenpäin ja etääntyneet tästä vaiheesta historiaa. Laulujen ja runojen esityshetkellä on jäljellä enää hyvin harvoja, joilla on kerrottuun omakohtainen side. Tämä etääntyminen tarkoittaa, että tapahtumia voi esittää hyvinkin ”tarinan muodossa”.

Tekstiesimerkit voidaan jakaa kerronnallisen genrensä osalta kahteen eri ryhmään. Eva Müller-Zetzelmann (2011: 235) jakaa kerronnan Manfred Jahnin (sovellettu julkaisusta Chatman 1990: 115) kaaviossa eri alalajeihin. Ensimmäinen suuri jako on kerronta ja ei-kerronta. Näistä jälkimmäisen ainoa laji on lyyrinen runous. Kerronta puolestaan jakautuu (1) kirjoitettuun/painettuun kerrontaan ja (2) esitettyyn kerrontaan. Kaavio asettaa kerronnallisen runon (narrative poem) kirjoitettujen alalajien joukkoon, mutta tässä tutkimuksessa se luokitellaan esimerkkinä esitetystä kerronnasta, sillä kaikki esiteltävät tekstiesimerkit lausutaan ääneen yleisölle. Kaikkiaan tämä tutkimus luokittelee kerronnalliseksi runoksi tekstiesimerkit, jotka esitellään luvuissa 5.1.1, 5.2.1, 6.1 ja 6.2. Näissä kaikissa on selkeä alku, runon tai laulun aikana kuvataan muutos aiempaan asiointilaan ja se päättyy yhtä selkeästi lopputulokseen. Tämä ei päde luvuissa 4.2.1 ja 4.2.2 esiteltyihin tekstiesimerkkeihin, joissa ei kerrota suoraa tarinaa. Ne keskittyvät enemmän niitä kertovan henkilöahmon muistoihin ja tuntemuksiin, ja näin ollen tämä tutkimus luokittelee ne esimerkeiksi lyyrisestä runoudesta.

3.1 Suullinen historia

Tämä luku tarkastelee lähemmin suullista historiaa, joka on kaikkien tekstiesimerkkien ilmaisukanava. Ensin luku määrittää suullisen historian terminä, ja miten tutkimusmateriaali kytkeytyy siihen. Tämän jälkeen luku käsittelee suulliselle historialle ominaisia elementtejä ja kuvaa niiden suhteita toisiinsa ja tutkimusmateriaaliin. Lopuksi luku kuvaa historiallisen kerronnan eri tapoja; nämä määrytyvät sen mukaan, lähestytäänkö tapahtunutta yksilön silmin, yhteisön silmin, vaiko täysin persoonattomasti.

Suullisen tarinankerronnan historia alkaa ihmisten kulttuurin alusta: ihmiset kehittivät kyvyn kertoa tarinoita ja täten määrittää itsensä ja ymmärtää maailmaa (Thornborrow & Coates 2005: 15). Myös Krinka Vidaković Petrov'n (1989: 77–78) mukaan kulttuuri itsessään on muisti; sen voima on tiedon säilyttäminen ja kartuttaminen. Se on ihmisyyhteisön luoma, säilyttämä, kartuttama ja välittämä muisti. Petrov (ibid. 82) jatkaa todeten, että historiaa pidetään menneiden tapahtumien totuudenmukaisena esityksenä, ja että monet kansanlaulut väittävät olevansa tässä mielessä ”historiallisia”. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että laulun sisältö on yleensä tietyn historiallisen aineiston tulkintaa, joka usein tapaa yhdistää historian (faktan) legendaan (fiktioon). Historiallinen totuus näin ollen sovitetaan legendoille tyypilliseen kerrontaan.

Tarina tai laulu on latentisti olemassa sen esittäjän muistissa, ja se aktualisoidaan vasta suullisesti esitettynä ja kommunikoituna. Jokainen esitys voi kuitenkin olla oma versionsa, sillä materiaalia tuskin toistetaan sanasta sanaan. Syinä voi olla ihmisen epätäydellinen muisti, se ettei esittäjää sido objektiivinen, alkuperäinen versio, tai esittäjän tietoinen päätös muokata oma versionsa yleisölle sopivaksi. (Petrov 1989: 78–79.)

Tässä tutkielmassa käsiteltävä materiaali on romaanin esittämää fiktiota, eivät ”historiallista totuutta”. Tarinan sisällä laulu- ja runoesimerkit ovat kuitenkin viittauksia historiallisiin tapahtumiin, eikä tarkoituksena ole debatoida siitä, ovatko ne tapahtuneet vai eivät. Paino on, kuten todettu on, tekstiesimerkkejä ympäröivässä kontekstissa. Näin ollen suullinen kerronta on tässä tutkimuksessa sidoksissa suullisen historian käsitteeseen.

Paul Thompson (1984: 1) toteaa kaiken historian riippuvan viime kädessä sen sosiaalisesta tarkoituksesta. Se on kanava, jonka kautta tavalliset ihmiset pyrkivät ymmärtämään omassa elämässään kokemia muutoksia. Thompson (ibid. 2) lisää suullisen historian esittämän haasteen juontavan osittain juuri tästä. Suullinen historia ei ole välttämättä muutoksen väline, mutta sen avulla on mahdollista muuttaa sekä historian sisältöä että tarkoituseriä.

Abrams (2010: 18–19) toteaa suullisen historian sisältävän kommunikointia elävien, hengittävien ihmisten kanssa. Suulliseen historiaan kuuluu sekä tutkija, joka kysyy, ja vastaaja, joka pyrkii antamaan vastaukset esitettyihin kysymyksiin parhaansa mukaan. Se on dialoginen prosessi, keskustelu haastattelijan ja kertojan välillä. Osapuolina ovat kuitenkin myös kertoja ja ulkoiset diskurssit eli kulttuuri. Alessandro Portelli (1997: 6) on yhtä mieltä ja kuvaa suullista historiaa suhteiden luomisen prosessina, jonka osapuolina ovat kertojat ja he jolle kerrotaan, menneet tapahtumat ja nykyhetken dialogiset kerronnat. Historioitsijan on toimittava sekä faktuaalisella että kerronnallisella tasolla ja huomioitava viittaaja ja merkitsijä, mennyt ja nykyhetki ja ennen kaikkea niiden välimatka

Portelli (1997: 3) toteaa tämän dialogisen diskurssin luo paitsi se mitä haastatellut sanovat myös se mitä historioitsijat tekevät (läsnäolo ja materiaalin esittely). Suulliset lähteet ovat tulosta yhteistyöstä, joiden osapuolina ovat kertojat ja tutkija, joka etsii heidät, kuuntelee ja haastattelee (Portelli 2003: 15). Kaikkiaan, suullinen historia viittaa siis sekä siihen, mitä historioitsijat kuulevat (suulliset lähteet) ja siihen, mitä he itse sanovat tai kirjoittavat.

Tämän tutkimuksen kontekstissa ”haastatellut” (mitään varsinaista haastattelua romaanin sisällä ei tapahdu) ovat menneisyyteen viittaavien laulu- ja tekstiesimerkkien esittäjät. Historioitsijan rooli sen sijaan on monijakoisempi: kyse ei ole suoraan yleisöstä jolle tekstiesimerkit esitetään, vaan tekstiesimerkkiä ympäröivästä kulttuurisesta ja kielellisestä kontekstista: se, *miten* historiaa kerrotaan, *millä* kielellä siitä kerrotaan, ja *kuka* sen esittää lukijalle ja yleisölle. Fokuksena ei siis ole itse menneisyys, vaan sen välittämistapa.

Portelli (1991), julkaisussa Abrams 2010: 19) tunnustaa kuusi elementtiä joiden ansiosta suullinen historia poikkeaa olennaisesti toisista historiallisista lähteistä. Nämä elementit ovat suullisuus, kertonta, subjektiivisuus, uskottavuus, objektiivisuus ja tekijyys. Näiden jatkeeksi lisätään aika ajoin esitys, muuttuvuus ja yhteistyö; Abrams (ibid. 23) itse lisää joukkoon muistin. Nämä elementit ovat kuitenkin kytköksissä toisiinsa, kuten tämä luku seuraavaksi valottaa.

Portelli (1991: 130, julkaisussa Mary Jo Maynes, Jennifer L. Pierce & Barbara Laslett 2008: 16) huomauttaa, millainen etu henkilökohtaisella kerronnallisella todistuksella on puidessaan suullisen historian metodeja: se, että kulttuuri koostuu toisistaan eroavista yksilöistä, on yksi niistä tärkeistä asioista, jotka sosiaaliset tieteet joskus unohtavat, ja joista suullinen historia meitä muistuttaa. Suullinen historia ilmaisee tietoisuutta henkilökohtaisen kokemuksen historiallisesta luonteesta ja yksilön roolista yhteisön historiassa ja julkisissa tapahtumissa (Portelli 1997: 6). Lyhyesti sanottuna, yksilöiden kokemukset ja sitä myöten tarinat vaihtelevat. Abrams (2010: 33) toteaaakin, että kertoessaan

tarinaa tapahtumasta tai kokemuksesta henkilö kertoo suorasti tai epäsuorasti jotain itsestään. Kerronta ei siis ole koskaan neutraali tapahtuma; sitä värittää aina kertojan suhde kerrottuun (vrt. Phelan 2005: 161).

Abrams (2010: 22) jatkaa subjektiivisuuden merkityksestä, todeten, ettei kysymys ole vain tapahtuneesta vaan myös siitä, mitä tunteita se herätti. Haastateltuja rohkaistaan kertomaan menneisyydestään omasta näkökulmastaan ja heijastella mitä he nyt siitä ajattelevat. Abrams siteeraa Portellia (1991: 50), jonka mukaan suulliset lähteet eivät kerro vain mitä ihmiset tekivät, vaan mitä he halusivat tehdä, mitä he uskoivat tekevänsä ja mitä he nyt uskovat tehneensä. Suulliset lähteet ovat subjektiivisuudessaan muistodokumentteja (Abrams *ibid.* 23). Ne eivät ole koskaan nimettömiä tai persoonattomia, toisin kuin kirjoitetut dokumentit toisinaan. Tarina ja muisti saattavat sisältää toisten kanssa jaettua materiaalia, mutta muistaja ja kertoja ovat aina yksilöitä, jotka ottavat tehtäväkseen muistaa ja kertomisen vastuun (Portelli 2003: 14).

Tässä valossa on siis liki mahdotonta erottaa kerrontaa kertojan asenteesta (subjektiivisuudesta tai objektiivisuudesta) kerrottuun. Omakohtaisesti koettua kerrottua värittää myös muisti. Uskottavuus puolestaan on pulma, kertoopa yksilö subjektiivisesta tai objektiivisesta näkökulmasta: ensimmäisen tapauksessa koettu historia voi vääristää kuvausta tapahtumista, kun taas jälkimmäisen tapauksessa yksilön on turvauduttava toisen käden lähteisiin ja muodostettava mielipiteensä niiden perusteella.

Näiden neljän elementin (subjektiivisuus, objektiivisuus, muisti ja uskottavuus) lisäksi tämä tutkimus huomioi ensiksikin tekijyyden, jonka kohdalla tutkielma kysyy, onko esitetty historiallinen kuvaus kertojan itse laatima vai onko se muualta lähtöisin. Lisäksi tämä tutkimus käsittelee esitystä, jolla viitataan tässä kontekstissa kertomatilanteeseen. Abrams (2010: 130) kuvaa suullista historiankerrontaa puheaktina, joka esitetään yleisölle tietyssä kontekstissa. Fokus on siirtynyt siitä, *mitä* sanotaan siihen, *miten* se sanotaan (vrt. Tammi 1992: 89).

Suulliselle historialle ominaisista elementeistä koostuva kehys voidaan jakaa subjektiiviseen ja objektiiviseen näkökulmaan; muisti, uskottavuus, tekijyys ja esitys näyttävät eri valossa sen mukaan, kumpaan näistä kahdesta ne ovat sidoksissa. Tutkimusmateriaali jakautuu karkeasti suulliseen kerrontaan, jossa henkilöhahmot viittaavat omaan menneisyyteensä ja suulliseen kerrontaan jossa he viittaavat *toisten* menneisyyteen¹. Näistä vain omakohtaisesti koetun historian kohdalla voi pohtia sellaista retrospektiota historiaan, johon Portelli (1991: 50) viittaa. Subjektiivisuus, kertojan oma suhde kerrottuun, on joka tapauksessa huomioitava analyysissä kaikkien tekstiesimerkkien kohdalla

¹ Tämäkin jako on mahdollinen kahdella eri tavalla: jako (1) henkilökohtaisesti koettuun historiaan ja elämättömään historiaan (luku 4 ja luvut 5–6) tai (2) henkilökohtaisesti koettuun ja kulttuurisesti perittyyn historiaan ja vieraan kulttuurin historiaan (luvut 4–5 ja luku 6)

sillä on kerrottu historia omakohtaista tai ei, henkilöhahmot lähestyvät sitä omasta näkökulmastaan. Tutkimus kiertyy tässä kohden Marianne Horsdalin (2012: 31) esittämiin kysymyksiin siitä, kuka saa kertoa mitä ja kenelle.

Portelli (1997: 27) jakaa historian kertomisen kolmeen eri moodiin, kolmeen tapaan organisoida historiallista kerrontaa näkökulman ja sosiaalisten ja spatiaalisten viitteiden mukaan. Näistä ensimmäinen on *institutionaalinen*: tämä näkökulma on persoonaton ja toimii valtioiden ja politiikan tasolla. Toinen on *yhteisöllinen*, jossa näkökulma on monikon ensimmäinen (me) ja ympäristö on kiinteämpi, kuten kaupunki tai naapurusto. Kolmas moodi on *henkilökohtainen* eli yksilön näkökulmaa korostava. Ympäristönä on koti ja oma ja perheen elämä.

Tutkimusmateriaali tarjoaa esimerkkejä eri moodeista: luku 4 käsittelee yksilön omaa näkökulmaa, ja luku 5 siirtyy yhteisölliseen näkökulmaan. Luku 6 puolestaan ei suoraan kuvaa institutionaalista näkökulmaa, vaikka tekstiesimerkkien esittäjillä ei ole läheisiä siteitä kerrottuun historiaan: he tulevat kokonaan kyseisen ”instituution” ulkopuolelta. Tarkoituksena on painottaa ennen kaikkea tämän moodin persoonatonta luonnetta.

Abrams (2010: 83) jakaa muistin eri kategorioihin; tämän tutkielman tapauksessa keskeiset ovat semanttinen muisti, joka käsittelee faktuaalista ja käsitteellistä tietoa eikä keskity tunteisiin ja episodinen muisti joka mahdollistaa tiettyjen tapahtumien muistelemisen. Laajempi termi tälle on joskus omaelämäkerrallinen muisti. Analyysiluvuista vain luvun 4 tekstiesimerkit ovat esimerkki episodisesta muistista, kun taas luvuissa 5 ja 6 käsiteltävät tekstiesimerkit ovat opittua tietoa ja kuuluvat näin ollen semanttisen tiedon piiriin.

3.2 Kulttuurinen konteksti

Kertomusten funktio vaihtelee: ne voivat viihdyttää kuulijaa, oikeuttaa ja selittää tapahtumia, ohjeistaa, tai asettaa sosiaalisia normeja. Ennen kaikkea kertomukset kuitenkin kertovat keitä me olemme; niillä on keskeinen rooli puhuttaessa sosiaalisesta ja kulttuurisesta identiteetistä. (Thornborrow & Coates 2005: 7.) Itserepresentaation käytännöt ovat myös muiston käytäntöjä. Kertojat heijastelevat menneisyyttään ja muokkaavat sitä samaan aikaan uudelleen. Me kerromme keitä olemme esittämällä väitteitä siitä mistä olemme lähtöisin. (Armbruster & Meinhof 2005: 57).

Gubrium & Holstein (2009: 5) käyvät läpi ”oman tarinan” käsitettä ja kertojan merkitystä, viitaten Shaw’n mielipiteisiin. Shaw’n (1930) näkemyksen mukaan ne tarinat, joita kertovat niiden kokijat, ovat valaisevampia, totuudenmukaisia ja hyödyllisempiä kuin muiden lähteiden tarjoamat versiot. Tarinat olivat ne kokeneiden henkilöiden omat eikä ulkopuolisten tulisi kertoa niitä. Bourdieu (1992,

julkaisussa Thornborrow & Coates 2005: 11) toteaakin tarinoiden kertomisen olevan symbolisen kulttuurisen pääoman vahva olomuoto. Tätä ajatusta myötäillen Horsdal (2012: 101) huomauttaa, että ihmisistä tulee osa kulttuuria osallistumalla ”yleisessä” tai ”kulttuurisissa tiloissa” ja saadessaan sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä kommunikaatiotilanteissa. Meitä ympäröivät jatkuvasti kulttuuriset kerronnat, jotka vaikuttavat tulkintoihimme itsestä ja olemassaolosta. Horsdal myös siteeraa Margaret Somersia & Gloria Gibsonia (1994: 59), joiden mukaan:

all of us come to be who we are (however ephemeral, multiple and changing) by locating ourselves (usually unconsciously) in social narratives *rarely of our own making*.

Yksilö on näin ollen pitkälti kulttuurisen taustansa määrittämä ja sen muovaama; häntä ei voi käsitellä konseptina ilman sitä. Ihmiset astuvat jo olemassa olevaan maailmaan, joka, niin paljon kuin he sitä voivatkin muuttaa, muokkaa vastavuoroisesti heitä. Kulttuuriperintö tekee ihmisestä yhteisön uuden jäsenen ja osan jatkumoa. Clifford Geertz (1993: 44) jopa ehdottaa, että kulttuuria olisi parasta käsitellä kontrollimekanismien järjestelmänä joka säätelee käytöstä. Ihmisen tuumat, arvot, teot ja jopa tunteet ovat kulttuurisia tuotteita (ibid. 50). Ihmiseksi tuleminen on yksilöksi tulemista, ja siinä häntä ohjaavat kulttuuriset käytännöt, historian aikana luodut merkitysjärjestelmät, joiden mukaan elämälle annetaan järjestys, suunta ja merkitys (ibid. 52). Historia muovaa yksilöä nykyhetkessä siinä missä itse elettyvä elämä. Kun yksilö kertoo itsestään, hän näin ollen kertoo jollakin tasolla myös maailmasta, johon on astunut. Anthony Paul Kerby (1991: 6, julkaisussa Horsdal 2012: 101) toteaakin, että meistä itsestämme kertomiamme tarinoita määrittävät paitsi tapa, jolla muut ihmiset kertovat meistä, myös kieleemme ja perinteiset tarinankerronnan genret. Suuri osa itsen kerronnasta merkitsee tulemista tietoisiksi kerronnoista, joissa ja joiden kanssa jo elämme. Meitä on kerrottu kolmannen persoonan perspektiivistä jo ennen kuin meistä tulee kykeneviä kertomaan itsestämme.

Tutkimusmateriaali tarjoaa useita eri kertojia, jotka on sijoitettava omaan historiallis-sosiaaliseen kontekstiinsa. Kuten Jerome Bruner (2001: 29, julkaisussa Thornborrow & Coates 2005: 13) toteaa, tarinankerronnan keskeinen funktio on, että sen avulla kertoja voi esittää itsensä itselleen tai muille tavalla tai toisella tyypillisenä tai luonteenomaisena tai ”kulttuuria myötäilevänä”. Tämä tarve esittää itsensä kulttuuristen normien mukaisesti johtaa juuri siihen jännitykseen, joka tekee tarinoista kerrottavia (Thornborrow & Coates ibid.) Viime kädessä juuri itsensä kertomisella ja rakentamalla oman itsen kerronnan kautta rakennetaan myös oma kulttuuri (Jens Brockmeier & Donal Carbaugh 2001: 16, julkaisussa Thornborrow & Coates ibid.)

Gubrium & Holsteinin (2009) tapaan Horsdal (2012: 31) nostaa niin ikään esiin kysymyksen kertojan äänestä ja kerrottavuudesta. Kuka saa kertoa mitäkin, kenelle, ja missä tilanteessa? Kenellä on lupa kuunnella, ja kuka jää kerronnan ulkopuolelle? Kerronnat sekä muotoutuvat että ymmärretään

erilaisista kulttuurisista, sosiaalisista ja historiallisista näkökulmista. Näin ollen on tutkimusmateriaalia tarkastellessa tärkeää pohtia, kuka nämä runot ja laulut välittää, ja millaiselle yleisölle. White (1981: 10) esittää samanlaisia näkemyksiä puידessaan oikeiden tapahtumien kertomisesta. (Tutkimusmateriaali on luonnollisesti fiktiota, mutta tarinan sisällä niiden pohjana ovat, kuten todettu, historialliset tapahtumat.) Whiten mukaan juuri tarve järjestää tapahtumat sen mukaan, miten merkityksellisiä ne ovat omaa historiaansa kirjoittavalle kulttuurille tai ryhmälle, tekee oikeiden tapahtumien kerronnallisesta representaatiosta mahdollisen. Tämän tutkimuksen käyttämässä materiaalissa eri kulttuurit jakautuvat ennen kaikkea sen mukaan, ovatko henkilöhahmot ihmisiä, haltioita, kääpiöitä vai hobitteja.

Tarkoituksena ei kuitenkaan ole punnita kertojia vain oman kansansa edustajana. Maynes, Pierce & Laslett (2008: 16) toteavat, että sosiaalisissa tieteissä vallitsevat teoriat ja metodit tekevät usein juuri näin: tarkastelevat yksilöä ja tämän tekoja ensisijaisesti erinäisten kategorioiden kautta jotka paikantaa hänet ”ulkopuolelle” tai sosiaaliseen maailmaan. Motivaatio selvitetään puolestaan näiden kategorioiden avulla. Lyhyesti sanottuna, henkilö itse jää usein ympäröivän sosiaalisen (tässä tapauksessa kansaa koskevan) kontekstin alle. Tämä yhdenmukaistaminen on tarkoitus välttää tässä tutkielmassa; vaikka jokaisen kertojan kansa huomioidaan ja sen roolia tarinan maailmassa analysoidaan, kertojaa tarkastellaan myös yksilönä, jonka henkilöhistoria ja suhde kerrottuun eivät rajoitu pelkästään hänen kansaansa.

White (1981: 1–2) huomauttaa, että toisen kulttuurin spesifejä ajattelumalleja ei ehkä pysty täysin ymmärtämään, mutta helpompaa on ymmärtää tarina, joka on toisesta kulttuurista lähtöisin, vaikka kyseinen kulttuuri ei olisikaan kuulijaa lähellä. White ehdottaakin, että kerronta on metakoodi, inhimillinen universaali, jonka pohjalta kulttuurien välisiä viestejä jaetun todellisuuden luonteesta voidaan välittää. Tämä tutkimus pohjautuu juuri oletukseen, että lähdemateriaalin esittelemät kulttuurit ovat toisilleen melko etäisiä ja kulttuurien välinen kommunikaatio on vähäistä. Tekstiesimerkkien esittäjät ovat neljästä eri kansasta ja kulttuurista (haltiat, kääpiöt, ihmiset ja hobitit). Ensimmäisten kolmen kohdalla aiemmin tiiviimpi yhteydenpito on haaltunut huomattavasti sitten Esiaikojen jolloin suurin osa romaanista *The Silmarillion* tapahtuu; Kolmantena Aikana, johon *The Lord of the Rings* sijoittuu, kukin pysyttelee eniten oman kansansa parissa. Hobitit puolestaan pysyttelevät ennen kaikkea omissa oloissaan, jopa siinä määrin, että heidän koko olemassaolonsa tulee yllätyksenä henkilöhahmoille, jotka pitivät heitä lasten satuna. Kulttuurien välistä kuilua ei välttämättä ollut aikana, josta tekstiesimerkit kertovat, mutta tuhannet vuodet sen ja ”nykyhetken” välillä ovat kaivaneet sen.

Analyysiluvut jakautuvat näiden erillisten kulttuurien mukaan. Kun tekstiesimerkkejä käydään läpi, tutkimus esittelee ensiksi minkä kulttuurin tai kansan jäsenistä kyseinen laulu tai runo kertoo, asettaen

sen osaksi kulttuurista perimätietoa. Tämän jälkeen tutkimus osoittaa mihin kansaan tekstiesimerkin esittäjä itse kuuluu ja onko kerrottu tieto perittyä vai muualta opittua. Jälkimmäisessä tapauksessa tutkimus puoli lyhyesti kyseisen kahden kansan välistä suhdetta.

3.3 Kielellinen konteksti

Tämä luku käy läpi kielen merkitystä. Kieli on tärkeä osa kulttuuria ja osa joka korostuu erityisesti tutkimusmateriaalissa. Näin ollen sitä käsitellään erillään kulttuurisesta kontekstista, joka keskittyy henkilöhahmojen kansoihin ja niiden historiaan. Vaikka henkilöhahmo kuuluu vain yhteen kansaan tarinan sisällä, voi hän puhua useampaa kuin yhtä kieltä, ja romaanin sisäinen kielihistoria ja -politiikka ovat keskeinen osa analyysia.

Ensimmäinen alaluku tutkii kieltä kulttuurisena perintönä. Se tarjoaa selonteon kielen merkityksestä yhteiskunnassa ja kielisestä epätasa-arvosta. Se esittelee käsitteinä myös yksi- ja kaksikielisyyden. Toinen alaluku käsittelee käännettyä kieltä ja käännöstä, pohtien sen motiivia ja lähde- ja kohdekielen välistä suhdetta. Kolmas alaluku on läpileikkaus romaanin sisäiseen kielelliseen kulttuuriin, esitellen tutkimuksen kannalta tärkeät puhutut kielet ja niiden historian. Tämän pohjalta on puolestaan tarkoitus analysoida tekstiesimerkeissä käytettyjä kieliä ja kertojien suhteita näihin kieliin.

3.3.1 Kieli kulttuurisena perintönä

Meistä tulee henkilöitä vasta kun meistä tulee jonkin kielen puhuja (Charles Taylor 1989: 35, teoksessa Horsdal 2012: 100). Puhuttu kieli on henkilöyden ja identiteetin ensimmäinen askel. Kieli on tapa ymmärtää ympäristöä ja tulla osaksi sitä. Halbwachs (1992: 173, julkaisussa Erika Apfelbaum 2010: 87) toteaa että juuri kieli ja siihen kytkeytyvät sosiaalisten konventioiden järjestelmät tekevät menneiden rekonstruoinnista mahdollista. Halbwachs (Apfelbaum *ibid.* 88) painottaa kielen olevan väline, joka yhdistää yksilön muistin kollektiiviseen muistiin.

Tove Skutnabb-Kangas (1981a: 52) korostaa äidinkielen merkitystä, kuvaten sitä ihmisen ”juurina”; äidinkielen juuret piilevät näkymättömissä, kuin lumpeen varsi, joka jää vedenpinnan alle. Ääneen lausutusta kielestä eivät kuvastu osin tiedostamattomasti saadut konnotatiiviset ja sanattomat merkitykset. Sitä vastoin toisena opittu kieli on kuin pinnalla kelluva lumme vailla juuria. Äidinkieli on toisin sanottuna jotain, joka on kasvanut henkilön mukana, ja keskeinen tapa hahmottaa ympäröivää maailmaa. Vastaavaa sidettä ei myöhemmällä iällä opitun kielen kanssa voi olla ilman pitkää ja työteliästä prosessia. Skutnabb-Kangas (*ibid.* 54) siteeraakin Sandro Key-Åbergia (1973), jonka mukaan vain omaa kieltä käyttämällä, kieltä, jonka kanssa ihmisellä on suhde, voi muodostaa suhteita maail-

maan ja todellisuuteen. Lainattu kieli sitä vastoin pitää ihmistä todellisuudesta erillään, eristää ihmisen maailmasta vailla suhteita siihen. Sen kanssa ihmisellä ei ole suhdetta, se ei kasva yhdessä ihmisen kanssa eikä tarjoa syvyyttä.

Skutnabb-Kangas (1981a: 2) toteaa myös, että kieli yhdistää ihmiset. Kielen välityksellä on mahdollista pitää kiinni menneisyyden kulttuurisesta perinnöstä, ja kielen välityksellä sitä muokataan uudelleen, työstetään, valikoidaan, torjutaan ja luodaan uudelleen toisten ihmisten kanssa. Kieli sitoo ihmiset toisiinsa sekä historiallisesta näkökulmasta että nykyhetkessä; mitä suurempi fyysinen välimatka erottaa ihmiset toisistaan, sitä enemmän kielen merkitys korostuu heitä yhdistävänä siteenä. Geertz (1993: 241) lisää että kenelle tahansa kielen puhujalle tietty kieli on samanaikaisesti enemmän tai vähemmän hänen omansa tai enemmän tai vähemmän jonkun muun, kosmopoliittinen tai paikallinen, jostakin lainattua tai perintö. Myös Kerttu Vuolabin (2000: 13) mukaan äidinkieli on ketju, joka sitoo ihmiset omaan historiaansa ja se on ihmisten arvokkain perintö. Minkä tahansa kielen kuollessa sen mukana katoaa suuri inhimillinen viisaus ja elämäkokemus tuhansien vuosien ajalta (Vuolab 2000: 14).

Tarkoituksena ei kuitenkaan ole esittää, että *vain* yhteinen kieli toimii yhteisöä yhdistävänä tekijänä. John Edwards (1985: 98) huomauttaa, että kieleen vaikuttavat tekijät juontavat oikeassa elämässä sosiaalisista konteksteista ja niiden muutoksista. Identiteettien on mahdollista selviytyä kielellisistä muutoksista; ryhmäidentiteetin ydin on yksilön identiteetti, jonka ytimessä puolestaan on selviytyminen, henkilökohtainen turvallisuus ja hyvinvointi. Tässä tutkielmassa on siis käsiteltävä ensisijaisesti henkilöhahmojen omaa suhdetta kieleen tai kieliin ja vasta toissijaisesti kyseisen kielen roolia henkilöhahmon kansan keskuudessa.

Teun van Dijk (2000: 73) esittelee käsitteen *linguicism* (lingvismi, kielismi), joka käytännössä sekä estää oman kielen käytön että marginalisoi henkilön sosiaalisissa tilanteissa tai sulkee kokonaan niiden ulkopuolelle. Kieliä ei arvosteta yhtäläisesti; Peter Mühlhäusler (2000: 79) huomauttaa, että vaikka ”suojelemisen arvoisten” kielten lukumäärä on kasvanut, kielten hierarkia ei ole muuttunut. Teoriassa kaikilla kielillä saattaa olla samat oikeudet, mutta käytännössä tietyt valikoidut kielet ovat hyvin etuoikeutettuja, kun taas useimmat muut huonossa asemassa ja kuoleman partaalla. Näiden arvostettujen kielten asemaan on vaikuttanut niiden oletettu puhtaus, kun taas ne kielet, joiden epäpuhtas, sekoittunut tai epätäydellinen luonne on yleisessä tiedossa, jätetään tietien tahtoen vaille niitä oikeuksia joita ”normaaleille kielille” suodaan.

Luontainen ratkaisu ongelmaan, tai ainakin ratkaisun alku, olisi monikielisyys yhteiskunnallisella tasolla. Lähtökohtaisesti yksittäistä kieltä (tai yksittäisiä kieliä) ei tulisi nostaa muiden yläpuolelle. Monikielisyys on hyväksi myös henkilölle eikä vain kielellisille vähemmistöille. Yhden ainoan kielen

puhuminen rajoittaa ihmistä yksilönä sillä minkä tahansa yksittäisen kielen ilmaisukapasiteetti on rajallinen. Mitä useampaa kieltä ihminen puhuu, sitä paremmin hän kykenee ilmaisemaan itseään. Myös Skutnabb-Kangas tuomitsee yksikielisyyden, painottaen tosin sen takana piilevää ideologiaa ja tuoden esiin van Dijk'n (2000: 73) puiman lingvismin:

Monolingualism is a psychological island. It is an ideological cramp. It is an illness, a disease which should be eradicated as soon as possible, because it is dangerous for world peace. It is a reflection of *linguicism*. (Skutnabb-Kangas & Cummins 1988: 13, julkaisussa Kathleen Heugh 2000: 237)

Yksikielisyyden vastakohta on useamman kuin yhden kielen taito. Se luo sillan kansojen ja kulttuurien välille. Teoriassa henkilö voi opetella lukuisia kieliä, mutta tässä tutkielmassa on syytä käsitellä ainoastaan kahden tai kolmen eri kielen hallintaa.

Kaksikielinen puhuja on henkilö, joka kykenee kommunikoimaan kahdella (tai useammalla) kielellä, joko yksi- tai kaksikielisissä yhteisöissä niiden sosiokulttuuristen vaatimusten mukaan, joita kyseiset yhteisöt tai yksilö itse yksilön kommunikaatiiviselle ja kognitiiviselle pätevyydelle asettavat, ja samalla tasolla kuin ne jotka puhuvat kyseistä kieltä äidinkielenään. Tämä henkilö kykenee niin ikään positiivisesti samastumaan näihin kieliryhmiin (ja kulttuureihin) tai osiin niistä. (Skutnabb-Kangas, 1981b, julkaisussa Skutnabb-Kangas 1981a: 90).

Skutnabb-Kangas (1981a: 95–96) erottelee toisistaan käsitteet (1) luonnollinen kaksikielisyyys, (2) koulukaksikielisyyys ja (3) kulttuurinen kaksikielisyyys). Luonnollisesta kaksikielisyydestä puhuttaessa henkilö on oppinut kaksi kieltä jokapäiväisessä elämässään ilman virallista opetusta ja useimmiten melko nuorena. Koulukaksikielisyyys viittaa toisen kielen hallintaan virallisen kouluopetuksen ansiosta, ja kulttuurinen kaksikielisyyys eroaa siitä siten, että kyse on useimmiten aikuisista, jotka ovat opetelleet vieraan kielen esimerkiksi työn tai matkustamisen vuoksi.

Analysoitaessa niitä tekstiesimerkkejä, joissa käytetyllä kielellä on merkittävä rooli, kieli huomioidaan siis seuraavasti: ensin todetaan millä kielellä runo tai laulu esitetään ja mikä asema kyseisellä kielellä on romaanin maailmassa. Tämän jälkeen tutkimus huomioi kertojan suhteen käytettyyn kieleen, eli onko kyseessä kertovan henkilöahmon oma vai opittu kieli. Tämän jälkeen tutkimus analysoi syytä kielivalintaan ja mitä se kertoo sekä kertojasta että kertomatilanteesta.

3.3.2 Käännetty kieli

Tämä tutkimus huomioi käytetyn kielen lisäksi myös sen onko kyseessä alkuperäinen vai käännetty versio. Tarkoituksena ei ole keskittyä käännöksen laatuun tai käännösstrategioihin tarinan sisällä. Sen sijaan fokuksena on kieleen ja käännökseen liittyvä valta.

André Lefeveren (1992: 2) mukaan kääntäminen on sidoksissa auktoriteettiin ja pätevyyteen ja edelleen valtaan; se on kanava, jonka kautta vieraat vaikuttajat pääsevät käsiksi alkuperäiseen kulttuuriin ja voivat haastaa sen ja jopa vaikuttaa siihen. Tämä mielipide on jyrkkä, mutta käänös tarjoaa siitä huolimatta mahdollisuuden tarkastella alkuperäistä materiaalia uudesta näkökulmasta. Se on, Lefeveren (ja Susan Bassnettin) sanoin toimittajien esipuheessa (ibid.), alkuperäinen teksti uudelleenkirjoitettuna, ja uudelleenkirjoittamiset heijastavat aikomuksesta huolimatta tiettyä ideologiaa ja poetiikkaa. Käännöksen historia on yhtä lailla kirjallisen innovaation historiaa ja yhden kulttuurin valtaa muokata toista.

Tyynemmän mielipiteen esittää Marja Jänis (2007: 69), jonka mukaan kääntäminen (ja tulkkaminen) juontavat halusta joko tietää mitä sanotaan vieraskielisessä tekstissä/puheessa tai halusta kertoa jotain vieraskielisille lukijoille/kuulijoille. Jänis korostaa ennen kaikkea kommunikoinnin ja viestinnän merkitystä eikä Lefeveren maalailemaa kielellistä valtapolitiikkaa.

Lawrence Venuti (2013: 109) liikkuu näiden mielipiteiden välillä ja toteaa, ettei kääntäjä ota alkuperäisen kirjoittajan paikkaa, vaan toimii neuvokkaana imitaattorina, joka kirjoittaa tekstin uudelleen eri yleisölle eri kielellä ja eri kulttuurissa ja usein eri aikana. Venuti korostaa yleisön merkitystä; näin ollen lopputulos ei koskaan myötäile alkuperäistekstiä täydellisesti. Venuti tuo siis esiin Jäniksen esittämää viestinnän merkitystä, muttei myöskään kiistä Lefeveren väitettä käänöksen vallasta; käänöksen lukeminen puhtaasti sen kirjallisten ominaisuuksien tähden on mahdollista nähdä poliittisena eleenä, vastalauseena pitkäaikaisille julkaisukäytännöille, jotka ovat rajoittaneet vierasperäisen kirjallisuuden saatavuutta (ibid. 115). Venutin käsityksen mukaan käänöksen lukeminen voi siis olla vallankäyttöä, mutta toisesta näkökulmasta kuin mitä Lefevere esittää: sen sijaan, että alkuperäisen tekstin kulttuuria muokattaisiin toiselle kulttuurille sopivaksi, se tuo alkuperäisen tekstin kulttuurille enemmän huomiota ja tunnustusta.

’Tässä tutkielmassa kyse on nimenomaan runojen ja laulujen kääntämisestä. Runo, Alain Badiou’n sanoin, ei koostu kommunikaatiosta, koska sillä on kaksi tehtävää: ensiksikin vähennys objektiivisesta todellisuudesta, jolloin runo julistaa oman universuminsa ja ilmaisee olemisen tai idean juuri kohdassa jossa objekti on kadonnut, ja toiseksi disseminaatio, jonka tarkoituksena on haihduttaa objekti rajattoman metaforisen distribuution kautta siten, että heti mainittaessa objekti siirtyy muualle merkityksessä (Badiou 2004: 233, 236–237, julkaisussa Venuti 2013: 174). Venuti toteaa, että kielestä, kulttuurista tai historiallisesta hetkestä riippumatta runon kääntäminen on usein merkinnyt runon luomista vastaanottajille. Käännettävä runo ”muuttaa uuteen maahan”; se katoaa väistämättä käänösprosessissa, ja se korvataan toisella puolella intertekstuaalisesti, interdiskursiivisesti ja inter-

semioottisesti sen mukaan mikä kohdekielellä ja kulttuurilla on merkittävää. (ibid. 174). Toisin sanottuna, tässä tutkielmassa käsitellyt käännökset on kirjoitettu kokonaan uudelleen ja välitetään yleisölle (ja lukijalle) kohdekulttuurille sopivassa muodossa.

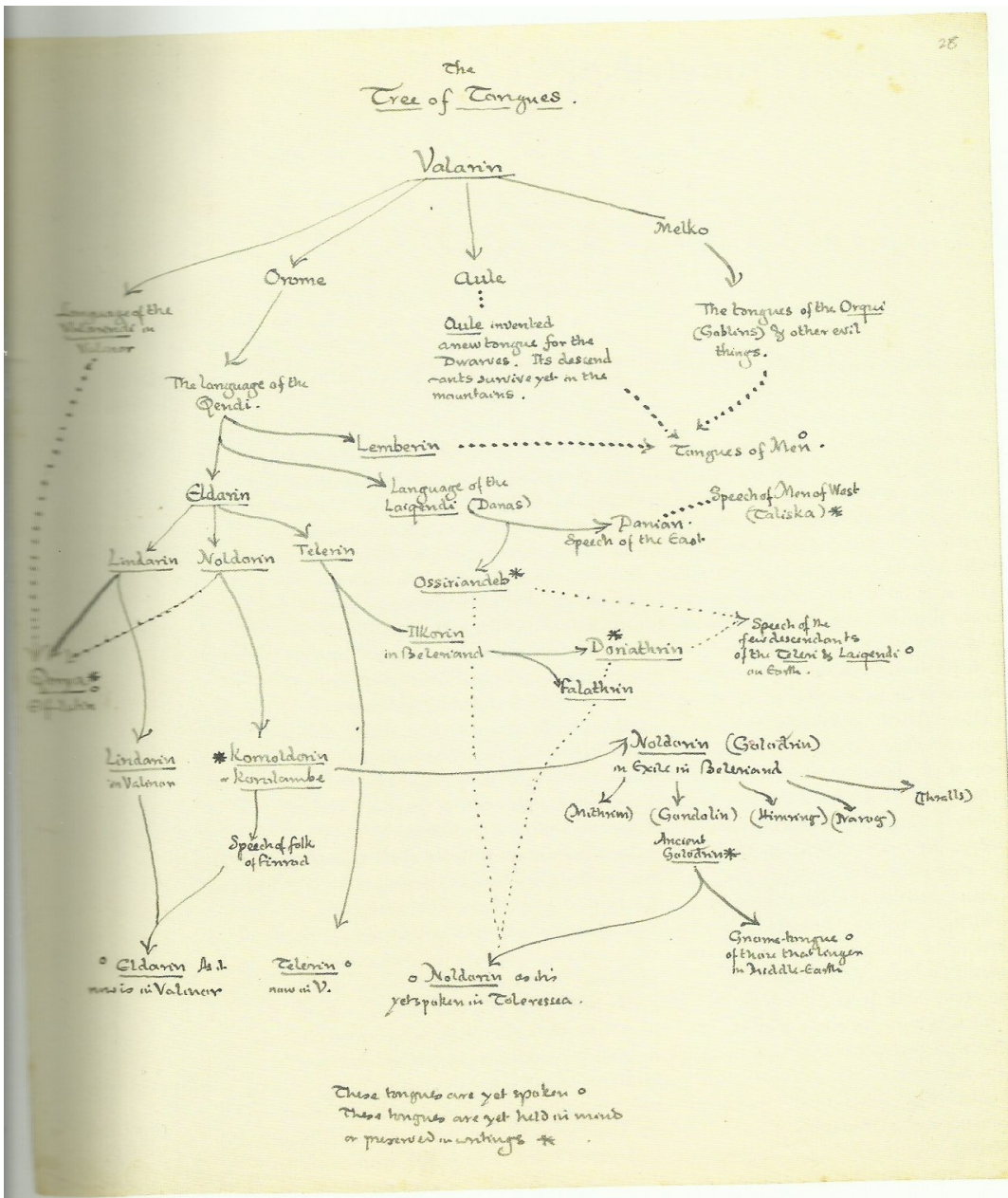
Kääntäminen on viestinnän väline, mutta sitä tarkastellessa ei voi unohtaa kenen tarinaa kerrotaan ja kenen toimesta. Käännetty teksti tuo myös tiedon uudelle yleisölle joiden suhtautumistapa kerrottuun voi olla erilainen. Näiden lisäksi on syytä miettiä syitä käännöksen takana. Onko tekstin kääntämisen motiivina Jäniksen ehdottamat uteliaisuus tekstiin tai halu välittää se uudelle lukijakunnalle? Onko sen tarkoituksena sovittaa alkuperäistekstin kulttuuria kohdekulttuurille sopivaksi, kuten Lefevere nostaa eräänä mahdollisuutena?

Määriteltyään käytetyn kielen ja sen aseman tarinan maailmassa tämä tutkimus kysyy, esitetäänkö tekstiesimerkki alkuperäiskielellä vai onko kyseessä käännös. Tarkoituksena on analysoida mistä syystä mahdollinen käännös on laadittu, miksi sitä käytetään kertomatilanteessa, ja miten tämä muuttaa ympäröivää kontekstia.

3.3.3 Kieli romaanin *The Lord of the Rings* maailmassa

Tolkienin kuvaamassa maailmassa kielillä ja niiden moninaisuudella on keskeinen rooli. Tämä ei ole yllättävää; kirjailija alkoi kehittää fiktiivisiä kieliä jo ennen kuin hän kirjoitti tarinat niiden ympärille. Carl E. Hostetter (2019: 47) huomauttaa Tolkienin aloittaneen haltiakielten keksimisen viimeistään vuonna 1915, kun taas ensimmäisiä tarujaan hän alkoi laatia vasta seuraavan vuoden lopulla ja vuoden 1917 alussa. Jo vuonna 1915 julkaistussa teoksessa *Qenya Phonology and Lexicon* esiteltiin qenyan (myöh. quenyan) kieli kattavasti, ja vuonna 1917 julkaistiin teos *Gnomish Grammar and Lexicon*, joka käsitteli ”maahiskieltä”, josta myöhemmin kehittyi harmaahaltioiden kieli, sindar. Vasta 20 vuotta myöhemmin julkaistiin romaani *The Hobbit* joka kertoo tarinan maailmasta, jossa näitä kieliä puhutaan, ja vasta vuosina 1954–55 sen jatko-osa *The Lord of the Rings*, jossa nämä kielet saavat näkyvämmän roolin kertomuksessa.

Kerronnallisella tasolla teksti on kaukana yksikielisyydestä ja sen tuomasta lingvisismin uhasta. Haltiakieliä tutkineet havaitsivat jo ennen julkaisuja kirjailijan äänneopillisista kuvauksista, että ”näillä kielillä oli paitsi ilmeisiä ’realistisia’ sisäisiä piirteitä [...] myös systemaattinen äänteellinen suhde toisiinsa” – että ne ovat sukua toisilleen kuten indoeurooppalaiset kielet (Hostetter, 2019: 49–50). Kuva 1. esittelee kirjailijan laatiman kielipuun, joka kuvaa fiktiivisten kielten alkuperää, kehittymistä ja jakautumista uusiksi erillisiksi kieliksi.

(Kuva 1. The Tree of Tongues. Julkaisussa Catherine McIlwaine 2019: 233)

Kaavio sisältää kokonaisuudessaan haltioiden, kääpiöiden, örkkiä ja ihmisten puhumat kielet. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä näistä on vain kolme, joten kaavion niitä osia käsitellään läpi-kohtaisemmin.

Kielet luokittelevan kaavion mukaan kaikki puhutut kielet juontavat alun perin samasta kielestä, *valarin* puhumasta kielestä *valarin*. Heidän joukostaan Oromë ja Aule antavat kommunikaatiokielen toisille kansoille. Näistä yksioikoinen esimerkki on Aulen antama kieli, jonka kohdalla kaavio toteaa: ”*Aule invented a new tongue for the 'Dwarves'. Its descend ranks survive yet in the mountains.*”

Tämä kieli ei haaraudu eikä muutu uudeksi kieleksi. Se toimii kommunikaatiovälineenä vain kääpiöiden kesken ja on tiukasti osa kulttuurista perintöä: romaanin *The Lord of the Rings* liitteet valottavat

asiaa todeten, että he eivät mielellään jaa sitä ulkopuolisten kanssa, ja kieli on ennen kaikkea tiedon säilyttämistä varten, ei jokapäiväiseen käyttöön. Vain harvat toisten kansojen jäsenet ovat sen oppineet; se on menneiden aikojen aarre. (LR 2007: 1132). Julkaisu *The War of the Jewels* (1995: 155–156) mainitsee kielen olevan karu äänneiltään ja monimutkainen, joten vain osa niistä harvoista, joille kielen taito on suotu, on oppinut sen hyvin. Se myös kehittyy hitaasti, ja näin jopa kauan erillään eläneet yhteisöt ymmärtävät toisiaan edelleen.

Romaanin liitteet eivät kuvaa läpikotaisesti kääpiöiden kielihistoriaa eikä *The Silmarillion* käy myöskään sitä läpi merkittävästi. Sen teksti toteaa, että paikalliset haltiat, *sindar*, eivät oppineet kieltä helposti, ja että se kuulosti epämiellyttävältä heidän korvissaan (TS 2013: 100).

The Peoples of Middle-Earth (1996) tarjoaa lisää tietoa kääpiöiden käyttämästä kielestä. Käytetyt aakkoset ovat sovitettu haltioilta. Haltiat kehittivät useamman kuin yhden aakkosjärjestelmän, mutta lopulta heidän keskuudessaan vallitsevaksi järjestelmäksi jäi tengwarin aakkosto, kun taas kääpiöt mieltyivät riimukirjaimiin (*cirth*). Näitä hyödynnettiin vielä Kolmantena Aikana jolloin oppineita lukuun ottamatta ihmiset, ja haltiat itse olivat unohtaneet ne. Tästä syystä monet virheellisesti olettivat aakkoston olleen alun perin kääpiöiden keksintöä. (PM 1996: 299–300).

Ihmisten kielten kohdalla kaavio esittää, että ihmiset puhuisivat yhdistelmää erilaisista kielistä: tämä ehdotettu kreoli juontaa aluksikin Oromen haltioille opettamista kielistä.

It is said also that these Men had long had dealings with the Dark Elves east of the mountains, and from them had learned much of their speech; and since all the languages of the Quendi were of one origin, the language of Bëor and his folk resembled the Elventongue in many words and devices. (TS 2013: 163)

The Silmarillion (2013: 162–164) kertoo, kuinka Bëor ja hänen matkakumppaninsa saapuivat ensimmäisinä ihmisinä Beleriandiin, jossa he sittemmin kohtasivat meren ylittäneet *noldor*-haltiat ja paikalliset harmaahaltiat. Ensimmäinen haltia, jonka he perillä kohtasivat, Finrod Felagund, luki ihmisten kielen heidän mielestään, asui heidän keskuudessaan jonkin aikaa, ja he keskustelivat yhdessä. Tässä kohden molemmat osapuolet todennäköisesti oppivat toistensa kielet (Finrodin kohdalla kyseessä olisi tuolloin paikallinen haltia-kieli *sindar*). Romaani ei kuitenkaan kerro, onko ihmisten kieli saanut vaikutteita jostakin muusta kuin vuorten itäpuolella asuvien haltioiden kielestä, vai onko opittu puhe lähes kokonaisuudessaan yhden haltia-kielen uusi versio, joka määritellään romaanin sisällä tästä eteenpäin ”ihmisten kieleksi” siitä yksinkertaisesta syystä, että tätä versiota käyttävät ihmiset.

Haltiakielten lisäksi kaavio ehdottaa ihmisten kielten juureksi myös kieltä, jonka Melkor/Morgoth, ensimmäinen Musta Ruhtinas, antoi omille olennoilleen². *The Silmarillion* ei ole suorapuheinen tästä näkemyksestä, mutta toteaa, että vaikka *valar* eivät tulleet opastamaan ihmisiä siinä missä haltioita heidän herätessään (TS: 115–116), Morgoth lähti omasta linnoituksestaan ihmisten herättyä, nähdessä heidät uhkana, pyrkimyksenään kylvää valheita ja pelkoa ihmisten ja haltioiden välille. Tämä juoni ei koskaan täydellisesti onnistunut, sillä prosessi oli hidas: ihmisiä oli ensin vain vähän, ja sittemmin Morgoth itse vetäytyi, peläten haltioiden kasvavaa valtaa ja liittoutumista (ibid. 164).

Teksti ei anna selkeitä vuosia, joiden avulla hahmottaa näitä vaikutuksia kielen kehitykseen. Ainoa varma ajankohta on ihmisten tapaaminen *noldor*-haltia Finrodin kanssa, joka tapahtuu yli kolme vuosisataa sen jälkeen kun *noldor* ovat saapuneet Beleriandiin (TS 2013: 162). Näin ollen on liki mahdotonta todeta, oliko ihmisillä oma protokielensä joka sittemmin sai haltiavaikutteita. Kuten jo todettu, kielikaavion mukaan kaikki puhutut kielet ovat yhden ja saman kielen eri versioita; tämän perusteella jonkun on täytyntä opettaa ensimmäiset ihmiset puhumaan.

Romaanin teksti ei selvennä, opettivatko haltiat kielen taidon ihmisille lähes kokonaan, saiko ihmisten kieli vaikutteita Morgothilta, mikäli tämä liikkui heidän keskuudessaan, ja missä järjestyksessä nämä kaksi vaikutinta saapuivat ihmisten kieleen. Kaavio ehdottaa myös että jopa Aulen kääpiöille antama kieli olisi vaikuttanut ihmisten kieleen, mutta siitä ei romaani *The Silmarillion* itse totea mitään. Koska tämän tutkimuksen kannalta vain haltiakielten vaikutukset ihmisten kieleen ovat millään tasolla olennaisia, jätetään nämä kaksi muuta mahdollista mutta tämän tutkimuksen kannalta toissijaista vaikutinta vaille huomiota.

Liitteet, jotka seuraavat romaanin *The Lord of the Rings* tarinaa, tarjoavat faktoja Kolmannen Ajan (romaanin tapahtuma-ajan) kielitilanteesta: kieli, jolla tarina kerrotaan ja joka vastaa englantia (tai käännöksen kieltä), on westron, yleiskieli, josta on tarinahetkellä tullut äidinkieli haltioita lukuun ottamatta lähes kaikille kansoille Gondorin ja entisen Arnorin valtakuntien alueilla eli mantereen läntisissä osissa (Tolkien 2007: 1127). Liite nimeää westronin alkujaan juuri siksi kieleksi, jonka ensimmäiset ihmiset toivat Beleriandiin Esiaikoina. Toisen Ajan alkaessa Númenorin saarella ihmisten kieli säilyi puhuttuna kielenä (teksti käyttää kielestä nimeä *adûnaic*), ja númenorilaiset levittivät kieltä mantereella; siihen liittyi useita sanoja toisten ihmisten kielistä, ja lopulta siitä tuli yleiskieli lännessä. (ibid. 1128–1129).

² *The Lord of the Rings* toteaa puolestaan liitteissä, että heillä ei ollut mitään omaa kieltä vaan vääntelivät toisia kieliä omiin tarkoituksiinsa ja muodostivat korkeintaan paikallisia murteita. Örkkien käyttämä puhe (Black Speech) romaanin maailmassa juontaa Toiselta Ajalta; Sauronin sanotaan laatineen sen tarkoituksenaan saada kaikki palvelijansa puhumaan samaa kieltä siinä onnistumatta. (Tolkien 2007: 1131).

Tarinan sisäisessä maailmassa ihmiset puhuvat kuitenkin useampaa kuin yhtä kieltä. Ihmisten puhuma kieli on jakautunut jo ennen heidän saapumistaan Beleriandiin Esiaikoina; he saapuvat kolmena eri heimona, ja *The Peoples of Middle-Earth* (1996: 311–312) mainitsee, että eräs heistä (Halethin kansa) oli outo muille ja puhui tuntematonta kieltä. Myöhemmin jakautuvat ihmisten kielet, joiden puhujia tavataan romaanissa *The Lord of the Rings*, mielletään julkaisussa puolestaan ikään kuin englannin (romaanien alkuperäiskielen) eri versioiksi. Laakson (Dale) asukkaiden puhe on tässä vertailussa pohjoinen versio, joka on englannille etäistä sukua. Pohjoisesta saapuneiden rohanilaisten kieli, jota he puhuvat keskenään, vastaa puolestaan muinaisenglantia (ibid. 31–32). Nämä kielet eivät ole tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä; niiden olemassaolo tehdään tässä tiettäväksi painottaakseen sitä että westron, yleiskieli, joka on tutkimuksen kannalta tärkeä kieli, ei edusta yksinään ihmisiä kansana. Siitä on tullut Kolmantena Aikana tarinan sisäinen *lingua franca*, jolla eri kansat kommunikoivat keskenään – englanti on näin ollen kielenä sattuva vertailukohde oikeassa maailmassa – mutta ihmisten kielellinen historia ei rajoitu siihen. Ihmisten kielet ovat jakautuneet ja kehittyneet jo ennen heidän astumistaan tarinaan, joskaan tämä kehitys ei saa tarinan sisällä samanlaista huomiota kuin seuraava tässä luvussa käsiteltävä kielihistoria.

Kaavion monijakoisin kieli juontaa otsikosta ”*the language of the Quendi*”, joka viittaa yleisesti haltioiden kieleen. *Quendi* on heidän itsensä antama nimitys itselleen heidän historiansa alkaessa.

Themselves they named the Quendi, signifying those that speak with voices; for as yet they had met no other living beings that spoke or sang. (TS 2013: 45)

Quendin kieli alkaa haarautua haltioiden jakautuessa erillisiksi kansoiksi. Kun *vala* Oromë löytää heidät, osa heistä seuraa häntä meren yli Siunattuun Valtakuntaan, kun taas toiset päättävät jäädä. Tämä aloittaa kaavion ensimmäisen suuren jaon:

Oromë [...] named them in their own tongue Eldar, the people of the stars; but that name was after borne only by those who followed him upon the westward road. (Tolkien 2013: 46)

Uusista kehittyneistä kielistä tutkimuksen kannalta tärkeimpiä on *quenya*, jota kaavio kuvaa ”haltialatinaksi”. Tämä on *noldor*-haltioiden kieli, jota puhutaan Siunatussa Valtakunnassa. Kaaviossa kielen kehitys osoitetaan näin ollen ketjuna *Valarin – Orome – The language of the Qendi*³ – *Eldarin – Lindarin & Noldorin – Quenya; Elf-Latin*.

Kun osa väestöstä päättää matkata meren yli pois Keski-Maasta, jossa haltiat alun perin heräsivät, lähtijöiden ja Keski-Maahan jääneiden kielet kehittyvät erossa toisistaan niin kauan, että kun *noldor* palaavat meren takaa ja kielten puhujat kohtaavat jälleen toisensa, on heidän välilleen muodostunut

³ Toinen ehdotettu kirjoitusasu; pätee myös sanaan *quenya/qenya*

kielimuuri. Kaksikymmentä vuotta Keski-Maahan paluun jälkeen pidetystä suuresta kokoontumisesta kansojen välillä todetaan seuraavasti teoksessa *The Silmarillion*:

[...] and it is told that at this feast the tongue of the Grey-elves was most spoken even by the Noldor, for they learned swiftly the speech of Beleriand, whereas the Sindar were slow to master the tongue of Valinor. (TS 2013: 128–129)

Tämä tekstin mainitsema Beleriandissa puhuttu kieli jakautui kaaviossa varhain quenyan kieleen johtavasta kielihaarasta: sen polku on *Valarin – The language of the Qendi – Language of the Laiqendi (Danas) – Ossiriandeb – Speech of the descendants of the Teleri and the Laiqendi on Earth* (Kuva 1). Kaikkiaan kaavio luettelee kuusi haltiakieltä, jotka ovat yhä elossa, ja nämä kaksi esiteltyä kieltä kuuluvat tähän joukkoon (McIlwaine 2019: 232).

Meren takaa palanneet *noldor* omaksuivat kertomuksen tässä vaiheessa paikallisen kielen kommunikaatiovälineeksi. Syyt tähän olivat mitä todennäköisimmin poliittiset, sillä kokoontumisen tarkoituksena oli muodostaa ystävyiden siteitä ja sotilaallisia liittoja. Romaani kuitenkin toteaa (TS 2013: 100), että paikallinen haltiaväestö (*sindar*) ei oppinut myöskään kääpiöiden kieltä helposti. Tämän takia kääpiöt oppivat ennemmin paikallisen haltiakielen kommunikaatiovälineenä sen sijaan, että opettaisivat haltioille omaa kieltään, joka kuulosti epämiellyttävältä haltioiden korvissa. Tässä vaiheessa *sindar* on siis hyväksytty Beleriandin valtakieleksi kolmen eri kansan toimesta, mutta huomioitavaa on, että sekä kääpiöt että *noldor* pitivät samaan aikaan kiinni omasta kieli-identiteetistään. Beleriand säilyy kielellisesti rikkaana yhteisönä, vaikka *sindarin* kielestä on tullut yhteisestä sopimuksesta Beleriandin *lingua franca* (aivan kuten yleiskielestä paljon myöhemmässä vaiheessa tarinan historiassa) ja vaikka *noldor* ja *sindar* sulautuivat tekstin mukaan yhtenäiseksi väestöksi monilla alueilla ja puhuivat samaa kieltä (TS 2013: 133).

Kielipolitiikka muuttuu radikaalisti, kun Beleriandissa hallitseva haltiakuningas saa kuulla, millaisissa olosuhteissa uudet tulijat ovat lähteneet Siunatusta Valtakunnasta: meren ylittääkseen *noldor* tarvitsivat laivoja, ja niitä saadakseen he taistelivat kuninkaan omia Beleriandin jättäneitä sukulaisia vastaan. Tämä on ensimmäinen kerta, kun haltiat ovat taistelleet keskenään ja surmannet toisiaan, ja Beleriandiin saapuneet *noldor*-haltiat on nyt karkotettu eivätkä saa palata Siunattuun Valtakuntaan. Kuningas ei voi häätää tulijoita takaisin meren yli; sen sijaan hän vie heiltä kieli-identiteetin:

”[...]All the Sindar shall hear my command that they shall neither speak with the tongue of the Noldor nor answer to it. And all such as use it shall be held slayers of kin and betrayers of kin unrepentant.” [...] And it came to pass even as Thingol had spoken; for the Sindar heard his word, and thereafter throughout Beleriand they refused the tongue of the Noldor, and shunned those who spoke it aloud; but the Exiles took the Sindarin tongue in all their daily uses [...] (TS 2013: 149–150)

Tämän asetuksen jälkeen toinen puhuttu kieli säilyy valtakielenä, ja toinen putoaa laajalti käytöstä, joskin se säilyy taruissa ja tietämyksessä: kielikaavio (Kuva 1) toteaa, että quenyän kieli säilyy edelleen mielissä ja kirjoitetussa tekstissä (heijastellen täten melkoisesti kääpiöiden kielen tilannetta romaanin *The Lord of the Rings* tapahtumahetkellä). Syy siihen, että kieli säilyy niin hyvin vaikka sitä ei käytetä enää, on mitä todennäköisimmin kytköksissä sitä puhuvan kansan kuolemattomuuteen; he, jotka puhuvat quenyän kieltä äidinkielenään, eivät kuole vanhuuteen tai sairauteen, eivätkä uudet, pelkkää sindarin kieltä puhuvat sukupolvet korvaa heitä samalla tavalla kuin ihmisten kulttuurissa kävisi. Myös *The Peoples of Middle-Earth* puoltaa näkemystä, jonka mukaan kuolemattomien kieli muuttuu toisin kuin kuolevaisten; se toteaa haltiakielen⁴ kehittyvän suunnitellulla tavalla, kun taas kääpiöt vastustavat muutosta ja ihmisten monet kielet kehittyvät omalla painollaan sukupolvien vaihtuessa nopeasti. Julkaisu toteaa myös, että oppineiden haltioiden mukaan kielen kehitys oli Esiaikoina hitaampaa kuin sittemmin (PM 1996: 307).

Vaikka quenyän puhujat eivät poistu maailmasta samalla tavalla kuin ihmiset, suurin osa henkilöahmoista romaanissa *The Silmarillion* ei silti jää henkiin. Lukuisat taistelut ja valtakuntien tuhot pyyhkivät Beleriandista suurimman osan *noldor*-haltioista, ja kertomuksen loppua kohden monet muut palaavat meren yli Siunattuun Valtakuntaan. Romaanin *The Lord of the Rings* tapahtuma-aikana quenyän kielen käytön kieltänyt kuningas on kuollut kauan sitten ja todennäköisesti myös lähes kaikki ne, jotka osaavat vielä puhua aikoinaan kiellettyä kieltä. Tekstin esimerkki lingvistikäytöstä on vajonnut lähes kokonaan historiaan, eikä siitä keskustella tarinan sisällä; romaanin lukijalle ei kerrota mitään tästä kaikesta, sillä tarjottu tieto on rajoittunut siihen mitä näkökulman tarjoava henkilö, Frodo, puolestaan tietää. Kun tarinan sisäisessä maailmassa viitataan yleisesti ”haltiakielen”, kyseessä on lähes poikkeuksetta sindar.

Kielikaavio ei tarjoa hobiteille kansana omaa kieltä, ja myös romaanin *The Lord of the Rings* liitteet puoltavat näkemystä, ettei sitä tunnu olevan. Liitteen (LR 2007: 1130) mukaan hobitit ovat käyttäneet yleiskieltä luultavasti tuhannen vuoden ajan eikä heille ominaisesta kielestä kerrota lukijalle. He näyttäneet omaksuneen historian aikana aina heitä lähellä asuvien ihmisten kielen ja sittemmin yleiskielen saavuttuaan Eriadoriin (mantereen luoteisosaan). ”Hobbitish” on yleiskielen paikallinen murre, johon on otettu sanoja muista ihmiskielistä, ja se sisältää myös joitakin sanoja, jotka ovat nimenomaan hobittilaista alkuperää (Foster 1993: 198).

⁴ Tässä tapauksessa tekstin haltiakieltä ei nimetä, mutta sitä puidaan kielten puhujien erottua toisistaan meren eri puolille, jota seurasi ensimmäinen suuri kielten jako (Kuva 1) ja uusien kielten synty. Viitattua kieltä on siis todennäköisesti tarkasteltava ennen kaikkea haltioiden kielen käsitteenä eikä yhden yksittäisen kielen edustajana.

Monet henkilöhahmot tarinan maailmassa puhuvat useampaa kuin yhtä kieltä: he ovat esimerkkejä Skutnabb-Kankaan (1981a: 95–96) kuvaamista kaksikielisyyden eri tyypeistä. Tekstiesimerkit esitetään henkilöhahmoille ja lukijalle vain kahdella tässä luvussa käsitellyistä kielistä; nämä kielet ovat westron ja quenya. Analyysissä ei kuitenkaan voida ainoastaan sitä, mitä kieltä käytetään, vaan myös sitä, mitä kieltä – joskus kärkevästi – ei käytetä. Maailmassa, jossa kielillä on niin näkyvä rooli, kielivalintaa ei voi koskaan jättää huomioimatta. Koska useimmat analyysissä esitellyt kertojat puhuvat useampaa kuin yhtä kieltä, valittu ilmaisukanava on useiden tekstiesimerkkien tapauksessa harkittu, myötäillen romaanin sisäistä kielipolitiikkaa.

4. Subjektiiivinen historiankerronta

Ensimmäiset kaksi analysoitavaa tekstinäytettä (laulut *Song of Eldamar* ja *Namárië*) esittää haltia Galadriel. Haltiat ovat kansa, joka ensimmäisenä asuttaa Keski-Maan ja ensimmäinen tietoinen kansa. He antavat itselleen nimeksi *quendi*, mikä viittaa äänellä puhuviin olentoihin, sillä tuolloin he eivät olleet tavanneet muita eläviä olentoja jotka puhuisivat tai laulaisivat (TS 2013: 45).

Heräämisensä jälkeen osa haltioista matkustaa Siunattuun Valtakuntaan meren taakse, kun taas toiset päättävät jäädä alkuperäiseen kotiinsa Keski-Maan mantereelle. Teos *The Silmarillion* kuvaa sen jälkeen kansan historiaa ja merkittäviä tapahtumia useiden lukujen ajan, mukaan lukien paluun Keski-Maahan (teoksen aikana tapahtumat sijoittuvat mantereen läntisimpään kolkkaan nimeltä Beleriand), ennen kuin tarinaan liittyy muita tietoisia olentoja.

Haltioiden aika alkaa ennen kuin aurinko ja kuu nousevat taivaalle, ja koska he eivät kuole vanhuuteen tai sairauteen, vielä Kolmantena Aikana, jolloin *The Lord of the Rings* tapahtuu, on olemassa henkilöitä, jotka ovat eläneet kautta historian. Suuri osa haltioista on tässä vaiheessa jo jättänyt Keski-Maan taakseen ja matkannut länteen meren yli.

Tässä analyysiluvussa on tarkoitus vastata tutkimuskysymykseen tavasta, jolla historiaa kuvataan sellaisen kansan silmin, joille kerrottu on omakohtaisesti koettua. Haltioiden suhde historiaan on esimerkki nostalgisesta kaipuusta, mutta siinä missä Hirsch & Spitzer (2003: 85) viittaavat termillä menettäneiden henkilöiden jälkeläisiin, koettu kodin menettämisen trauma on heidän tapauksessaan henkilökohtaista. Kertojina heidän välimatkansa kerrottuun voi olla yksinomaan temporaalista, ei fyysistä. Heidän näkökulmansa on subjektiivinen, ei objektiivinen, ja heidän luotettavuuttaan kertojina on punnittava sen mukaan.

Haltiat ovat jakautunut joukko; he muodostavat useita eri kansoja, joiden välinen historia on tarinan sisällä riittainen. Heidän tapauksessaan muistia pohtiessa ei siis voi puhua yksinkertaisesti ”haltioiden muistista”. Sosiaalisia muisteja eli tapoja muistaa on useita, ja alaluvuista ensimmäinen (4.1) esittelee ensin tekstiesimerkkien esittäjän sosiaalisen taustan ja paikan tarinan maailmassa. Tämän pohjalta on puolestaan määrä analysoida henkilöhahmon luotettavuutta kertojana ja millaiset sosiaaliset voimat ohjaavat historiankerrontaa hänen kohdallaan. Alaluku 4.2 esittelee tekstiesimerkit ja niiden sisältämät viittaukset historiaan. Alaluku 4.3 käy läpi käytettyjen kielten historiallista kontekstia ja mitä niiden käyttö merkitsee kun niillä kerrotaan historiallisista tapahtumista. Alaluku 4.4 analysoi kertomatilannetta kertojan ulkopuolella: tapahtuma-aikaa ja -paikkaa sekä nykyhetken suhdetta menneeseen. Kaikkiaan kysymykset, joihin tämä analyysiluku pyrkii vastaamaan (alaluvuissa 4.1, 4.3 ja 4.4),

ovat (1) onko tekstiesimerkkien esittäjä historian kertojana luotettava ja miksi, (2) mikä on käytettyjen kielten merkitys esitystilanteessa, ja (3) millaisena historia näyttäytyy nykyhetken näkökulmasta.

4.1 Eletty historia

Galadriel, tekstinäytteiden esittäjä, on viimeinen elossa oleva haltia joka on jättänyt Siunatun Valtakunnan taakseen ja saapunut sieltä Keski-Maahan tuhansia vuosia sitten. Galadriel kuuluu *noldoriin*, jotka lähtevät Siunatusta Valtakunnasta sotiakseen ensimmäistä Mustaa Ruhtinasta, Morgothia vastaan tämän varastettua haltia Fëanorin tekemät ihmeelliset jalokivet, Silmarilit. *Noldor* ovat haltioista tietäväisimpiä ja heihin kättensä töitä ovat Silmarilien lisäksi monet muutkin tarinan maailmassa kuvatut mahtavat esineet.

Galadrielin äiti on kuitenkin *teler*-haltia. *Teleri* lähtevät Beleriandista Siunattuun Valtakuntaan viimeisinä niistä kolmesta haltiakansasta, jotka seuraavat jumalten kutsua herättyään. Kun he saavuttavat Eldamarin lahden lännessä, he toivovat heitä kuljettaneen saaren pysähtyvän ja sille he jäävät asumaan, näköetäisyydelle mantereesta (TS 2013: 58). Lopulta he tuntevat kuitenkin vetoa mantereen valoa kohti ja he purjehtivat omilla laivoillaan loppumatkan (ibid. 61). Heidän kansansa jakautui ennen meren ylitystä, ja meren itäiselle rannalle jääneistä käytetään nimeä *sindar*. *Teleri* rakastavat merta ja purjehdusta ja heidän laivansa ovat heidän rakkaimmat aarteensa. He kieltäytyvät lainaamasta tai myymästä niitä *noldorille* heidän lähtiessään meren yli sotaan, ja seuranneessa taistelussa haltiat ensimmäistä kertaa tappavat toisiaan.

Tämä tutkielma on nyt käsitelty lyhyesti kahden Galadrielin kannalta keskeisen haltiakansan historian ja roolin tarinassa; seuraavaksi henkilöahmoa on tarkasteltavana yksilönä. Tähän kytkeytyy myös hänen luotettavuutensa historian kertojana. Galadrielin antama kuvaus historiasta on esimerkki henkilökohtaisesta historian kerroman moodista Portellin (1997: 27) jaottelussa. Se korostaa yksilön omaa näkökulmaa ja ympäristöä. Jotta henkilöahmon antamaa historiankuvausta on mahdollista analysoida, on näin ollen puitava ensin hänen omakohtaista historiaansa ja tekemiään valintoja.

Galadrielin tarina ja tausta vaihtelevat suuresti kirjailijan eri versioissa. Tolkienin *Unfinished Tales* (2006: 220–225) luettelee vaihtoehtoisia taustoja henkilöahmolle; kaikissa versioissa hän on *noldo*, joka lähtee Siunatusta Valtakunnasta Beleriandiin, mutta hänen lähtötapansa ja syyllisyytensä vaihtuvat versiosta toiseen. Kirjailija hahmotteli tarinaa, jossa Galadriel lähtee yksin, vailla minkäänlaisia siteitä muiden *noldorin* väkivaltaiseen lähtöön heidän lähtiessään sotaan, ja yhtä lailla versiota, jossa hän lähtee sukunsa kanssa, mutta taistelee heitä vastaan *noldorin* surmatessa *teler*-haltioita, Galadrielin äidin sukua, saadakseen heidän laivansa ja päästäkseen Valtakunnasta meren yli. Julkaistu

romaani, *The Silmarillion*, jossa lähtö kuvataan, ei mainitse kumpaakaan näistä visioista eikä edes henkilöahmoa erikseen nimeltä. Galadrielin poissaolo on näkyvä, sillä teksti mainitsee hänen perheenjäsentensä päätökset: hänen isänsä, Finarfin, muuttaa mieltään ja kääntyy takaisin veriteon jälkeen, kun taas hänen veljensä eivät sitä tee (TS 2013: 95). Tästä huolimatta Galadriel on paikalla ja lähtee Beleriandiin sukulaistensa mukana, mutta he eivät ylitä merta laivoin; heidän johtajansa, Fëanor, hylkää osan *noldorista*, matkustaa vain lähimpien seuraajiensa kanssa meren yli ja polttaa laivat perillä. Fëanorin halveksumat sukulaiset saapuvat Beleriandiin pohjoista reittiä vaarallisen Jäärauman yli, ja romaani nimeää joukon johtajiksi paitsi Fëanorin velipuolen, Fingolfinin, ja hänen perheensä myös Galadrielin ja hänen veljensä Finrodin (ibid. 97).

Poissaolo kerronnasta hetkellä, jolloin henkilöahmot ryhtyvät epä sankarillisiin toimenpiteisiin ja paluu yhtenä hyljättyjen johtajista, heijastelevat versioita, joissa Galadrielilla ei ole mitään tekemistä sukulaistensa tekojen kanssa. Kaikki versiot kuvaavat kuitenkin henkilöä, jota ajoi eteenpäin halu vaikuttaa. *Unfinished Tales* tarjoaa kuvauksen, jossa

she had dreams of far lands and dominion that might be her own to order as she would without tutelage (UT 2006: 222).

Christopher Tolkien (2006: 223) lisää samassa julkaisussa myös kertomattoman version, jossa Galadrielin toive lähteä Valtakunnasta juontaa halusta päästä käyttämään taitojaan, ja yhteisö hänen ympärillään oli käymässä ahtaaksi. Romanissa *The Silmarillion* teksti palaa takaisin motivaatioihin sodankäynnistä, mutta myös uusista maista, joita *noldor* voisivat vapaasti asuttaa. Lupaus uusista maista on keskeinen houkutin, jolla Fëanor saa toiset haltiat seuraamaan häntä kostoretkelle Mustaa Ruhtinasta vastaan.

[...] Or shall we return to our home? In Cuiviénen sweet ran the waters under unclouded stars, and wide lands lay about, where a free people might walk. There they lie still and await us who in folly forsook them. Come away! Let the cowards keep this city! (TS 2013: 88)

Tämä puhe jakaa kuulijat, mutta suurin osa päättää seurata häntä takaisin Keski-Maahan, ei ainoastaan sotaan vihollista vastaan, vaan myös etsimään parempaa asuinsijaa. Matka on heille nimenomaan kotiinpaluu; he eivät koe saapuvansa vieraina uuteen maahan, vaan palaajina hallitsemaan omia maitaan. Galadriel, joka on Fëanorin velipuolen tytär, jakaa tämän motiivin:

[...] Galadriel [...] was eager to be gone. No oaths she swore, but the words of Fëanor concerning Middle-earth had kindled in her heart, for she yearned to see the wide unguarded lands and to rule there a realm at her own will. (TS 2013: 89)

Taakse jätetty maa ei kuitenkaan ole asumaton: haltioista he, jotka aikoinaan päättivät jäädä Keski-Maahan, asuttavat sitä yhä. Kaikkien tunnustama herra on Thingol, joka vain kitkerästi sallii *noldorin*

paluun. Omaan valtakuntaansa hän laskee heistä vain omat verisukulaisensa ja sulkee ovet kaikilta muilta. Nämä sukulaiset ovat Galadriel ja hänen vanhemmat veljensä, sillä heidän äitinsä on Thingolin meren yli matkanneen veljen tytär. Heidän sanojensa rohkaisemana Thingol luovuttaa maa-alueita *noldorin* asutettavaksi, mutta pitää kiinni siitä, että hän on Beleriandin hallitsija, eivät lännestä saapuneet prinssit. (TS 2013: 126)

Galadriel ei perusta omaa valtakuntaansa, vaikka hänen veljensä hallitsevat omia maitaan: hän jää Thingolin valtakuntaan, Doriathiin, oppimaan tietotaitoa ja viisautta Melianilta, joka on Thingolin kuningatar ja *maia* (*valar*-jumalia palveleva henkiolento). Siellä hän myös tapaa tulevan puolisonsa, Celebornin, joka kuuluu niihin haltioihin, jotka päättivät jättää tulematta Siunattuun Valtakuntaan.

Tarinan edetessä sota Morgothia, ensimmäistä Mustaa Ruhtinasta, vastaan käy aina vain synkemmäksi. Lopulta vihollisen voivat kukistaa vain *valar* (toiset jumalat): haltioiden, ihmisten ja kääpiöiden yhteisponnistukset ovat tuomitut epäonnistumaan. Kun sota on lopulta ohi, koko Beleriandin maa-alue vajoaa mereen, ja lähes kaikki Galadrielin sukulaiset ovat kuolleet ja heidän maansa hävitetyt. Tässä vaiheessa *valarin* lähettiläs kutsuu Beleriandin haltioita takaisin meren yli (TS 2013: 303). Kaikki eivät kuitenkaan ole valmiita lähtemään:

Yet not all the Eldalië were willing to forsake the Hither Lands where they had long suffered and long dwelt; and some lingered many an age in Middle-earth. (TS 2013: 305–306)

Näiden haltioiden joukossa on Galadriel, jonka päätökselle *Unfinished Tales* (2006: 226) tarjoaa kahta eri syytä. Tässä vaiheessa hän on ottanut puolisoikseen Celebornin, joka ei tahdo jättää kotiaan, joten Galadriel päättää jäädä itsekin. Syynä on todennäköisesti myös ylpeys, johon *Unfinished Tales* palaa vielä:

[...] Of Finarfin's children I am the last. But my heart is still proud. What wrong did the golden house of Finarfin do that I should ask pardon of the Valar, or be content with an isle in the sea whose native land was Aman the Blessed? Here I am mightier. (UT 2006: 241)

Galadriel, yksi harvoista jotka selvisivät Esiajoista hengissä ja joka on tässä vaiheessa romaanin *The Silmarillion* (2013: 306) mukaan viimeinen meren ylittäneistä *noldorista* joka yhä elää, ei aio palata meren yli katuvaishana. Kysymys Finarfinin (hänen isänsä) suvun tekemistä väitetyistä rikkomuksista viittaa luonnollisesti versioon, jossa Galadriel itse (ja mahdollisesti hänen veljensä) eivät surmanneet muita haltioita Siunatussa Valtakunnassa laivoja saadakseen. Hän asettaa selkeän eron itsensä (ja mahdollisesti veljiensä) ja toisten *noldorin* välille. Tämäkään ero ei kuitenkaan ole niin selkeä kuin Galadriel luultavasti haluaisi. Kuten todettu on, *Unfinished Tales* tarjoaa useita eri versioita, joissa Galadriel ei osallistu laivojen väkivaltaiseen ryöstöön, mutta romaanin *The Silmarillion* teksti ei ole

yhtä suopea. Jättämällä hahmon tyystin mainitsematta tapahtumista kerrottaessa teksti ei myöskään totea etteikö hän olisi ollut osallisena.

Tapahtumien järjestys julkaistussa romaanissa *The Silmarillion* on seuraava: *noldor* päättävät lähteä Siunatusta Valtakunnasta. Nimellisesti heitä johtaa Fëanor, mutta joukko on jakautunut, sillä monet puoltavat johtajaksi Fëanorin nuorempaa velipuolta, Fingolfinia (TS 2013: 90). Fëanorin joukko saavuttaa *teler*-haltiat ensin ja aloittaa sittemmin taistelun *telerin* laivoista. Tässä vaiheessa Fingolfinin johtama joukko saapuu paikalle ja liittyy taisteluun. Teksti on tätä aikaisemmin todennut Galadrielin isän ja veljen kulkevan joukon hännillä (ibid. 91), ja todennäköisesti Galadriel kulkee heidän seurassaan. On mahdollista, että he eivät ehdi osallistua taisteluun, jos he saapuvat viimeisinä paikalle, mutta teksti ei erottele heitä hyökkääjistä, eikä niin tee myöskään jumalten langettama kirous, joka laskeutuu *noldorin* ylle veriteon jälkeen. Kaikki lähtijät karkotetaan Valtakunnasta, ei ainoastaan Fëanorin johtama pienempi joukko. Galadrielin isä, Finarfin, kääntyy takaisin laivanryöstön ja taistelun jälkeen ja teksti toteaa suoraan, että jumalat armahtavat hänet (ibid. 95).

Beleriandin haltiat eivät pääse edes suoraan Valtakuntaan asti kun heitä kutsutaan takaisin: heidän on jätävä Tol Eressëan saarelle jonkin matkan päässä varsinaisesta mantereesta, ja he pääsevät lopulta Valtakuntaan kiitos *valarin* armahduksen (ibid. 305). Tämä merkitsee alennusta Galadrielille jonka isoisät olivat *noldorin* ja *telerin* kuninkaat. Hänen puheensa, jossa hän torjuu ”saaren merellä” asuinsijakseen asuttuaan alun perin itse Valtakunnassa (UT 2006: 241), osoittaa hänen olevan omassa mielessään ensisijaisesti *noldo*: Galadrielin torjuma Tol Eressëä on *telerin* asuinpaikka, saari, jolla he ylittivät meren, ja jonka he alun perin valitsivat ennemmin kuin läntisen mantereen. *Noldor* puolestaan asustivat Siunatussa Valtakunnassa, ja sen Galadriel mieltää omaksi maakseen asustaessaan meren itäisellä puolella.

A queen she was of the woodland Elves, the wife of Celeborn of Doriath, yet she herself was of the Noldor and remembered the Day before days in Valinor, and she was the mightiest and fairest of all the Elves that remained in Middle-earth. (TS 2013: 358)

Kun Galadriel on torjunut jumalten tarjoaman armahduksen ja jäänyt Keski-Maahan jossa hänen vaikutusvaltansa on suurempi, hän alkaa myös ottaa takaisin omaa kulttuuriperintöään Toisen Ajan alkaessa. Hän on nyt kärkevästi *noldo*, joka on päättänyt jäädä, ja tässä vaiheessa henkilöhistoriaansa hän perustaakin puolionsa kanssa valtakunnan (Eregionin) kuten hänen sukulaisensa tekivät Esiaikoina. *Unfinished Tales* (2013: 226) ajoittaa tämän karkeasti vuoteen 700 Toista Aikaa ja spekuloi, että paikan sijainnin valintaan vaikutti läheinen kääpiövaltakunta, Khazad-dûm (Moria). *Noldona* Galadriel tunsu tekstin mukaan luontaista sympatiaa kääpiöiden mieliä ja kätten töitä kohtaan ja enemmän kuin useimmat kansansa jäsenet. *Unfinished Tales* mainitsee lisäksi Galadrielin olleen

Aulën (ja hänen puolisonsa Yavannan) oppilaana monien *noldorin* tapaan. (Romaanin maailmassa Aule on kääpiöt alun perin luonut jumala.)

Galadrielin lopullinen asuinpaikka on kuitenkin Lórinand (myöh. Lórien), jota asuttivat alun perin *nandor*; he ovat paikallisia haltioita, jotka eivät lähteneet Siunattuun Valtakuntaan. Heillä ei ollut hallitsijaa ja elivät sen sijaan vapaasti (myöhemmän version mukaan heitä hallitsivat prinssit), mutta heidän keskuuteensa saapuneet *noldor* ja *sindar* toivat oman Beleriandin aikaisen kulttuurinsa heidän keskuuteensa. (UT 2013: 227). Tähän paikkaan Galadriel lopulta asettuu, ja kun hän on saanut suojeltavakseen yhden kolmesta haltiasormuksesta, valtakunnasta tulee aiempaa vahvempi ja kauniimpi, mutta se lisää hänen omaa kaipuutaan kotiin meren taakse (ibid. 228)

For the years of her exile began to lie heavy on the Lady of the Noldor, and she longed for news of her kin and for the blessed land of her birth, and yet was unwilling to forsake Middle-earth [this sentence was changed to read: but was not permitted yet to forsake Middle-earth]. [...] 'I grieve in Middle-earth, for leaves fall and flowers fade; and my heart yearns, remembering trees and grass that do not die.[...]' (UT 2006: 240)

Muutos tekstin sisällä on paljonpuhuva; se on jatkumoa lukuisille ristiriitaisille versioille, joita kirjailija laati olosuhteista, joissa Galadriel lähtee Siunatusta Valtakunnasta. Tämä teksti, Christopher Tolkien (UT 2006: 239) toteaa, on karkea käsikirjoitus, jota on muokattu hyvin vähän. Yksi muokaus kuitenkin tekee selväksi, että henkilöahmo ei ylitä merta enää siksi, koska ei *tahdo* lähteä, vaan koska paluu meren yli on häneltä evätty.

Myöhemmin *Unfinished Tales* (2006: 230–231) palaa lähtöön mahdollisuutena ja toteaa Galadrielin pitävän velvollisuutenaan pysyä Keski-Maassa kunnes toinen Musta Ruhtinas, Sauron, on kukistettu. Tämä näkemys näin ollen yhdistää kaksi esiteltyä syytä jäädä: Galadriel ei salli itsensä lähteä valitsemastaan maasta, jota kohtaan hänellä on nyt vastuu, vaikka kaipuu meren yli tekee hänet siellä nyt onnettomaksi.

Tuhansia vuosia tässä kappaleessa kuvatun uupumuksen jälkeen, romaanin *The Lord of the Rings* tapahtumien aikana, Galadriel ja Celeborn tapaavat ne jäsenet Sormuksen Saattueesta jotka ovat päässeet nyt Moriaksi kutsutun vuortenalaisen kääpiökaupunki Khazad-dûmin raunioiden läpi heidän maahansa. Celeborn väheksyy lyhytnäköistä päätöstä matkata alun perin Khazad-dûmin halki, mutta Galadriel on oppinut ymmärtämään kauan sitten menetetyn kodin vetovoiman ja lausuu seuraavasti:

If our folk had been exiled long and far from Lórien, who of the Galadhrim, even Celeborn the Wise, would pass nigh and not wish to look upon their ancient home, though it had become an abode of dragons? (LR 2007: 356)

Kysymys kertojan luotettavuudesta henkilötasolla on näiden tekstiesimerkkien kohdalla sidoksissa ajankohtaan. Galadriel on läpikäynyt suuria muutoksia aikana Esiainkojen ja Kolmannen Ajan lopun

välillä. Siunatusta Valtakunnasta Esiainkoina lähtöä suunnitteleva nuori *noldo*, joka havitteli omaa valtakuntaa, kuvaisi nykyistä asuinpaikkaansa meren itäisellä puolella positiivisemmin: hän on vihdoin saavuttanut haluamansa. *Noldorin* viimeinen eloonjäänyt, joka Toisen Ajan alkaessa kääntää selkensä ajatukselle paluusta katuvaishana, ei ikävöisi avoimesti vanhaa kotiaan merten takana. Galadrielin näkökanta alkuperäiseen lähtöön, käytyihin taisteluihin ja omaan tilanteeseensa on nyt toisenlainen. Historia ei ole enää kerrontaa uusien valtakuntien perustamisesta ja voittoisasta sodasta, jotka väikkyivät *noldorin* mielessä heidän lähtiessään Siunatusta Valtakunnasta; se on tarina pitkästä ja hitaasta häviöstä ja murheesta. Henkilöhahmon omin sanoin, “together through the ages of the world we have fought the long defeat” (LR 2007: 357).

Galadriel on nyt hyväksynyt, ettei voitto meren itäisellä rannalla ole hänelle mahdollinen. Ensimmäisessä tekstiesimerkissä (4.2.1) esitellään kaipuu kotiin ja siihen kytkeytynyt nostalgia, ja vasta laulun viimeisessä säkeessä paluu esitetään vaikeana:

What ship would bear me ever back across so wide a Sea? (LR 2007: 3739)

Seuraavan laulun (4.2.2) teemana on syy paluun vaikeuteen: läntinen manner suljettiin aikanaan karkotettuja haltioita vastaan ja kun heidät sittemmin armahdetaan, Galadriel torjuu sen.

Tarinan sisällä oikeaksi kuvattu valinta on paluu ja omien virheiden tunnustaminen; maa käy haltioille raskaaksi asuinpaikaksi ajan mittaan eikä uupumusta paranna muu kuin matka meren taakse. Tämä kohtalo kuvataan jo *noldorin* lähtiessä; heitä varoitetaan tulevaisuudesta heidän valitsemallaan rannalla:

[...] beyond Aman ye shall dwell in Death’s shadow. [...] slain ye may be, and slain ye shall be, by weapon and by torment and by grief; and your houseless spirits shall come then to Mandos. There long shall ye abide and yearn for your bodies, and find little pity though all whom ye shall slain should entreat for you. And those that endure in Middle-earth and come not to Mandos shall grow weary of the world as with a great burden, and shall wane and become as shadows of regret before the younger race that comes after. [...]’ (TS 2013: 95)

Tämä tuomio lankeaa kaikille, jotka eivät suostu jäämään Siunattuun Valtakuntaan tai pyytämään *valarin* armahdusta (TS 2013: 94). Henkilöhahmon kieltäytyminen palata sekä lähdön hetkellä että Esiainkojen lopussa on siis nähtävissä tarinan sisällä uhmakkaaksi eleeksi ja lopullinen päätös lähteä ja saada armahdus on henkilöhahmolle onnellinen loppu. Tämän struktuurin valossa Galadriel on luotettavampi kertojana tekstiesimerkkien esityshetkellä kuin edellisinä Aikoina. Hänen arvomaailmansa on nyt sopuosinnassa tarinan sisäisen arvomaailman kanssa. Edellisten Aikojen Galadriel on mahdollinen esimerkki epäluotettavasta kertojasta, jonka selonteko on harhaanjohtava (Phelan 2005:

51) henkilöhaahmon omien arvojen vuoksi, mutta tekstiesimerkkien tapahtuma-aikana kerronta ei enää eroa yleisesti hyväksytystä kerronnasta.

Muisti on avain identiteettiin; ilman sitä ei myöskään ole sosiaalista olemassaoloa (Abrams 2010: 82). Näin ollen henkilöhaahmon omaa muistia on tarkasteltava yhdessä sosiaalisen identiteetin kanssa ja siltä kannalta minkä ryhmän jäsenenä hän kertoo historiaa. Henkilöhistoriansa aikana Galadriel on omaksunut useita sosiaalisia identiteettejä: hän on isänsä puolelta *noldo* ja äitinsä puolelta *teler*, ja lähdettyään Siunatusta Valtakunnasta hän menee naimisiin *sinda*-haltian kanssa ja elää paikallisen haltiaväestön keskuudessa suurimman osan ajasta. *Noldo*-identiteetti osana sosiaalista yhteisöä on tämän tutkielman kannalta olennaisin. Tekstiesimerkit sisältävät tosin viitteitä sekä *noldorin* että *sindarin* sosiaalisesta muistista; vaikka laulut koskevat *noldorin* sosiaalista muistia viitattaessaan historiaan, ne viittaavat myös nykyhetkeen *sindarin* keskuudessa.

Muisti on materiaalisten faktojen ja henkilökohtaisen subjektiivisuuden suhde (Portelli (2007: 16) julkaisussa Abrams 2010: 81); keskiössä ovat kysymykset siitä, mitä muistetaan ja kuinka ja miksi se muistetaan. Tässä tapauksessa historian kertoja muistaa päällimmäisenä alkuperäisen kodin positii-visena ympäristönä ja nykyisen asuinpaikan käyvän raskaaksi (4.2.1) ja että kiello palata on asiana murheellinen (4.2.2). Näkemys on siis täysin erilainen kuin *noldorin* alun perin meren yli johtaneen Fëanorin julistus, jonka mukaan *noldorin* ei tulisi vastedes palvella kateellisia *valaria*, jotka eivät kykene suojelemaan heitä edes omassa valtakunnassaan ja joiden sukua ensimmäinen Musta Ruhtinas (Fëanorin isän murhaaja) on. Fëanor kieltäytyy asumasta enää samassa maassa heidän kanssaan ja kehottaa muita *noldoria* tekemään samoin (TS 2013: 87–88). Monet jakavat tuolloin tämän tuntemuksen, mutta kollektiivinen muisti ei ole staattinen (Abrams 2010: 97); *noldor* yrittävät sittemmin ylittää meren ja saada armahduksen ja apua, mutta yksikään viestinviejä ei selviä perille (TS 2013: 186). Galadrielin oma muutos, jota Kolmantena Aikana esitetyt tekstiesimerkit kuvastavat, on viimeinen vaihe haahmon kehittymisestä tarinan sisällä ”hyväksyttäväksi” *noldoksi*; hänen henkilökohtainen muistinsa myötäilee tarinan sisällä hyväksyttävää *noldorin* sosiaalista muistia. Tätä sosiaalista muistia ei voi analysoida lähemmin, sillä muita tähän sosiaaliseen ryhmään kuuluvia ei enää ole tapahtumapaikalla; se, että useimpien päätös oli palata meren yli Esiaikojen lopussa sen ollessa vihdoim mahdollista viittaa tämän kuitenkin olevan kansan nykyinen tapa muistaa oma menneisyytensä ja roolinsa historiassa.

Tarinan sisäisessä maailmassa kerronta esittää *noldorin* tekemät valinnat väärinä: heitä varoitetaan ennalta ja jälkeenpäin heidän käy onnettomasti. Tähän ryhmään kuuluvana Galadrielin luotettavuus kertojana on siis alkuasetelmissaan kyseenalainen. Hänestä tulee luotettava kun *noldorin* kollektiivinen identiteetti on muuttunut ja hän itse on hyväksynyt tämän muutoksen. Hänen henkilökohtainen

muistinsa myötäilee tekstiesimerkkien esittämisen aikana yleisesti vallitsevaa asennoitumista historiaan, ja tarina palkitsee hänet lopulta kotiinpaluulla. Tarinan sisällä hän siis viimeinkin tekee oikein, ja hänen kerrontansa on näin ollen esityshetkellä luotettava yleisölle ja lukijalle.

4.2 Laulut

Suullisesta historiasta puhuttaessa tämän luvun tekstiesimerkit kuvataan subjektiivisesta näkökulmasta. Molemmat ovat saman henkilöhahmon esittämiä, joten muistin, uskottavuuden ja tekijyyden elementit ovat niiden kohdalla samat. Molemmat viittaavat Esiakoihin ja Siunattuun Valtakuntaan meren takana, joka on tekstiesimerkkien esittäjän syntymäkotina.

Teksti ei suoraan totea tekstiesimerkkien esittäjän olevan myös niiden tekijä, mutta tekijyyttä puoltaa vahvasti materiaalin henkilökohtainen luonne ja jälkimmäisen esimerkin kohdalla käytetty kieli, jota vain harvat muut aikalaiset enää puhuvat. Ne ovat, kuten todettu luvussa 3, ainoat tekstiesimerkit jotka kuuluvat lyrisen runouden piiriin; niiden perustana ovat välitetyt tunteet enemmän kuin kerrottu tarina. Ne sisältävät viitteitä kertojan itse kokemaan historiaan, joten viittaukset historiaan ovat esimerkkejä episodisesta/omaelämäkerrallisesta eikä semanttisesta muistista. Tarkemmin määriteltynä muiston voi kokea omaelämäkerrallisena sen täyttäessä kolme edellytystä: (1) henkilön on kyettävä itsereflektomaan, (2) henkilön on tunnustettava vastuu omista teoistaan, ja (3) henkilön on kyettävä ajattelemaan henkilökohtaisia sattumuksia temporaalisesti (Stanley Klein, Tamsin German, Leda Cosmides & Rami Gabriel 2004: 463, julkaisussa Horsdal 2012: 50). Kuten edellisen luvun kertoja-analyysi osoittaa, kertoja on (1) punninnut uudelleen tekemiään valintoja, (2) hyväksynyt niiden seuraukset (kielto palata kotiin), ja (3) hyväksynyt tapahtumien siirtyneen hänen menneisyyteensä (hänen on lähdettävä nykyisestä olinpaikastaan). Kaikki kolme edellytystä täyttyvät.

4.2.1 *Song of Eldamar*

Galadrielin esittämistä tekstiesimerkeistä ensimmäinen on *Song of Eldamar*. Eldamar (*”Elvenhome”*) on haltioiden asuinpaikka lännessä, Siunatussa Valtakunnassa. Se on länsimantereen itäinen rannikko, jolla sijaitsevat haltiakaupungit Tirion, Alqualondë ja Avallónë. Laulu tuo yhteen Eldamarin ja Lórienin; niitä yhdistävänä siteenä ovat puut, joiden lehdet ovat kultaiset.

I sang of leaves, of leaves of gold, and leaves of gold there grew;
[...]
And by the strand of Ilmarin there grew a golden Tree.
Beneath the stars of Ever-eve in Eldamar it shone,
In Eldamar beside the walls of Elven Tirion. (LR 2007: 372)

Kultaiset lehdet on helppo yhdistää kultaisiin puihin, jotka kasvavat Lórienissa, mutta niiden alkuperä on meren toisella puolella. Toisena Aikana haltioita purjehti Tol Eressëan saarelta, Siunatun Valtakunnan itäisimmästä kolkasta, meren yli Númenoriin, ihmisille lahjoitettuun paratiisiin (TS 2013: 314). Mukanaan he toivat kasveja lännestä, ja näiden joukossa oli puu *malinornë*, jonka runko oli hopeinen, ja syksyisin sen kalpean vihreät lehdet eivät pudonneet, vaan muuttuivat kultaisiksi. Vasta keväällä kukkien avautuessa lehdet putosivat kultaisena mattona. Númenorin kuudes kuningas, Tar-Aldarion, antoi puun pähkinöitä lahjaksi haltiakuningas Gil-galadille (ja tällöin lännen kasvi siirtyi Keski-Maan mantereelle). Gil-galad puolestaan lahjoitti näistä osan sukulaiselleen Galadrielille. Siemenet eivät kuitenkaan itäneet muualla kuin Lórienissa. (UT 2006: 162–163.)

Kyseessä on näin ollen elävä muistutus kodista meren takana, jolle Galadriel on aikoinaan kääntänyt selkänsä. Hän on alkujaan torjunut kodin *noldona* ja kaipaa sitä nyt saman kansan jäsenenä: laulussa mainittu kaupunki Eldamarissa on Tirion, *noldorin* kaupunki, ei *teler*-haltioiden Alqualondë.

Siteerattu katkelma mainitsee myös nimen *Ilmarin*; se on paikka, jossa jumalat Manwë ja Varda asustavat Taniquetil-vuoren laella läntisellä mantereella. Sen juurella, lauluin sanoin, kasvaa kultainen puu; tämä nivoo yhteen kodin elementin ja siitä muistuttajan sekä jumalat. Toisen Ajan alkaessa Galadriel on torjunut jumalat ja heidän armahduksensa; myöhemmin samana Aikana hän on ottanut vastaan alkujaan lännestä tulleen lahjan, kultaiset puut (symbolinen tapa hyväksyä aiemmin torjuttu koti osaksi nykyistä asuinpaikkaa), ja Kolmantena Aikana hän laulaa merentakaisesta kodista ja esittää sen nyt myönteisemmin kuin aikaisemmin.

Kodista on tullut muistona melankolinen; Galadriel on valinnut oman valtakunnan, mutta kotiin palaamatta jättämisen hinta on lopulta noussut liian korkeaksi. Maailma, jonka hän on valinnut, kiihtuu hänen ympärillään eikä tuo hänelle enää iloa.

4.2.2 *Namárië*

Laulun nimi, *namárië*, merkitsee hyvästiä, ja myös tämä tekstiesimerkki sisältää viittauksia merentakaiseen maahan lännessä. Se toteaa myös maan olevan menetetty heille, jotka ovat yhä meren itäisellä puolella:

For now the Kindler, Varda, the Queen of the Stars, from Mount Everwhite has uplifted her hands like clouds, and all paths are drowned deep in the shadow; and out of a grey country darkness lies on the foaming waters between us, and mist covers the jewels of Calacirya for ever. Now lost, lost to those from the East is Valimar! (LR 2007: 378)

Noldorin lähdön jälkeen jumalat nostattavat vuorijonoa korkeammalle sulkeakseen ensimmäisen Mustan Ruhtinaan ja samalla muun maailman oman läntisen mantereensa ulkopuolelle. Ainoa sola

on Calaciryra, joka on ainoa lännessä asustaville haltioille jätetty ikkuna synnyinmaahansa. Sitä vartioidaan tiukasti, jottei mikään elävä olento pääsisi Keski-Maasta Siunattuun Valtakuntaan. (TS 2013: 113.) Calaciryra on siis ainoa mahdollinen tie kotiinpalaaajalle, mutta yhtä kaikki tekstiesimerkin esittäjän tietämyksen perusteella hänen ulottumattomissaan.

Varda, tähtien kuningatar joka mainitaan laulussa, on *valarin* joukosta se, jonka käten työn haltiat ensimmäisenä näkevät herättyään, ja jota he siksi rakastavat heistä eniten (TS 2013: 45). Kun *vala* Oromë myöhemmin löytää heidät ja pyytää heitä saapumaan Siunattuun Valtakuntaan, hän antaa heille nimeksi *eldar*, tähtien kansa, mutta tätä nimeä käyttävät vain ne, jotka seuraavat häntä länteen (ibid. 46). Maininta nimenomaan Vardan, haltioiden ensimmäisen ja rakastetuimman jumalan, torjunnasta, kuvastaa symbolisesti kansan ensimmäiseksi muodostetun identiteetin pois ottamista.

Esityshetkellä Galadriel ei ole vielä tietoinen *valarin* hänelle antamasta armahduksesta (ja kunnista) (PM 1996: 342). Näin ollen laulun kertoja ei osoita aikomusta palata meren yli, mutta esittää toiveen siitä, että joku toinen (laulun kuulija, Frodo) onnistuisi siinä.

4.3 Kaksi kieltä

Esitellyt kaksi tekstiesimerkkiä lausutaan kahdella eri kielellä: näistä ensimmäisen (*Song of Eldamar*) kohdalla ei romaani tarjoa erityistä mainintaa. Kyseessä on westron, yleiskieli, jota kaikki paikalla olijat ymmärtävät. Toisen laulun (*Namárië*) kohdalla kieli on kuitenkin toinen, ja romaani esittää laulun lukijalle alkuperäiskielellä ja kääntää sen sitten proosamuodossa.

But now she sang in the ancient tongue of the Elves beyond the Sea, and he did not understand the words: fair was the music but it did not comfort him. (LR 2007: 377)

Tekstin kuvaama merentakainen kieli on quenya, Galadrielin äidinkieli, joka saapui Keski-Maahan romaanin *The Silmarillion* aikana, ja jonka paikalliset puhujat ovat hyvin harvassa romaanin *The Lord of the Rings* tapahtumien aikana. Quenya ja Keski-Maassa yleisenä haltiakielenä puhuttu sindar erkanivat toisistaan haltioiden historian varhaisessa vaiheessa.

Ensimmäinen esimerkki (4.2.1) lauletaan näin ollen kielellä, jonka kaikki tuntevat, kun taas jälkimmäinen (4.2.2) esitetään kielellä, joka on kuulijoille tuntematon. Kieli-identiteetillä on tärkeä rooli romaanin maailmassa, kuten todettu on. Ensimmäinen tekstiesimerkki käyttää yleisesti hyväksyttyä kieltä ja jälkimmäinen kiellettyä kieltä, joka henkilöihahmon perheen oli hylättävä Beleriandissa. Tämä kielen korvaaminen tarinan sisällä koskee jopa erisnimiä: Beleriandiin saapuneet *noldor*-haltiat kääntävät omat nimensä paikalliselle kielelle ja romaani *The Silmarillion* käyttää näitä käännettyjä nimiä johdonmukaisesti kautta koko tekstin, myös ennen lähtöä (tosin tämän tarkoituksena on todennäköisesti selkeys; nimien vaihtuminen kesken tarinan voi hämmentää lukijaa).

Unfinished Tales (2006: 255) käy läpi haltioiden nimipolitiikkaa, todeten kuinka sekä isä että äiti antavat lapselle nimen. Isän antama nimi heijastelee yleensä isän omaa nimeä jollakin tasolla, kun taas äidin antama nimi on henkilökohtaisempi ja viittaa tavalla tai toisella lapsen omaan luonteeseen tai ominaisuuteen. Näiden lisäksi lapsi voi saada myöhemmin kutsumanimen, joka voi olla kunnianosoitus tai lempinimi.

Galadrielin ensimmäiset nimet ovat *Artanis* (isältä) ja *Nerwen* (äidiltä). *Unfinished Tales* (2006: 255) toteaa, että nämä nimet korvasi sittemmin *Alatáriel*, jonka Celeborn (Galadrielin tuleva puoliso) hänelle antoi Siunatussa Valtakunnassa. *Alatáriel* tai *Altáriel*, kirjoitusasu vaihdellen, kääntyi sittemmin sindarin kielessä muotoon *Galadriel* kun *noldor* saapuivat Beleriandiin Julkaistussa tarinassa, joka kerrotaan romaaneissa *The Silmarillion* ja *The Lord of the Rings*, Celeborn ei kuitenkaan ole koskaan asunut Siunatussa Valtakunnassa. Kuten puolisonsa, myös Celeborn sai kirjoittajaltaan erilaisia taustatarinoita, jotka ovat ristiriidassa keskenään. Tämä tutkimus tunnustaa kaksi faktaa: nimi *Alatáriel/Galadriel* on Celebornin keksimä (tästä kaikki versiot ovat yhtä mieltä) ja julkaistussa versiossa hahmot eivät tapaa toisiaan Siunatussa Valtakunnassa vaan Beleriandissa. Näin ollen tämä tutkimus puoltaa näkemystä, että uusi nimi on alkujaan ollut sindarin muodossa *Galadriel*, joka sittemmin tekstin sisällä käännetään lukijalle sen quenyän vastikkeeseen *Alatáriel*, joka ei ole käytössä.

Siinä vaiheessa kun tekstiesimerkit (4.2.1 ja 4.2.2) esitetään, Galadriel on jättänyt taakseen alkupe räisen kielensä, mutta myös nimensä. Kyseessä ei ole edes oman nimen käännetty versio, jonka monet muut *noldor* valitsivat, vaan uusi nimi, jonka hänen (julkaistussa versiossa Beleriand-taustainen) rakastettunsa on hänelle antanut. Tämä nimivalinta myötäilee vahvasti hahmon poissaoloa tai syyttömyyttä *noldorin* väkivaltaiseen lähtöön Siunatusta Valtakunnasta. Tapahtumia kuvattaessa kerronta jättää hänet mainitsematta tai keksii hänelle erilaisen tavan lähteä. Beleriandiin saavuttuaan Artanis Nerwen jättää jälkeen nimen, joka kuuluu karkotetulle kapinoitsijalle. Hän ei asetu hallitsemaan omaa maataan jumalten kiroamana *noldona* kuten veljensä ja muut sukulaisensa, vaan asustaa harmaahaltioiden valtakunnassa, johon hänellä on perhesiteitä äitinsä, syyttömän *teler*-haltian kautta. Belerian din haltiakuningas Thingol vie *noldorin* kieli-identiteetin, mutta Galadriel itse poistaa itseltään sekä kielellisen että kulttuurisen identiteetin ylitettyään meren.

Galadriel puhuu quenyaa, sindaria ja westronia, ja edustaa kulttuurista kaksikielisyyttä (tämä termi sisällyttää kahta tai useampaa kieltä puhuvat henkilöt); hän on opetellut vieraat kielet oman äidinkielensä ohella muutettuaan vieraaseen ympäristöön ja aloitettuaan uuden elämän. Yleiskielen käyttö kuvastaa näin ollen paikallisen kulttuurin omaksumista, ja äidinkielen käyttö muistuttaa yleisöä ja lukijaa hahmon juurista jotka hän on tunnustanut Esiaikojen päättymisen jälkeen.

Kun kieli vaihtuu eri tekstiesimerkkien välillä samassa suuremmissa jäähyväiskohtauksessa, toinen muuttunut tekijä on yleisö. Kun ensimmäinen laulu (4.2.1) esitetään, haltiat hyvästelevät saattueen yhdessä. Galadriel istuu veneessä heidän ympäröimänään, *sindar*-haltioiden Valtiattarena, joka laulaa kielellä, jota kaikki paikalla olijat ymmärtävät. Laulu sisältää viitteitä kotiin, mutta siirtyy sitten nykyiseen asuinpaikkaan, jonka aika on loppumaisillaan; hän laskee itsensä molempien kansojen jäseneksi. Saattueen lähtiessä jokea pitkin he näkevät Galadrielin vielä viimeisen kerran. Tällä kertaa teksti toteaa hänen seisovan yksin (LR 2007: 377). Viimeisen hyvästelyn (4.2.2) antaa ainoa Keski-Maassa yhä elävä *noldo*-haltia, joka on lähtenyt Siunatusta Valtakunnasta, ja jota on sittemmin kielletty palaamasta. Laulun aiheena ei ole enää kaipuu kotiin, vaan murhe sen johdosta, että paluu on häneltä kielletty. Se on myös yleisöstä huolimatta yksityisempi kielen johdosta: vain hyvin harvat puhuvat enää quenyaa Keski-Maassa eikä laulun kuullut Frodo ymmärrä sen sanoja.

Galadriel hyvästelee lähtijät kahdesti, yhtenä *sindarista*, joka tuntee ajan kulun ja väistämättömän lähdön, ja viimeisenä *noldona*, joka muistaa kun merentakainen maa suljettiin hänen kansaltaan. Kielivalinta on mitä todennäköisimmin tietoinen, sillä hän ymmärtää kielen roolin kulttuurisessa identiteetissä; tavatessaan Saattueen ja kuullessaan vaarallisesta matkasta tuhotun Khazad-dûmin kääpiövaltakunnan halki hän puhuttelee kääpiö Gimliä, jolle menetetyt tragedia on henkilökohtaisin, viittaamalla alueeseen kääpiöiden antamalla nimillä (LR 2007: 356). Oman kielen kuuleminen tuo Gimlille odottamatonta lohtua synkkänä hetkenä, mutta Galadriel itse ei todennäköisesti saa usein samaa tukea osakseen ja ymmärtää siksi sen merkityksen. Teksti ei anna selontekoa siitä, miten Lórienin muut asukkaat suhtautuvat quenyaa, joka on heidän valtiattarensa alkuperäinen kieli, ja jota puhuivat aikanaan heidän omien sukulaistensa surmaajat. Se, että Galadriel laulaa quenyaksi vasta jäätyään yksin katsomaan Saattueen lähtöä, on paljonpuhuvaa.

4.4 Kertomatilanne

Viittaukset historiaan molemmissa tekstiesimerkeissä ovat surumielisiä; päällimmäisenä niistä kuuluu menetys. Esiaikojen Beleriand ja kaikki muut meren yli matkanneet *noldor* ovat poissa, ja laulujen esitysaikana haltioiden aika on tavalla tai toisella loppumaisillaan. Romaanin lopussa heidän valtakuntansa ovat kuihtuva, ja heidän on lähdettävä meren yli.

But when all these things were done [...] then it was made plain that the power of the Three Rings also was ended, and to the Firstborn the world grew old and grey. In that time the last of the Noldor set sail from the Havens and left Middle-earth for ever. (TS 2013: 366)

Menneellä ajalla on kuitenkin hyvin erilainen merkitys kuolevaisille ja kuolemattomille. Tässä kohden kuolema ”lahjana” on helpompi ymmärtää; ihmisten, kääpiöiden ja jopa hobittien muisti voi olla

pitkä, mutta ajan kuluessa koettu menetys siirtyy omakohtaisesta kokemuksesta osaksi kulttuurista perintöä. Kuten Flieger (1997: 107) toteaa, kuolema on riippuvainen ajasta ja aika kuolemasta. Ilman aikaa ei voi olla kuolemaa. Ilman jokaisen seuraavaan hetkeen johtavan hetken kuolemaa ei voi olla aikaa.

Ei siis ole yllättävää, että molemmat tekstiesimerkit esitetään jäähyväistilanteessa: kun saattue on valmis jatkamaan matkaansa, heitä pyydetään jäämään vielä aterialle. Tämän kutsun yhteydessä esitetään ensimmäinen laulu (4.2.1). Aterian jälkeen saattueen jäsenet saavat kukin lahjan ja opastusta matkalleen. Vasta sitten matka todella jatkuu jokea pitkin. Galadriel esittää toisen laulunsa (4.2.2) kun he näkevät hänet viimeisen kerran:

As they passed her they turned and their eyes watched her slowly floating away from them. For so it seemed to them: Lórien was slipping backward, like a bright ship masted with enchanted trees, sailing on to forgotten shores, while they sat helpless upon the margin of the grey and leafless world. (LR 2007: 377)

Flieger pui ilmiötä, jossa jonkin kuvataan lipuvan takaperin ajassa, pois päin tarkkailijasta ja maailmasta. Lórien on pakopaikka lineaarisesta ajasta, saari jossa mennyt on edelleen jollakin tapaa olemassa nykyhetkessä (1997: 93). Takaisinpäin lipuminen luo vaikutelman kahdesta eri ajasta; Lórienin sisällä hetki on pysähtynyt ja pysyy paikallaan, ja kun matkalaiset jättävät paikan taakseen, aika jättää itsensä taakseen (ibid. 97).

Already she seemed to him [...] present and yet remote, a living vision of that which has already been left far behind by the flowing streams of Time. (LR 2007: 373)

Pysähtynyt aika merkitsee muuttumatonta olo tilaa, ja muuttumattomuudessa ei ole toivoa. Ei ole siis mikään ihme, etteivät sellaisessa paikassa esitetyt tekstiesimerkit rohkaise kuulijaa. Näiden tekstiesimerkkien tarkoituksena ei ole kuulijan innoittaminen, vaan todeta se, mikä on menetetty. Menneisyys ei ole voimavara; se on virheitä täynnä ja toimii korkeintaan varoittavana esimerkkinä.

Myös laulun ulkopuolinen kerronta tuo kärkevästi ajan esiin elementtinä: läsnäolo ja etäisyys ovat vastakohtia, mutta ne tuodaan yhteen viitatessa henkilöön, joka on vanhempi kuin kuu ja aurinko. Nyt maailma on kuitenkin liukumassa hänen ohitseensa: hänen on joko palattava meren yli tai haivuttava. Lórienin ajat ovat päättymäisillään, ja jättäessään jäähyväiset Saattueelle Galadriel on hyväksynyt sen, että hänen itsensä on vihdoinkin lähdeittävä Keski-Maasta, tuli mitä tuli.

Yksikään henkilö hahmo ei kykene astumaan tulevaisuuteen ennen kuin jättää Lórienin pysähtyneisyyden taakseen: Saattueelle aika kuluu normaalisti vasta heidän lähdettyään (ajan kulua kuvataan tarinan sisällä epäjohdonmukaiseksi ja määrittelemättömäksi Lórienissa) ja laulujen esittäjä itse saa itselleen tulevaisuuden vasta lähtemällä: hän jättää vihdoinkin valitsemansa asuinpaikan ja näin ollen säilyy omana itsenään eikä vähenny ”katumuksen varjoksi” (TS 2013: 95):

'I will diminish, and go into the West, and remain Galadriel.' (LR 2007: 366)

Tässä luvussa käsitellyt historiankuvaukset kerrotaan sellaisen kansan välityksellä, jolla ei ole tulevaisuutta meren itäisellä rannalla; jäljellä ovat vain muistot. Historia näyttäytyy siis nykyhetken kontrastina nykyhetkeä kirkaampana, mutta samanaikaisesti siitä juontaa suru, joka ei laannu ajan mitaan: se säilyy elävänä historiana ja tekstiesimerkkien esityspaikka, Lórien, korostaa sitä.

5. Yhteisöllinen historiankerronta

Tässä luvussa tutkimus keskittyy sellaisten kansojen esittämiin historiankuvauksiin joiden edustajat eivät henkilökohtaisesti muista niitä menneitä tapahtumia, joista heidän esittämänsä tekstiesimerkit kertovat. Kyseiset tapahtumat ovat sen sijaan heidän perimäänsä kulttuurista historiaa, ja heitä yhdistää historiaan yhteisön sosiaalinen muisti. Tässä luvussa käsiteltävät tekstiesimerkit ovat siis esimerkkejä Portellin (1997: 27) yhteisöllisestä historian kerronnan moodista: tapahtunut ei ole omakohtaisesti koettua. Fokuksena on ”me” kansana tai yhteisönä, ei ”minä” kokijana.

Yksilöä ympäröivät sosiaaliset yhteisöt päättävät viime kädessä mitä muistetaan Halbwachs (1985: 192, julkaisussa Burke 1989: 98). Näin ollen kysymyksenä on se, mitä näissä alaluvuissa käsittelevät kansat pitävät muistamisen arvoisena. Kummankin tekstiesimerkin kohdalla esiin nousee teema, joka on sidoksissa kulttuuriin josta se on lähtöisin. Molemmat alaluvut esittelevät tämän teeman ja sen kulttuurisen merkityksen.

5.1 Kääpiöistä

Kolmannen tekstinäytteen (runo *Song of Durin*) esittäjä, Gimli, on kääpiö, ja hänen kansallaan on merkillinen sija kansojen historiassa. Kääpiöt eivät ole luojajumala Eru Ilúvatarin lapsia, vaan *vala* Aulën luomus, joka sai elää Ilúvatarin armosta, mutta herätä maailmaan vasta haltioiden jälkeen. Ilúvatar myös toteaa, että näiden kahden kansan, hänen adoptoimansa ja hänen valitsemansa, välillä on usein oleva erimielisyyttä (TS 2013: 38).

Kääpiöt heräävät ennen meren ylittäneiden haltioiden paluuta ja tapaavat ensin haltioista ne, jotka päättivät jäädä Beleriandiin. Tämä on yllätys haltioille, jotka siihen asti uskoivat olevansa ainoat tietoiset olennot koko mantereella, ja kansojen välinen ystävyys säilyy tekstin mukaan viileänä, joskin he hyötyvät paljon toisistaan. Teksti viittaa tässä kohden myös edesottamuksiin, joita heidän välilleen on tuleva, mutta vielä ne eivät ole tapahtuneet. (TS 2013: 100).

Molemmat kansat rakentavat suuria valtakuntia Beleriandin mantereelle. Kääpiöiden valtakunnista suurin oli Khazad-dûm joka, toisin kuin useimmat Esiaikoina perustetut valtakunnat, selvisi Esiaikoina käydyistä lukuisista taisteluista. Kun suurin osa mannerta oli vajonnut mereen Esiakojen päätyttyä, Khazad-dûmin kukoistus jatkui; valtakunta oli Toisena Aikana perustetun haltiavaltakunnan, Eregionin, kauppakumppani ja ystävä. Ehkä näkyvin ja säilynein esimerkki tästä kumppanuudesta on läntinen sisäänkäynti, jonka luona vielä romaanin *The Lord of the Rings* aikana kasvavat paatsamat ovat muistutus tästä ystävydestä.

[...] Holly was the token of people of that land [Elves of Eregion], and they planted it here to mark the end of their domain; for the West-door was made chiefly for their use in their traffic with the Lords of Moria [Khazad-dûm]. Those were happier days, when there was still close friendship at times between folk of different race, even between Dwarves and Elves. (LR 2007: 303)

Haltioiden ja kääpiöiden välinen ystävyys on tässä kohden historiaa jo viilentynyt huomattavasti kansojen taisteltua katkerasti toisiaan vastaan, ja tämä yhteistyö on poikkeus tavanomaisista kulttuurienvälisistä kohtaamisista. Kun Eregion tuhotaan vuonna 1697 Toista Aikaa, kääpiöt sulkevat Khazad-dûmin ovet. Valtakunta selviää ulkomaailmalta suljettunakin kauan, sillä se on hyvin suojattu eikä vihollinen pääse sen seinien sisäpuolelle.

Kolmannen Ajan keskivaiheilla, vaurauden huvetessa (todennäköisesti kaupankäynnin puutteen takia) ja maailman pimetessä jälleen kääpiöiden on kaivettava arvokasta *mithril*-metallia syvemmltä maan uumenista kuin siihen asti.

Thus they roused from sleep a thing of terror that, flying from Thangorodrim, had lain hidden at the foundations of the Earth since the coming of the Host of the West: a Balrog of Morgoth (LR 2007: 1072).

Esiajoista selvinnyt hirvittävä olento surmaa Khazad-dûmin kuninkaan, Durin VI:n ja tuhoaa ikivanhan valtakunnan vuonna 1980. Seuraavana vuonna kääpiöt pakenevat (LR 2007: 1987). Khazad-dûm jää asumattomaksi, kunnes kääpiöt alkavat jälleen kaivata takaisin, ja lopulta vuonna 2989 Balinin johtama joukko perustaa uuden siirtokunnan (ibid, 1089). Sittemmin valtakunnasta ilmoitetaan, että suuri työ on aloitettu, mutta tätä seuraa hiljaisuus (ibid. 241). Myöhemmin romaanissa käy ilmi, että siirtokunta tuhoutui jo vuonna 2994, viisi vuotta perustamisen jälkeen (ibid. 1090).

Tämä luku on nyt käsitelty lyhyesti kansan historian ja paikan tarinan sisäisessä maailmassa, samoin kuin keskiössä olevan Khazad-dûmin valtakunnan historian. Tekstiesimerkki esitellään lähemmin ensimmäisessä alaluvussa ja samalla sen sisältämä, kääpiöiden kansalle tärkeä teema. Kaikkiaan, tämä luku pyrkii vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: (1) onko tekstiesimerkkien esittäjä historian kertojana luotettava ja miksi (seuraavana tässä luvussa), (2) mikä on käytettyjen kielten merkitys esitystilanteessa (alaluvussa 5.1.2), ja (3) millaisena historia näyttäytyy nykyhetken näkökulmasta (alaluvussa 5.1.3).

Tekstiesimerkin esittäjä, Gimli, on sukua valtakunnan alkuperäiselle perustajalle; hän on Durinin jälkeläinen. Romaanin liitteet (LR 2007: 1079) tarjoavat sukupuun, jonka mukaan hän on Ereborin valtakunnan nykyisen kuninkaan, Dáinin (Dúrinin jälkeläisen), pikkuserkun lapsenlapsi. Hän on myös sukua Khazad-dûmin tuomitun siirtokunnan perustajalle. Ymmärrettävästi hän haluaa nähdä paikan ja saada selville mitä siirtokuntalaisille on tapahtunut. Kääpiöt ovat jakaantuneet seitsemään eri sukukuntaan, mutta Khazad-dûmin kääpiöt kuuluvat hänen omaan kulttuuriseen ryhmäänsä. Hän

on myös retkikunnan ainoa kääpiö, joten hän edustaa kulttuurista historiaansa ja kansansa asemaa yksin. Tältä pohjalta on järkeenkäypää olettaa, että hän tahtoo esittää oman kansansa historiaa positiivisessa valossa. Valtakuntaan ja sen ympäristöön viitattaessa Gimli käyttääkin ensin *me*-pronominia ("our fathers", "we have wrought", "our dreams", "we call", "we cannot forget" (LR 2007: 283); "our songs" (ibid. 315)); hän puhuu ensisijaisesti kansansa edustajana. *Me*-pronominin avulla voi kuvastaa siteitä tai yhteisiä aikomuksia, tekoja tai arvoja (Ari Antikainen, Jarmo Houtsonen, Hannu Huotelin & Juha Kauppila 1996: 95, julkaisussa Horsdal 2012: 94). Sen käyttö asettaa hänet osaksi ryhmää, ei yksilöksi. Vasta tekstiesimerkin esitettyään hän erottaa itsensä siitä yksilönä ("I have looked on Moria, and it is very great, but it has become dark and dreadful" (LR 2007: 318)).

Tämän tekstiesimerkin kohdalla kertojan näkökulma on objektiivinen; hän ei kerro itse kokemistaan tapahtumista. Se on esimerkki sosiaalisesta, ei yksilöllisestä muistista; Gimli itse ei ole koskaan nähnyt valtakuntaa sen loisteliassa menneisyydessä, eikä myöskään kukaan muu elossa oleva kääpiö. Se on siirtynyt osaksi suullisena historiana kerrottua kaanoniam, jota muistellaan lauluissa eikä kenenkään henkilökohtaisten muistojen läpi. Laulun alkuperäistä kirjoittajaa ei paljasteta lukijalle eikä tarinan sisäiselle yleisölle; kyse on kulttuurin sisällä kulkevasta suullisesta perimätiedosta, jolla ei ole enää virallista tekijää. Myöskään kirjoitushetkeä ei kerrota; ainoa suuntima tulee maininnasta, joka koskee valtakunnan loppua Kolmantena Aikana.

Tekstiesimerkin esittäjän luotettavuus kumpuaa siis opetetusta tiedosta, joka on kerätty semanttiseen muistiin. Lukijalle kerrotaan suhteellisen vähän kääpiöiden arkistoimasta historiasta; Saattueen saapuessa Khazad-dûmin ovelle tapahtuu kuitenkin seuraava sananvaihto:

'It was not the fault of the Dwarves that the friendship waned', said Gimli.
'I have not heard that it was the fault of the Elves', said Legolas.
'I have heard both', said Gandalf [...]. (LR 2007: 303)

Sekä kääpiöiden että haltioiden⁵ keskuudessa esiintyy siis hyvin mahdollisesti valikoivaa kollektiivista muistia jota Burke (1989: 106) nimittää sosiaaliseksi amnesiaksi. Unohtaminen johtuu aktiivisesta prosessista, johon kuuluu muun muassa poistaminen ja kiistäminen (Norquay 2006: 202).

Tekstiesimerkki ei kuitenkaan käsittele kulttuurisen historian ongelmallisia tapahtumia; se käsittelee heidän olinpaikkansa, tuhoutuneen vuorenlaisen valtakunnan, loiston päiviä. Phelanin (2005: 51–52) epäluotettavuuden tyypit perustuvat harhaanjohtavaan tai puutteelliseen tietoon ja *Song of Durin* viittaa historiaan totuudenmukaisesti: valtakunnan perustaminen, sen menestys ja lopullinen tuho tunnetaan myös muissa kuin kääpiöiden historioissa. Kertojan luotettavuus kerrotusta puhuttaessa on näin ollen vahvalla pohjalla. Kyseessä on kuitenkin hyvin positiivinen ja omaa kulttuuria ylistävä

⁵ Legolas ei kuulu edellisessä luvussa käsiteltyihin *noldoriin* vaan *sindariin*.

kuvaus, joten mahdollinen epäluotettavuus perustuu Phelanin (ibid. 51) harhaanjohtavaan selontekoon: Gimli itse ei välttämättä tiedä kaikkea ja esittää historiaa oman (rajatun) tietämyksensä mukaan. Kääpiöt, jotka voivat suunnittelemattoman alkuperänsä vuoksi kokea itsensä helposti altavastaaajiksi tarinan maailmassa, pyrkivät todennäköisesti korostamaan kulttuurinsa ja historiansa positiivisia elementtejä ja saattavat jättää negatiiviset osat huomiotta. Burken sosiaalisen amnesian muokkaama arvomaailma, joka kertoo historiaa valikoiden, voi jättää Gimlin kertojana kyseenalaiseen valoon. Kuten edellisessä luvussa analysoitu kertojan luotettavuus (4.1) osoittaa, tarinan sisäisessä maailmassa luotettavuuteen kuuluu omien virheiden tunnustaminen ja katuminen haltiahenkilöhahmon kohdalla, eikä ole syytä olettaa että asianlaita olisi kääpiöhenkilöhahmon kohdalla toisin.

Koska romaani ei itse täydennä annetun historiankuvauksen mahdollisia puuttuvia osia ennen tai jälkeen tekstiesimerkin esittämisen, kertojaa ei kuitenkaan esitetä ristiriidassa tarinan sisäisen historian kanssa. Tämän valossa kertojan voi määritellä luotettavaksi, koska lukijalle ja yleisölle annettu tieto on itsessään totuudenmukaista ja mahdollisesti pois jätettyä tietoa ei missään vaiheessa paljasteta yleisölle ja lukijalle.

5.1.1 *Song of Durin*

Kolmas tekstiesimerkki, *Song of Durin*, kertoo kääpiövaltakunta Khazad-dûmista ja sen perustajasta. Romaanin *The Lord of the Rings* liitteet tarjoavat läpileikkauksen valtakunnan historiasta: kääpiöiden seitsemästä isästä vanhin oli nimeltään Durin. Herättyään unesta maailmaan hän saapui Azalnulbizarin ja perusti asumuksensa Sumuvuorten itäpuolelle. Durin eli niin kauan että sai itselleen nimen Kuolematon (Deathless). Durin kuitenkin lopulta kuoli ennen Esiaikojen loppua, ja hänet haudattiin perustamaansa valtakuntaan. Viidesti Durinin sukuun syntyi jälkeläinen, joka niin suuresti muistutti esi-isäänsä että hänet nimettiin tämän mukaan, ja kääpiöt uskovatkin Durinin palaavan uudelleen ja uudelleen. (LR 2007: 1071).

Julkaisussa *The Peoples of Middle-Earth* Christopher Tolkien käy läpi isänsä kirjoittamaa tekstiä, josta sittemmin muotoutui kääpiöistä kertova osa Liitettä A romaanin *The Lord of the Rings* lopussa. Ainoa huomattava ero on varhaisemman version viimeinen virke, joka koskee Durinia ja Khazad-dûmia romaanin tapahtumien jälkeen:

And the line of Dain prospered, and the wealth and renown of the kingship was renewed, until there arose again for the last time an heir of that House that bore the name of Durin, and he returned to Moria; and there was light again in deep places, and the ringing of hammers and the harping of harps, until the world grew old and the Dwarves failed and the days of Durin's race were ended. (PM 1996: 283)

Tässä ensimmäisessä versiossa valtakunnan tuho ei jäänyt lopulliseksi; se rakennettiin lopulta uudelleen, ja sitä hallitsi vielä viimeisen kerran Durinin nimeä kantava kuningas. Tämä sitaatti sisältää suoria viittauksia tekstiesimerkkiin *Song of Durin*, luoden sillan menneen ja tulevan loiston välille. *There hammer on the anvil smote > the ringing of hammers* ja *The harpers harped > the harping of harps* ovat näistä selkeimmät, mutta virke vastaa kokonaisuudessaan laulun viimeistä säettä *Till Durin wakes again from sleep*. Tämä säe edustaa tulevaisuudessa häämöttävää mahdollisuutta, jota henkilöhahmot eivät pääse todistamaan. Romaanin lopullisen version liitteissä sitä ei kuitenkaan myönnetä myöskään lukijalle.

Khazad-dûmin lisäksi laulu mainitsee kaupungit Nargothrond ja Gondolin. Nämä ovat Esiaikojen haltiakaupunkeja, ja näistä ensimmäinen on osittain kääpiöiden rakentama: Sinivuorten kääpiöt avustavat haltia Finrodia rakentamaan Nargothrondin kaupungin luoliin, ja heidät palkitaan hyvin. Kääpiöt antavat Finrodille myös heidän omalla kielellään nimen Felagund (Hewer of Caves), jonka Finrod pitää koko loppuelämänsä ajan (TS 2013: 130). Laulu sisältää näin ollen viittauksen positiiviseen osaan haltioiden ja kääpiöiden yhteisestä historiasta, jossa on ollut useita konflikteja.

Laulu ei kerro surusta vaan kulttuurisesta ylpeydestä. Negatiivisimmillaan romaanin teksti mainitsee kääpiöiden puhuvan valtakunnasta kaihoten ja silti peloissaan (LR 2007: 241), tietämättä syytä sen tuhoon. Menneisyys ei ole murheen aihe; suurin osa laulusta kertoo hyvistä ajoista. Historiankuvauksen positiivisuus on yhdistettävissä kääpiöiden rooliin tarinan sisäisessä maailmassa.

Kääpiöt ovat ennalta suunnittelematon lisä maailman väestöön; luoja Jumala ei alun perin aio sisällyttää heitä, mutta hyväksyy heidät lopulta joukkoon. Tämä asema ja riitaisa historia suunniteltujen lapsien, haltioiden, kanssa kannustaa tuomaan esiin oman kansan saavutuksia ja muistuttamaan siitä, mitä kääpiöt ovat tuoneet maailmaan: (1) kääpiöt ovat rakentaneet suuria valtakuntia sekä itselleen että haltioille, (2) Khazad-dûmin kulta-aika kattaa Esiajat, Toisen Ajan ja yli puolet Kolmannesta Ajasta (pidempään kuin useimmat haltioiden valtakunnat), ja (3) heidän kättensä työt ovat mestarillisia.

5.1.2 Salattu kieli

Suuri osa kääpiöiden kulttuurista on salaista; teksti huomauttaa, että laulun esitettyään Gimli ei puhu enempää (LR 2007: 316). Kuten todettu (alaluvussa 3.3.3), kieltä ei yleensä opeteta ulkopuolisille, vaan se pidetään kansan sisäisenä tietona. Sillä annettuja nimiä ei ilmaista ulkopuolisille eikä niitä merkitä edes kääpiöiden hautoihin (ibid. 1133). Ulkopuolisten on myös hankala oppia sitä; hobitti Sam huomauttaa: “A fine jaw-cracker dwarf-language must be!” (LR 2007: 285). Kääpiöt ovat tästä

syystä luonnollisesti kaksikielisiä; he oppivat kotonaan oman kielensä, mutta oman kulttuurinsa ulkopuolella liikkeessään he käyttävät yleiskieltä. Kumpaakaan ei opeteta heille vieraana kielenä.

Song of Durin esitetään kuitenkin tarinan sisällä yleiskielellä, jota kaikki läsnäolijat ymmärtävät. Teksti ei missään vaiheessa totea suoraan, onko kyseessä käänнос alkuperäisestä versiosta, vai onko se alun perin kirjoitettu esityskielellä. Laulu käsittelee historiaa ja tietämystä, ja kääpiöiden omaa kieltä käytetään juuri kulttuurin säilyttämiseen. Tämä tutkielma lähestyy aihetta siitä näkökulmasta, että kyseessä on alkuperäinen laulu eikä käänнос, sillä laulu ei suinkaan ole ainoa laatuaan. Vuorista Khazad-dûmin yllä on Gimlin omin sanoin kirjoitettu lukuisia lauluja ja kertomuksia (LR 2007: 283), ja vaikka lukijalle ei esitetä muita kuin *Song of Durin*, on hyvin todennäköistä, että myös muut mainitsevat vuortenalaisen valtakunnan. Kääpiöiden omasta kielestä on tullut yksityinen, lähes rituaalinen kieli, joten tietoa, jota päätetään välittää sen kautta, ei todennäköisesti käännetä lauluissa, joita esitetään kansan ulkopuolisille. Kääpiöt käyttävät yleiskieltä itsekin, mutta se, että Gimli esittää kääpiöiden historiaa käsittelevän laulun kansan ulkopuolisille, viittaa siihen ettei kyseessä ole tyystin salassa pidetty osa kulttuuria ja että sen esittäminen on kulttuurisesti hyväksyttävää.

Teoriaa, jonka mukaan tarkoitettu yleisö voi koostua myös ei-kääpiöistä, tukee myös laulussa käytetty nimi Moria jonka haltiat antoivat valtakunnalle sen tuhoutumisen jälkeen. Nimet esitetään rinnakkain (”in Moria, in Khazad-dûm”), yhtäläisinä nimityksinä valtakunnalle. Moria (”musta kuilu”) ei ole imarteleva nimi ihannoidulle historialliselle asuinpaikalle, ja nimen maininta luo vaikutelman siitä, että viittaus on tarkoitettu kääpiöiden lisäksi henkilöille, jotka tunnistavat sen nimenä paremmin kuin alkuperäisen nimen Khazad-dûm. Myös muut paikannimet ovat yleiskielellä: laulussa mainitaan järvi nimeltä Mirrormere, ei Kheled-zâram, ja mainitun haltiakaupunki Nargothrondin nimi on kääpiöiden kielellä Nulukkhizdin (WJ 1995: 139) tai Nulukkhizdîn (Foster 1993: 278). Laulussa käytetyt nimet ei olisi tarpeen käyttää yleisölle, joka koostuu pelkästään kääpiöistä. Tämän teorian valossa laulu puolestaan kielii halusta tehdä jotakin omasta historiasta tietäväksi kansan ulkopuolisille.

Yleiskielen käyttö laulussa, joka käsittelee kulttuurista historiaa ja jonka voi esittää muillekin kuin kääpiöille, on helppo yhdistää kääpiöiden paikkaan tarinan sisäisen maailman kansojen joukossa. Yleiskieltä käyttämällä mahdollistetaan tiedon välitys oman kansan ulkopuolelle, ja tämän tekstiesimerkin puitteissa kyseinen tieto on edellisessä luvussa esitelty kulttuurinen teema: maailma on suuremmoisempi ja kauniimpi kuin se olisi voinut olla, ja se johtuu siitä, että kääpiöt, nuo ei-tarkoitettut, ovat olemassa.

5.1.3 Kertomatilanne

Song of Durin esitetään paikassa josta se kertoo: tarinan kuvaamaa loisteliasta valtakuntaa ei erota laulun esittäjästä ja yleisöstä muu kuin aika. Se, mikä on menetetty, on vahva muisto kääpiöiden sosiaalisessa muistissa. Gimli itse kuvaa siteitään vuoriin joiden alla Khazad-dûm sijaitsee seuraavasti:

'I need no map' [...] 'There is the land where our fathers worked of old, and we have wrought the image of those mountains into many works of metal and stone, and into many songs and tales. They stand tall in our dreams [...] under them lies Khazad-dûm, the Dwarrowdelf, that is now called the Black Pit, Moria in the Elvish tongue. [...]' (LR 2007: 283)

Menetettyä muistellaan kuitenkin selkeästi nykyhetkessä; sitaatti viittaa maahan jossa edelliset sukupolvet ovat työskennelleet, ja siitä on edelleen jäljellä kerätty materiaallinen ja sanallinen perintö.

Laulun esittäminen on reaktio viittaukseen valtakunnasta; Sam ihmettelee, asuivatko Khazad-dûmin kääpiöt pimeissä koloissa (LR 2007: 315). He ovat viettäneet jo kaksi yötä pimeässä vuorten alla näkemättä jälkeäkään kääpiöistä, jotka lähes 30 vuotta aikaisemmin pyrkivät herättämään valtakunnan uudelleen henkiin. Teksti kuvaa paikkaa seuraavasti:

[...] glimpses of stairs and arches, and of other passages and tunnels, sloping up, or steeply down, or opening blankly dark on either side. (LR 2007: 310)

[...] there were also in many places holes and pitfalls, and dark wells beside the path in which their passing feet echoed. There were fissures and chasms in the walls and floor, and every now and then a crack would open right before their feet. (LR 2007: 311)

Entinen kaupunki on yhä näkyvissä kiven alla portaineen ja käytävineen, mutta se on hylätty ja surkeassa kunnossa. Siitä on tullut vaarallinen eikä sitä ole ulkopuolisen silmin helppo yhdistää menneisiin loiston päiviin. Gimli torjuu kuvauksen ”pimeistä koloista” ja kertoo kääpiöiden laulujen yhä muistavan kaupungin sellaisena kuin se aikanaan oli (LR 2007: 315) ja laulaa sitten laulunsa. Laulun jälkeen hän ei kuitenkaan puhu asiasta enempää vaan pysyy vaiti (ibid. 317). Kulttuurinen ylpeys historiasta ei ylitä kulttuurista yksityisyyttä.

Laulu kurkottaa ajan läpi historiaan, mutta toisin kuin edellisissä tekstiesimerkeissä (4.2.1 ja 4.2.2), sen taakse ei kätkeydy päällimmäisenä surua menetettyä kohtaan. Sen esittämiseen kytkeytyy toteamus ja hyväksyntä sekä nykyhetkestä että menneisyydestä. Laulu toteaa menneessä aikamuodossa ”Beneath the mountains music woke” (LR 2007: 316) ja jo seuraavassa (ja viimeisessä) säkeistössä tunnustaa tosiasiana nykyisessä aikamuodossa ”The darkness dwells in Durin’s halls” (LR 2007: 316) ja näissä kahdessa säkeessä kuvastuu ehkä parhaiten laulun kaksijakoisuus kun kyse on ajasta. Etualalle ei nouse se, ettei valtakuntaa enää ole; tärkeää on se, että se on ollut olemassa. Se, että se on

kerran ollut, on aivan yhtä totta kuin se, ettei sitä enää ole. Kuten jo todettu, laulu esittää myös mahdollisuuden Durinin paluusta vielä kerran. Vaikka valtakunta on tuhoutunut, tarinan ei täydy olla kerrottu loppuun asti.

Gimli on Saattueesta ainoa jolle valtakunnan nykyinen nimitys, Moria, ei ole viittaus epämääräisen pelon sekaiseen legendaan (LR 2007: 295). Nykyhetki käy kuitenkin lopulta myös hänelle ylitsöpääsemättömäksi esteeksi: kun Gimli viittaa kaupunkiin seuraavana aamuna, hän käyttää siitä nimeä joka sille myöhemmin annettiin: ‘I have looked on Moria, and it is very great, but it has become dark and dreadful[...]’ (LR 2007: 318). Historian ja nykyhetken kontrasti on liian suuri ja kuvatuista historiasta, kulttuurinen ylpeyden aiheesta, tulee riittämätön. Ajasta tulee viime kädessä muuri siinä missä fyysisestä etäisyydestä.

5.2 Ihmisistä

Neljäs tekstinäyte, *Song of Beren and Lúthien*, on ihmisen, Aragornin, esittämä. Ihmiset, Ilúvatarin toiset lapset, saapuvat maailmaan ja tarinaan kauan haltioiden jälkeen. He heräävät auringon nousussa ensimmäisen kerran, ja teoksen *The Silmarillion* 12. luku on omistettu kuvaukseen tästä heräämisestä, ihmisten alkuaskelista ja ensimmäisestä tapaamisesta Keski-Maahan jääneiden haltioiden kanssa. He osallistuvat varsinaiseen tarinaan vasta 300 vuotta myöhemmin ylitettyään Sinivuoret idästä ja saavuttuaan Beleriandiin. Tämän jälkeen ihmisten rooli tarinassa on kaksijakoinen: teos sisältää useita kuolevaisia sankareita ja haltioiden ystäviä jotka muuttavat historian kulkua, mutta jotkut ihmisten joukossa osoittautuvat petollisiksi, ja merkittävä tappio yhdessä Beleriandin suurista taisteluista lasketaankin osittain juuri ihmisten petoksen syyksi.

[...]Men took the lives of Men, and betrayed the Eldar, and fear and hatred were aroused among those that should have been united against [Morgoth]. From that day the hearts of Elves were estranged from Men, save only those of the Three Houses of the Edain. (TS 2013: 231).

Lienee luonnollista, että ihmisiä esitetään sekä hyvinä että pahoina henkilöinä. Tarinan kirjoittaja ja lukijat (ja tämän tutkimuksen laatija) ovat kaikki kuolevaisia ihmisiä; kyse on kansasta, joka asuttaa meidän maailmaamme, ja me olemme monimuotoinen ryhmä. Siinä, missä haltiat kuvataan pääsääntöisesti hyvinä henkilöinä (joskin jotkut haltiahenkilöhahmot lankeavat pahoihin tekoihin), ja örkit poikkeuksetta vihollisina, ihmisillä on paikkansa myös tarinan ulkopuolella ja toimivat hyvin eri tavoin. Tähän tarinan maailmassa esiintyvään kansaan lukijoilla on erilainen yhteys kuin muihin.

Ihmisistä puhuttaessa tarinan maailmassa eräs teema seuraa kansaa alusta loppuun asti, ja tekstiesimerkkiä on käsiteltävä sen läpi. Ihmiset ovat tarinan kansoista kaikkein lyhytikäisin ja lopulta heidän

kohtalonsa on kuolla. Vaikka muut tässä tutkimuksessa käsiteltävät kuolevaiset kansat (kääpiöt ja hobitit) jakavat tämän kohtalon, sitä ei käsitellä tarinan sisällä yhtä syvällisesti osana kansan olemusta. Haltiat ja ihmiset ovat luojajumalan tarkoittamat kaksi eri kansaa, Esikoiset ja Seuraajat. Näin ollen tämä tutkimus nostaa juuri ihmiset haltioiden vastakohtaksi kansana, jonka on kuoltava, ja ihmisen esittämää tekstiesimerkkiä on myös käsiteltävä kuolevaisuuden näkökulmasta.

Kirjailijan kuoleman jälkeinen julkaisu *Morgoth's Ring* (1994) käy läpi kuolevaisuutta lähemmin kuin *The Silmarillion*, nimeten sen luojajumalan lahjaksi ihmisille. Ihmisten sydämet pyrkivät maailman rajojen ulkopuolelle, ja he kykenevät sekä hyvään että pahaan ja muuttamaan asioiden kulkua jumalten tarkoituksia vastaan. He pääsevät lähtemään maailmasta, mikä on ajan kuluessa jopa jumalten kadehtima lahja. (MR 1994: 21.)

Ihmiset ovat haltioita hauraampia; aseet surmaavat heidät helpommin eivätkä he toivu yhtä hyvin ja lopulta kuolevat, tapahtui mitä tahansa. Myöhempinä aikoina kuitenkin juuri ihmiset ottavat lopulta itselleen auringonvalon ja maailman, kun taas ne kuolemattomat haltiat jotka yhä asuvat Keski-Maassa haipuvat (TS 2013: 117). Ja vaikka ihmiset poistuvat maailmasta, heidän on sanottu liittyvän Toiseen Soittoon maailman kohdatessa loppunsa, kun taas haltiat ja jumalat eivät tiedä mitä heille itselleen tuolloin tapahtuu (MR 1994: 21–22).

Kuolema on siis alun perin ollut lahja, mutta se nähdään tarinan sisäisessä maailmassa sekä lahjana että kirouksena ihmisille, ajasta ja henkilöhahmosta riippuen. Jälkimmäisen näkemyksen omaksuvat yleensä ihmiset itse, kun taas kuolemattomat haltiat suhtautuvat siihen myönteisemmin. Kirjailija itse toteaa kirjeessä vuodelta 1963, ettei kumpikaan osapuoli ollut täysin tietoinen toisen lopullisesta kohtalosta. Haltiat elävät niin kauan, että ihmiset voivat mieltää heidät kuolemattomiksi, mutta tästä huolimatta hekin vanhenevat ja väsyvät. Haltioiden oman näkemyksen mukaan heidät on rajattu maailman äärien sisäpuolelle, ja he ovat siis jollain lailla olemassa maailman loppuun asti vaikka he kuolisivatkin. Ihmisten kuoleman he puolestaan näkevät vapautuksena maailmasta sen ulkopuolelle. He eivät kuitenkaan tiedä varmasti, mitä kuolema tuo tullessaan ihmisille, eivätkä myöskään, kuten jo todettu, mitä maailman loppu tuo heille itselleen. (Tolkien 1981: 345) Seuraavaksi tämä tutkimus esittelee ilmiön havainnollistamiseksi kolme eri tilannetta, jossa ihmiset joutuvat tarinan sisäisen historian aikana kuolevaisuuden ja kuolemattomuuden kysymyksen kanssa vastakkain.

Ensimmäinen näistä esimerkeistä edeltää tarinan sisällä tapahtumia, joista tässä luvussa käsiteltävässä tekstiesimerkissä kerrotaan. Se ei ole mukana julkaistussa romaanissa *The Silmarillion*: kyseessä on teksti joka on yksi lukuisista katkelmista ja versioista jotka julkaistiin vasta kirjailijan kuoleman jälkeen julkaisussa *Morgoth's Ring*. Tässä tekstissä nimeltään *Athrabeth Finrod ah Andreth* (*Finrodin ja Andrethin väittely*) kuolematon haltia Finrod ja kuolevainen ihmisenäinen Andreth käyvät

pitkän keskustelun eroista ihmisten ja haltioiden välillä, kuolemasta ja kuolemattomuudesta ja miten heidän kansansa suhtautuvat niihin. Keskustelussa on myös yhteys Berenin ja Lúthienin tarinaan (5.2.1), joka tapahtuu vasta Andrethin kuoleman jälkeen: nuoruudessaan Andreth itse on rakastunut haltia Aegnoriin (Finrodin veljeen). Vaikka Andrethin tunteisiin vastataan, he eivät päädy yhteen, sillä väistämätön kuolema ja ero katkeroittaisivat lopulta onnen. Kuolemattomat haltiat arvostavat onnellisia, joskin lyhyitä muistoja enemmän kuin suhdetta, jonka päättymisestä koituva suru varjostaisi sitä edeltäneen onnen. Finrodin mukaan mikä tahansa avioliitto heidän kansojensa välillä päättyisi onnettomasti:

'Nay, adaneth, if any marriage can be between our kindred and thine, then it shall be for some high purpose of Doom. Brief it will be and hard at the end. Yea, the least cruel fate that could befall would be that death should soon end it.' (MR 1994: 324)

(Keskustelun molemmilla osapuolilla on kuitenkin yhteys Berenin ja Lúthienin tarinaan, jossa avioliitto haltian ja ihmisen välillä toteutuu: Finrod kuolee avustaessaan Bereniä tälle annettussa tehtävässä ryöstää Silmaril, kun taas Andreth on Berenin isotäti.)

Finrod puoltaa kirjailijan omaa näkemystä, todeten, etteivät haltiat tiedä kuinka heidän lopulta käy: he eivät tiedä, miten kauan maailma kestää, mutta se ei kestä ikuisesti. Lopun tullessa heidän on myös kuoltava, sillä heidän henkensä ja ruumiinsa kuuluvat maailmaan, eivätkä he tiedä mikä lopun toisella puolella odottaa (MR 1994: 311–312). Hän sanoo tämän vastauksena Andrethin kieltäytyessä hyväksymästä suoralta kädeltä kuolemattoman haltian näkemystä ilmiöstä, jonka he kokevat tyystin eri tavalla.

'[...] Nonetheless for all your valor, I say again: "what know ye of death?" To you it may be in pain, it may be bitter and a loss — but only for a time, a little taken from abundance, unless I have been told untruth. For ye know that in dying you do not leave the world, and that you may return to life.

'Otherwise it is with us: dying we die, and we go out to no return. Death is an uttermost end, a loss irremediable. And it is abominable; for it is also a wrong that is done to us.' (MR 1994: 311)

Jo Esiaikoina kuolevainen ihminen tuo esiin väistämättömän totuuden: ihmisten on kuoltava ja heidän kuolemansa on lopullinen. Haltiat puolestaan voivat kuolla, mutta kuollessaan he eivät lähde itse maailmasta (ennen itse maailman loppua) ja paluu elämään on mahdollinen. Tämän lisäksi Andrethin kansan perimätiedon mukaan ihmisten elämä ei ole luonnostaan lyhyt, vaan Mustan Ruhtinaan pahuus on aiheuttanut sen. Ihmisiä ei ole heidän mukaansa ”tehty kuolemaa varten” eivätkä he synny kuollakseen; sen sijaan kuolema on pakotettu heidän osakseen. (MR 1994: 309.) Jo ihmisten historian varhaisessa vaiheessa on siis noussut esiin käsitys kuolemasta pahana tapahtumana, jopa pahan jumalan tekemänä vääryytenä, joka sotii alkuperäistä tarkoitusta vastaan. *Athrabeth* päättyy kuitenkin

Andrethin epävarmuuteen omasta kuoleman jälkeisestä tilanteestaan. Andreth suree elämää, jota ei saanut viettää rakastamansa Aegnorin kanssa, mutta päästää irti kuoleman katkeruudesta. Tässä vaiheessa tarinan sisäistä historiaa kuolevaisten ja kuolemattomien tiet eivät ole yhdistyneet, mutta ennen lopullista eroa kuolemassa molemmat osapuolet ovat hyväksyneet osansa. *Athrabeth* edeltää Berenin ja Lúthienin tarinaa; muut kaksi esimerkkiä suhtautumisesta kuolevaisuuteen tapahtuvat sen jälkeen.

Tarinan sisäinen historia tuntee yhden ainoan poikkeuksen vääjäämättömään kuolemaan ja poistumiseen maailmasta. Yksi ihminen välttää tarinansa lopussa ihmisten lahjan ja saa elää ikuisesti kuolemattoman puolisonsa kanssa: Hadorin huoneen Tuor. Tuor ja hänen puolisonsa, *noldo* Idril purjehdivat meren yli länteen pyytämään jumalilta apua sodassa Mustaa Ruhtinasta vastaan, vaikka matka Siunattuun Valtakuntaan on kielletty sekä ihmisiltä että *noldorilta*. Tämän jälkeen hän jää pois tarinasta, joka toteaa vain seuraavasti:

But in after days it was sung that Tuor alone of mortal Men was numbered among the elder race, and was joined with the Noldor, whom he loved, and his fate is sundered from the fate of Men. (TS 2013: 294)

Teksti ei kuitenkaan missään vaiheessa anna käsitystä, että Tuor olisi kaivannut kuolemattomuutta. Kaipuun kohteena on meri, myötäillen myöhempien aikojen haltioita, mutta toisin kuin haltiat joille meri merkitsee tietä länteen, Tuorin sydämessä on meri itse kun hän sen näkee. Tunne voimistuu hänen kohdattuaan merten jumalan, Ulmon, joka lähettää hänet sijastaan haltiakaupunki Gondoliniin.

Tuor on tarinan sisäisessä historiassa toinen kuolevainen, joka on mennyt naimisiin kuolemattoman haltian kanssa, ja heitä yhdistää se, ettei kummankaan esitetä tarinan sisällä haluavan kuolemattomuutta. Vaikka Tuorin ja Berenin tarinat päättyvät aivan päinvastaisesti, kummankin tarinan loppu on onnellinen: Tuor elää ikuisesti kuolemattoman puolisonsa kanssa, ja Berenin kuolematon puoliso pääsee seuraamaan häntä maailman piirien ulkopuolelle. Tästä puolestaan voi vetää johtopäätöksen, että harvinaisen poikkeuksen kuolevaisuuden ja kuolemattomuuden jakoon voi hyväksyä, jos kuolevaisen ihmisen tarkoitusperät ovat jalot (vilpitiön rakkaus maailmaa tai kuolematonta haltiaa kohtaan) eikä hän kapinoi ihmisten lahjaa vastaan.

Viimeinen havainnollistava esimerkki käsittelee päinvastaista suhtautumista kuolemaan. Toisen Ajan alkaessa Mustan Ruhtinaan kukistumisen jälkeen häntä vastaan taistelleille ihmisille lahjoitetaan Númenor, saari, joka sijaitsee Keski-Maan ja Siunatun Valtakunnan välissä. Vaikka númenorilaiset saavat huomattavasti pidemmän eliniän kuin toiset ihmiset, he katkeroituvat useiden sukupolvien aikana siitä, että heidän on kuitenkin lopulta kuoltava ja jätettävä maailma.

And they said among themselves: 'Why do the Lords of the West sit there in peace unending, while we must die and go we know not whither, leaving our home and all that we have made? And the Eldar die not, even those that rebelled against the Lords. [...]' (TS 2013: 315)

Tässä vaiheessa historiaa kuolemanpelko on kehittynyt myrkylliseksi kaunaksi kuolemattomia vastaan. Tämä kappale korostaa, ettei kuolema ole rangaistus ihmisten lankeamisesta: edes jumalia vastaan kapinoineet haltiat eivät kuole, kun taas jopa hyveellisten, Mustaa Ruhtinasta vastaan taistelleiden ihmisten jälkeläisten on kuoltava.

Esiaikoina Tuor, jonka ei ole missään vaiheessa kuvattu haluavan kuolemattomuutta, on sen saanut, ja Andreth on pohtinut kuolemaa katkerasti mutta filosofisesti. Númenorin kansa puolestaan nousee lopulta avoimeen kapinaan jumalia vastaan, ja kun heidän armeijansa purjehtii meren yli sotaan, koko saari vajotetaan mereen ja tuhotaan, ja vain harvat jumalille uskolliset númenorilaiset pelastuvat.

Suhde kuolemaan on siis vaihdellut suuresti läpi tarinan historian. Kuolema on viime kädessä merkittävin ero ihmisten ja haltioiden välillä ja ominaisuus, jota on käsiteltävä puhuttaessa ihmisistä kansana (ja kertojina) tarinan maailmassa. Jakautuneista kohtaloista huolimatta Keski-Maan historia muistaa tapauksia, jolloin näiden kansojen jäsenet rakastuivat toisiinsa; tutkimusmateriaalin esittelemät ihmismies Beren ja haltiakuninkaan tytär Lúthien ovat tästä todennäköisesti parhaiten tunnettu esimerkki.

Tämän luvun ensimmäinen alaluku (5.2.1) selvittää lyhyesti, mistä laulussa on kyse ja miten se on kytköksissä tähän tarinan sisällä keskeisimpään ihmisiin liittyvään teemaan, kuolemaan. Seuraavana luku pyrkii vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: (1) onko tekstiesimerkin esittäjä historian kertojana luotettava ja miksi (alaluvussa 5.2.2) ja (2) millaisena historia näyttäytyy nykyhetken näkökulmasta (alaluvussa 5.2.3).

5.2.1 *Song of Beren and Lúthien*

Aragornin lausuma tekstinäyte kuvaa Berenin ja Lúthienin ensitapaamista ja heidän rakkauttaan, ja viittaa vaaroihin joita he kohtasivat yhdessä. Laulun jälkeen hän kertoo tarinan lyhyesti proosamuodossa. *The Silmarillion* puolestaan kertoo tarinan yksityiskohtaisemmin. Berenin onnistuu päästä salattuun valtakuntaan, jota hallitsee Lúthienin isä, haltiakuningas Thingol. Tämä ei hyväksy heidän rakkauttaan ja asettaa kosijalle liki mahdottoman tehtävän: Berenin on tuotava kuninkaalle yksi kolmesta Silmarilista, jotka Musta Ruhtinas on anastanut ja asettanut kruunuunsa. Yhdessä rakastavaiset suoriutuvat tehtävästä, mutta hinta on kova: Beren saa lopulta surmansa ja Lúthienin henki seuraa

häntä Mandosin, kuoleman jumalan, eteen. Siellä hänen laulunsa ihmisten ja haltioiden surusta koskettaa jumalaa niin, että he molemmat saavat palata elävien maailmaan – mutta tällä kertaa molemmat kuolevaisina.

Tässä alaluvussa on määrä käsitellä lähemmin kahta laulun esittelemää ilmiötä, jotka molemmat ovat sidoksissa kuolemaan ja loppuun ja ihmisten asemaan. Näistä ensimmäinen on rakastavaisten suhtautumistapa kuolemaan. Vaikka vain toinen henkilöhahmoista on syntynyt ihmiseksi, he jakavat tarinan lopussa ihmisten kohtalon: he poistuvat maailmasta yhdessä sinne minne ihmiset lähtevät. Laulu päättyy sanoihin:

And long ago they passed away
In the forest singing sorrowless. (LR 2007: 193)

Suurin osa runosta käsittelee Berenin ja Lúthienin ensimmäistä ja toista kohtaamista, mutta sen viimeinen säkeistö on tämän tutkimuksen osan kannalta merkittävin. Se viittaa lyhyesti heidän kohtaamiinsa vaaroihin, jotka romaani sittemmin selittää proosamuodossa, mutta tekee myös selväksi, missä valossa kuolema esitetään. Se, mitä kuoleman jälkeen tapahtuu, on henkilöhahmoille tärkeintä; he eivät tahdo kuoleman erottavan heitä. Tämä tutkimus nostaa puolestaan esiin sen, että laulun kuvaamassa historiassa kuolematon henkilöhahmo saa mahdollisuuden valita joko kuolemattoman elämän yksin tai kuolevaisen elämän rakastamansa ihmisen kanssa – tämä on ensimmäinen kerta kun kenellekään tarjotaan tätä valintaa – ja hän valitsee jälkimmäisen, ja näin ollen myös kuoleman.

Tätä ennen analysoidut tekstiesimerkit (4.2, 4.3, 5.1.1) puhuvat menetetyistä kodista, joka on joko tuhottu tai jonne pääsy on kertojalta evätty, vaikka kertojat ovat eri kansojen jäseniä. Fokuksena on fyysinen paikka ja sen menetys. Tämä tekstiesimerkin teemat ovat toisenlaiset. Laulu kertoo luonnollisesti tarinan rakkaudesta, mutta sen alla *Song of Beren and Lúthien* on tarina joka on loppuva – ja rakastavaiset hyväksyvät sen. Beren ja Lúthien eivät katso kaihoten menetettyyn menneisyyteen: saatuaan toisensa he elävät kuolevaisen elämän, hyväksyen sen väistämättömän lopun. Laulun viimeinen sana, joka kuvaa heidän tapaansa kohdata kuolema, on *sorrowless*; suruton. Teemana on historiallinen esimerkki suhteesta kuolemaan, joka on keskeinen osa tarinan sisäisten ihmisten kulttuuria.

Toinen kuolemaan ja lopullisuuteen liittyvä ilmiö on laulussa esiintyvä sana *doom* jonka voi kontekstista riippuen kääntää suomeksi eri tavoin. Se ilmestyy säkeistössä, jossa rakastavaiset näkevät toisensa toista kertaa, mutta vasta nyt todella tapaavat.

One moment stood she, and a spell
His voice laid on her: Beren came,
And doom fell on Tinúviel
That in his arms lay glistening. (LR 2007: 192)

Doom esiintyy sekä Berenin ja Lúthienin tarinassa että yleisesti romaanissa *The Silmarillion*. *Doom* on sanana monitulkintainen; Merriam-Webster antaa sille merkitykseksi sekä tuomion tai päätöksen että (varsinkin onnettoman) kohtalon tai kuoleman. Alkuperäisessä englanninkielisessä tekstissä sana *doom* kantaa samanaikaisesti mukanaan kumpaakin merkitystä ja alkuperäistekstiä lukiessa tätä jakoa on etsittävä tekstin sisältä ja pohdittava missä valossa se esitetään eri henkilöiden kohdalla. Suomenkielinen käännös kuitenkin käyttää tilanteesta riippuen kahta eri termiä, jotka korostavat tätä eroa paremmin: *tuomio* ja *kohtalo*. Viimeiseksi siteeratun tekstikappaleen suomenkielinen versio käyttää fraasia *Tinúviel sai tuomion osakseen* (Tolkien 1966: 176). Sana *tuomio* ilmestyy myös romaanin *The Silmarillion* suomennoksessa: kun *noldor* karkotetaan Siunatusta Valtakunnasta, heidän päälleen langetetaan *the Doom of the Noldor*, jonka lausuja saattaa olla kuoleman jumala itse, ja joka jo ennalta julistaa *noldorin* pyrkimysten vääjäämättä epäonnistuvan (TS 2013: 94). Käännetyssä versiossa käytetään termiä *Noldorin Tuomio* (TS 1999: 104). Mandos, kuoleman jumala, on itse alkuperäiskielellä *valarin Doomsman*, joka lausuu *his dooms and his judgements* (TS 2013: 19) ja suomeksi *valarin Tuomari*, joka lausuu *tuomionsa ja päätöksensä* (TS 1999: 29).

Kun Berenistä on kyse, tarina kuitenkin kääntää sanan *doom* muotoon *kohtalo* kahdesti. Ensimmäisellä kerralla, jo kauan ennen Berenin saapumista, *maia* Melian, Lúthienin äiti, ennustaa yhden ihmisen pääsevän heidän suojattuun valtakuntaansa *sillä hänellä on kohtalo joka on minua mahtavampi* (TS 1999: 104). Kun Beren lopulta saapuu, hän pääsee Melianin lumouksista läpi valtakuntaan, *sillä hän kantoi suurta kohtaloa* (ibid. 204).

Samaa sanaa käytetään aikaisemmin myös haltiakuningas Thingolista, Lúthienin isästä, jota odotti *suuri kohtalo* (ibid. 68), ei *tuomio*. Thingol on tässä kohden tarinaa tavannut *maia* Melianin, tulevan puolisonsa ja heidän liitostaan syntyy kaunein kaikista luoja jumala Ilúvatarin lapsista, jonka sukulinja jatkuu vielä romaanissa *The Lord of the Rings* kuvattujen tapahtumien jälkeen.

Suomeksi termi on siis kaksiteräinen: *tuomio* on jonkun tai jonkin langettama ja sanana ankarampi. *Kohtalo* on puolestaan riippumaton henkilöstä, jota se koskee ja tämän teoista, ja sävyltään neutraalimpi. Kaikkiaan, kun käännös käyttää sanaa *tuomio*, siihen kytkeytyy jokin perustavanlaatuinen ja pysyvä muutos aikaisempaan asiintilaan, hyvässä tai pahassa. *Noldorin* Tuomion jälkeen *noldor* on syösty pois Siunatusta Valtakunnasta (olkoonkin että heidän tarkoituksensa tässä vaiheessa oli lähteä joka tapauksessa) ja he käyvät toivotonta sota satoja vuosia, kokien suuria menetyksiä. Vasta kun jumalat itse ovat liittyneet sotaan ja voittaneet sen, voivat *noldor* palata ja silloinkin vain armahdettuina. Heidän kansansa asema on muuttunut pysyvästi. Lúthienin tapauksessa *tuomio* (ja sen tuoma pysyvä muutos) viittaa rakkauteen kuolevaista kohtaan ja sitä seuraavaan vääjäämättömään suruun.

Tässä tapauksessa yksilön luonto muuttuu pysyvästi. Myöhemmin Lúthien käy läpi muutoksen, joka on mahdollisesti vielä suurempi: hänestä tulee kuolevainen.

Kohtalo on kuitenkin erillään Berenistä yksilönä. Berenin oma olemus ei muutu: hän aloittaa ja lopettaa tarinan ihmisenä, joka lopulta kuolee, eikä hänen tarinansa kerro ihmisen lankeemuksesta. *Kohtalo* on erillinen, tarinassa määrittelemätön voima, joka tekee jostakin totta. Romaanin teksti on tämän sanan käytön kohdalla suora: ”*doom greater than [Melian’s] power shall send him*” (TS 2013: 167). *Tuomio/kohtalo* -jakoa tukee myös *Morgoth’s Ring* (1994: 21) joka, toisin kuin *The Silmarillion*, käyttää sanaa *kohtalo* (*Fate*) ihmisten kohdalla: ”*Fate is not the master of the Children of Men*”. Ihmiset liikkuvat ja toimivat maailmassa vapaina yksilöinä eivätkä maailman tarkoitusperät sido heitä. Kirjailijan itsensä kirjoittama kirje (TS 2013: xv) viittaa kuolevaisuuteen sanoin ”*The Doom (or the Gift) of Men*”, joka takaa heille vapauden maailman piireistä. Suomennetussa versiossa samaisesta kirjeestä (julkaisussa *The Letters of J.R.R. Tolkien* 2009: 187) *Doom* on ihmisten *Kohtalo*.

Doom jakautuu käsitteenä näin ollen (1) määrittelemättömäksi, tarinan yllä olevaksi tahdoksi sellaisena kuin se ymmärretään maailmassa (*kohtalo*) ja (2) tapaan, jolla muutetaan sitä mikä on (*tuomio*). Tämä määritelmä erottaa selvästi toisistaan (1) Berenin ja ihmiset yleensä ja (2) *noldorin* ja Lúthienin. Tähän jakoon asettuu myös Lúthienin isä Thingol, jota odotti suuri *kohtalo*: mikäli tarinan ulkopuolella on tahto, joka sanelee tapahtumain kulun, se on määrännyt ennalta, että Thingol vaatii Bereniä tuomaan hänelle Silmarilin morsiuslunnaina, ja että sama jalokivi päättyy lopulta taivaan kirkkaimmaksi tähdeksi. Tarinan sisäisessä maailmassa *doom* merkitsee näin ollen maailman ulkopuolisen luojajumalan tahtoa kun puhutaan *kohtalosta* ja samaisen jumalan hyväksymää muutosta luomaansa maailmaan kun puhutaan *tuomiosta*.

Doom esiintyy myös jo siteeratusta kappaleesta tekstistä *Athrabeth Finrod ah Andreth*, jossa Finrodin mielipiteen mukaan

[...] if any marriage can be between our kindred and thine, then it shall be for some high purpose of Doom. (MR 1994: 324)

Julkaisua, johon tämä teksti kuuluu, ei ole käännetty suomeksi, joten virallista tulkintaa sanalle ei ole tässä kontekstissa. Sen perusteella miten *doom* on muissa tilanteissa käännetty tämä tutkimus puoltaa näkemystä jonka mukaan se kääntyisi *kohtaloksi*: Finrodin esittämässä hypoteettisessa tilanteessa, jossa avioliitto tuo kansat yhteen, se on jotakin korkeampaa tarkoitusta varten. Se ei ole sidottu henkilöihin ja heidän tekoihinsa; Finrodin mukaan tämän liiton on syystä tai toisesta vain tultava todeksi. Sitä ajaa osapuolista riippumaton ja korkeampi voima, *kohtalo*.

Sanan molemmissa ilmenemismuodoissa termi on myös sidoksissa vääjäämättömään loppuun, sillä kaikki joiden yhteydessä sitä käytetään, kuolevat riippumatta siitä mihin kansaan he kuuluvat. Beren,

jolla on suuri *kohtalo*, on ihmisenä vapaa tarinan sisäisessä maailmassa kaikista muista jumalten asettamista laeista paitsi kuolemasta. *Noldor*, jotka saavat *Tuomion*, kokevat (yhtä lukuun ottamatta) väkivaltaisen lopun vaikka ovat kuolemattomia haltioita. Lúthien, joka on saanut *tuomion* osakseen, kuolee oman tarinansa lopussa ja lähtee maailmasta. Myös hänen isänsä Thingol, jonka yhteydessä teksti tosin käyttää sanaa *kohtalo*, kuolee väkivaltaisesti.

Song of Beren and Lúthien, joka on päällelupien kuvaus haltian ja ihmisen välisestä rakkaudesta, tuo siis puheeksi muutoksen, jonka voi hyväksyä maailman olemukseen, ja kuolemiseen viitatessaan esittää ajatuksen väistämättömän hyväksymisestä elämän lähestyessä loppuaan. Kun tätä analysoidaan yhdessä kuolevaisuutta havainnollistavien esimerkkien (aikaisemmin luvussa 5.2) kanssa, voi olettaa, että rakastavaisten suruton kuolema ja lähtö ovat palkinto tästä hyväksynnästä.

Berenin ja Lúthienin tarina esitetään aikakaudesta riippumatta positiivisena osana historiaa. Romaani *The Silmarillion* (2013: 189) nimeää sen yhdeksi niistä muutamista Esiaikojen tarinoista joissa surun seassa on myös iloa ja kuoleman varjon alla valoa joka kestää. Tämä johtuu epäilemättä ensisijaisesti siitä, että heidän onnistuu varastaa Silmaril Mustan Ruhtinaan kruunusta. Kukaan muu ei ole siihen kyennyt, ja se herättää uuden toivon ja mahdollisuuden sodan voittamisesta. Tarina herättää toivoa kuitenkin myös toisella tavalla: se painottaa yleisölle kuolemaa osana maailmaa ja rauhaa joka seuraa asian hyväksymistä. Tähän voittoon ei kyennyt Berenin isotäti Andreth, ei Tuor joka ei kuole lainkaan, eivätkä varsinkaan heidän jälkeläisensä, kuolemaa vastaan kapinoivat númenorilaiset. Kyse on hyvin erilaisesta ja nimenomaan ihmisille läheisestä historiallisesta esimerkistä ottaa vastaan kuolema *lahjana* eikä *tuomiona*.

Laulun alkuperä jää hämäräksi tarinan sisäisessä maailmassa; sen kirjoittajaa tarinan sisällä ei tiedetä, ja tekstin mukaan esittämishetkellä jäljellä ei ole Elrondia lukuun ottamatta ketään joka muistaa tarinan sellaisena kuin sitä aikoinaan kerrottiin (LR 2007: 191). Romaani toteaa myös, että esitetty versio on käänös tarinan sisällä; laulun alkuperäistä kieltä ei edes mainita, ainoastaan että se on kirjoitettu kaavaan nimeltä *ann-thennath* (ibid. 193.). Vaikka lukijoille on siis olemassa ainoastaan käänösversio, jolloin se on tarinan ulkopuolella ”virallinen” ja alkuperäinen versio, tarinan sisällä on näin ollen olemassa alkuperäinen laulu, jota lukijat ja henkilöt eivät saa kuulla. Käännöksen merkityksestä tutkimus keskustelee lähemmin luvussa 6.2.2.

Song of Beren and Lúthien esittelee ihmisille kulttuurisesti tärkeimmän teeman: ajatuksen sen hyväksymisestä mikä on tuleva. Tarinan sisäisessä maailmassa tarkoituksena on, että he ovat *vapaat* lähtemään, ei että heidät *pakotetaan* lähtemään. Menneisyys ja historia ovat tässä tapauksessa ennen kaikkea opettava esimerkki eivätkä surun aihe.

5.2.2 Kertojan perhehistoria

Tässä alaluvussa tarkastellaan kertojan luotettavuutta analysoimalla hänen sosiaalista muistiaan ja henkilökohtaista taustaansa, yleisön tiedon määrää ja kertojan asemaa tarinan sisäisessä maailmassa.

Tämän tekstiesimerkin kertojan näkökulma on objektiivinen; hän ei ole elänyt Esiaikoina todistamassa kuvaamaansa rakkaustarinaa (vrt. 5.1). Päälepäin katsottuna tekstiesimerkki näyttää kuuluvan puhtaasti institutionaalisen historian kerronnan piiriin (Portelli 1997: 27); kyse on etäisestä tiedosta, joka ei kosketa kertojaa henkilökohtaisesti. Se on opetettu hänelle historiana, joten se on esimerkki semanttisesta, ei episodisesta muistista. Kyse on Aragornin tapauksessa kuitenkin myös Portellin (ibid.) yhteisöllisestä historian kerronnasta (joskaan ei kovin tavanomaisesti): hän ei ole ollut osana historiaa, mutta hänellä on siihen perheensä osalta vahvat siteet.

Vaikka Beren ja Lúthien itse ovat lähteneet tarinan maailmasta tuhansia vuosia sitten, heidän jälkeläisiään asustaa edelleen kansojen keskuudessa. Aragorn kuvaa sukulinjaa seuraavasti:

There live still those of whom Lúthien was the foremother, and it is said that her line shall never fail. Elrond of Rivendell is of that Kin. For of Beren and Lúthien was born Dior Thingol's heir; and of him Elwing the White whom Eärendil wedded, he that sailed his ship out of the mists of the world into the seas of heaven with the Silmaril upon his brow. And of Eärendil came the Kings of Númenor, that is Westernesse. (LR 2007: 194)

Eärendilin kaksi poikaa ovat Rivendellin Elrond ja saarivaltakunta Númenorin ensimmäinen kuningas Elros. Molemmille tarjotaan valintaa ihmisten ja haltioiden, kuolevaisuuden ja kuolemattomuuden välillä. Elros, toisin kuin veljensä ja vanhempansa, valitsee kuolevaisen elämän, ja häntä seuranneet kuninkaat ja kuningattaret ovat kaikki hänen jälkeläisiään alenevassa polvessa, joskin edelleen pitkäikäisempiä kuin tavalliset kuolevaiset. Tämä sukulinja kestää kauemmin kuin Númenor itse; vaikka valtakunta itse uppoaa mereen Atlantis-tarua myötäillen, tuholta pelastautuneiden joukossa on Elrosin jälkeläisiä suoraan alenevassa polvessa. Sittemmin he perustavat Gondorin ja Arnorin valtakunnat mantereella, ja Aragorn on heidän sukulinjansa viimeisin. Aragorn on näin ollen etäistä sukua kaikille henkilöille, joiden avulla tämä tutkimus on valottanut tapoja suhtautua kuolevaisuuteen. Hän polveutuu ihmisistä, jotka hyväksyivät kuoleman ja yhtä lailla ihmisistä, jotka kapinoivat sitä vastaan tuhoisin seurauksin – ja sukupuuhun kuuluu myös yksi ainoa ihminen, jolle on annettu kuolemattomuus meren takana. Hän ei hyödynnä kerronnassaan *me*-pronominia kuten Gimli (5.1) asettuakseen osaksi ryhmää; sen sijaan hän käy läpi sukupuunsa (joskin lukija ja hänen yleisönsä saavat vasta myöhemmin kuulla sen olevan hänen omansa).

Portellin yhteisöllinen historian kerronnan moodi viittaa kertojan yhteisöllisiin siteisiin kerrottuun; tarinan sisäisessä maailmassa sukulaisuus on romaanin *The Lord of the Rings* tapahtuessa jo hyvin etäinen, mutta sitä korostaa kertojan kasvuympäristö. Aragornin kasvatti-isä on Elrond, jonka veli on Aragornin kuolevaisuuden valinnut esi-isä. Vaikka tekstiesimerkin esittäjä viettää näin ollen varhaisvuotensa kuolemattomien haltioiden keskuudessa, hän ei tekstin sisällä kaipaa itselleen samaa osaa. Hän itse on ihminen eikä häntä sido muu kuin *Doom of Men*, lähtö maailman ulkopuolelle – joskin hän númenorilaisten jälkeläisenä saa elää hyvin pitkän elämän.

Christopher Tolkien (UT 2006: 216–217) pui númenorilaisten pitkäikäisyyttä, joka vaihtelee hänen isänsä sommittelemissa versioissa. Näistä viimeisin toteaa, että koska Elros, Númenorin ensimmäinen kuningas, valitsi kuolevaisen elämän, siihen punoutui ihmisten pääpiirre ”muualle pyrkimisestä” eli halu lähteä maailmasta. Tämä versio esittää númenorilaisten eliniän johtuvan siitä, että he elivät haltioiden tapaan ja näin ollen ikääntyivät vartuttuaan aikuisiksi, mutta paljon hitaammin. Heille väsymys maailmaa kohtaan oli lopun alun merkki ja sen jälkeen rappio koittaisi heille samaa tahtia kuin muille ihmisille. Varhaiset sukupolvet eivät siis ”takertuneet” kiinni elämään, vaan luopuivat siitä vapaaehtoisesti. Tämän muuttuminen oli osa númenorilaisten kapinaa ja samalla heidän elinikensä alkoi lyhentyä.

It remained the custom [...] that the King should yield the sceptre to his successor before he died; and the Kings died of free will while yet in vigour of mind. (UT 2006: 210)

Númenorilaiset (ennen kapinaa) valitsevat kuolinhetkensä ja poistuvat maailmasta omasta tahdostaan. Tässä vaiheessa historiaa vaikuttavat näin ollen ihmiset, jotka vahvasti myötäilevät tekstiesimerkissä (5.2.1) kuvattua valintaa: he kohtaavat kuoleman suruttomina.

Aragornin valitsema kohtalo määrittää hänet esimerkiksi näistä tarinan sisällä hyväksytyistä númenorilaisista; *The Lord of the Rings* toteaa hänen tekevän lopulta saman valinnan tuntiessaan loppunsa lähestyvän ja jättävän hyvästit:

[...] Aragorn laid him down on the long bed that had been prepared for him. There he said farewell to Eldarion, and gave into his hands the winged crown of Gondor and the scepter of Arnor; [...] (LR 2007: 1062)

The Peoples of Middle-Earth korostaa vielä enemmän yhtäläisyyttä Númenorin kuninkaisiin:

King Elessar and Queen Arwen reigned long and in great blessedness; but at the last the weariness came upon the King, and then, while still in vigour of mind and body, he laid himself down after the manner of the ancient kings of Numenor, and died, in the hundred and second year of his reign and the hundred and ninetieth year of his life. (PM 1996: 248)

Kuolemasta tulee jälleen vapautus maailmasta, lahja, joksi se oli tarkoitettu, eikä ihmisten pelkäämä kirous. Tekstin sisäisessä maailmassa se on oikea lähestymistapa; sen historian kärkevimmit esimerkit ihmisistä, jotka yrittävät väistää kuoleman (kapinoivat númenorilaiset), kokevat surkean lopun, kun taas sen hyväksyvien tai valinneiden henkilöhahmojen muisto säilyy positiivisena kollektiivisessa muistissa (Beren, Lúthien, Elros). Aragornin suhtautumistapa kuolemaan, ihmisten kohdalla todennäköisesti keskeisimpään teemaan tarinan sisällä, sijoittaa hänen arvomaailmansa sopusointuun ulkoisessa kerronnassa esitellyn arvomaailman kanssa.

Arvojensa puolesta Aragorn on siis luotettava ihmisten historian kertoja. Hänellä on kuitenkin tietämyksensä ansiosta valta-asema yleisönsä, joka on verrattain tietämätön historian tapahtumista; kerrottu tarina on heistä useimmille uusi ja he voivat tarkastella sitä vain annetun kuvauksen kautta. Romaanin sisällä tekstiesimerkkiä edeltää alaluvussa 6.2. käsiteltävä materiaali jonka kertomatilanne paljastaa yleisön tiedon puutteen. Teksti ei myötäile Aragornin näkökulmaa (Genetten (1983: 86) kuvaamaa ääntä); ainoastaan moodi (ibid.) on tekstiesimerkin kertojan. Historiankuvausta on lyhennetty ja yksinkertaistettu (joskin epäilemättä huomaavaisuudesta kuulijakuntaa ja lukijaa kohtaan) joten annettua kuvausta voi yleisön näkökulmasta pitää esimerkkinä harhaanjohtavasta selonteosta (Phelan 2005: 51) sikäli, että tietomäärä ei ole kokonainen. Syy tähän on kuitenkin epäilemättä, kuten todettu, sujuvampi tarinan kertominen koko romaanin eikä vain tekstiesimerkin esittelyn tasolla. Yleisö ei pidä annettua historiankuvausta epäluotettavana esityshetkellä, muttei myöskään jälkeensä heidän oman tietämyksensä kartuttua, joten kertojan oman analysoidun arvomaailmaan nojaten kertojaa voi pitää myös yleisön osalta luotettavana.

Kertojan luotettavuus on nyt käsitelty sen perusteella miten hän suhtautuu kuolemaan, verraten sitä tapoihin joilla se ihmisten historiassa muistetaan. Tämän lisäksi tutkielma on punnut luotettavuutta tietomäärän epätasaisuuden kannalta. Kolmas tapa, jolla kertoja esitetään luotettavana tarinan sisällä, on symbolinen: lapsuusaikanaan puolihaltia Elrondin kasvattipoikana Aragornin nimenä on Estel joka merkitsee toivoa. *Athrabeth* (MR 1994: 320) jakaa toivon käsitteen tarinan sisäisessä maailmassa. *Amdir* merkitsee hyvien asioiden toivomista ja sillä on ainakin hatara perusta. *Estel* puolestaan merkitsee haltioiden luottamusta siihen, että kaikki luoja Jumala Eru Ilúvatarin suunnitelmat perustuvat viime kädessä hänen lastensa iloon, eikä hän salli kenenkään, edes lasten itsensä, riistää heitä häneltä itseltään.

Nämä kaksi tapaa ymmärtää toivo juontavat siis (1) uskosta, joka ainakin osittain perustuu omaan kykyyn vaikuttaa asioiden kulkuun (*Amdir*), ja (2) uskosta, jonka pohjana on täysi luottamus omaa itseä korkeampaan voimaan (*Estel*). *Amdir* on Andrethin, ihmisen, kuvaama ja *Estel* haltia Finrodin, joka myös nimeää sen osaksi oman kansansa luonnetta (MR 1994: 320).

Nimenä *Estel* sijoittaa tekstiesimerkin kertojan symbolisesti osaksi häntä itseään suurempaa tarkoitusta tarinan sisäisessä maailmassa. Aragornin maailmalle antama toivo juontaa kielellisesti häntä korkeamman voiman tahdosta. Hänen kasvuaihanaan käyttämänsä nimi (kielellä jota hän itse puhuu) itse kertoo ympäristölle ja lukijalle että häneen tulee luottaa.

5.2.3 Kertomatilanne

Tekstiesimerkin esittämistä edeltää hobittien uteliaisuus haltiakuningas Gil-galadia (ks. 6.2) kohtaan. Aragorn kuitenkin kieltäytyy puhumasta aiheesta kun lähettyvillä on heidän vihollisiaan. Sen sijaan hän tarjoutuu kertomaan Berenin ja Lúthienin tarinan (luonnehtien sitä myös tavalla joka myötäilee romaanissa *The Silmarillion* (2013: 189) annettua kuvausta):

”[...]It is a fair tale, though it is sad, as are all the tales of Middle-earth, and yet it may lift up your hearts.” (LR 2007: 191)

Tarinankerronnan motiivina on näin ollen tuoda esiin historiaa, joka innoittaa kuulijaa eikä aja epätoivoon. Se on positiivinen historiankuvaus, joka käsittelee suurista koettelemuksista selviämistä. Berenin ja Lúthienin tarina on rakastavaisten kuolemasta riippumatta tarina saavutetusta voitosta; henkilöt onnistuvat mahdottomalta tuntuvassa tehtävässä ja lähtevät lopulta maailmasta omilla ehdoiltaan. Se, että Aragorn esittää tarinan onnellisena huolimatta rakastavaisten lopusta – tai mahdollisesti juuri siksi – asettaa hänet historian niiden ihmisten joukkoon jotka hyväksyvät kuoleman lahjana eikä tuomiona.

Tekstiesimerkin esitystilanteessa historia myös toistaa itseään; Aragorn itse on rakastunut kuolematomaan Arweniin, ja hänelle on asetettu tehtävä joka on suoritettava ennen avioliittoa: Arwenin isä Elrond hyväksyy Arwenin aviomieheksi vain sen, joka hallitsee Gondorin ja Arnorin kuningaskuntia (LR 2007: 1061). Lúthienin isän tavoin hän nimeää liki mahdottomalta tuntuvan vaatimuksen avioliiton edellytyksenä, joskaan hän (toisin kuin kuningas Thingol) ei toivo sen johtavan sulhasehdokkaan kuolemaan, vaan ihmisten kansan uuteen kukoistuksen aikaan. Laulu on näin ollen toiveikas esimerkki vaikeuksien voittamisesta paitsi yleisölle myös kertojalle itselleen.

Kertomatilanne, joka ympäröi tekstiesimerkkiä *Song of Beren and Lúthien*, esittää nykyhetken toiveikkaassa valossa hyödyntämällä mennyttä sen vertailukohteena. Tarinan sisäinen historia sisältää useita tragedioita, mutta myös esimerkkejä tapauksista, joissa henkilöt ovat selviytyneet näennäisen mahdottomista haasteista. Kumpakaan ajankohtaa ei esitetä täydellisen onnellisena tai onnettomana; aika ei ole elementtinä antagonistinen.

6. Ulkopuolinen historiankerronta

Viimeiset kaksi analysoitavaa tekstiesimerkkiä ovat hobittien esittämiä. Hobittien ikä kansana jää joltisestikin hämärän peittoon. Heitä ei mainita romaanissa *The Silmarillion* ennen kuin aivan lopussa jossa lukijalle annetaan yhteenveto Sormuksen Sodan tapahtumista. Romaanin *The Lord of the Rings* prologi, joka tarjoaa lukijalle hobiteista tietoisuuden, kuvaa heitä vanhana kansana joka pysyttelee omissa oloissaan ja rakastaa rauhaa ja hiljaiseloa.

The beginning of Hobbits lies far back in the Elder Days that are now lost and forgotten. Only the Elves still preserve any records of that vanished time, and their traditions are concerned almost entirely with their own history, in which Men appear seldom and Hobbits are not mentioned at all. Yet it is clear that Hobbits had, in fact, lived quietly in Middle-earth for many long years before other folk became even aware of them. (LR 2007:2)

Prologi toteaa myös, etteivät hobitit itse merkinneet muistiin omaa varhaishistoriaansa ja alkoivat pitää kirjaa tapahtumista vasta Konnun (Shire) perustamisen jälkeen vuonna 1600 Kolmantena Aikana (joten hobittien ajanlaskun voi sovittaa muiden kansojen ajanlaskuun lisäämällä siihen 1600 vuotta) (LR 2007: 4).

Teksti välittää lukijalle katsauksen kansan jakaantumisesta eri ryhmiin, vuorten ylityksestä kohti länttä ja Konnun ajanlaskun alkamisesta, mutta pitäytyy vahvasti erillään kaikista tapahtumista, joista romaani *The Silmarillion* kertoo. Hobittien todetaan eläneen Keski-Maassa ”monia pitkiä vuosia” ennen kuin heistä tiedettiin, ja teksti jättää näin melko avoimeksi kysymyksen heidän historiansa pituudesta. Oliko romaanin *The Silmarillion* tapahtuma-aikana hobitteja, jotka pysyttelivät kaikilta näkymättömissä, vai saapuivatko he Keski-Maahan vasta kauan sen jälkeen kun Beleriand oli vajonnut mereen? Tämä jää epäselväksi ja sen myötä edelleen kysymys heidän paikastaan kansojen historiassa. Tämä tutkielma esittelee hobittien esittämät tekstinäytteet viimeiseksi, koska he saapuvat itse tarinaan kansoista viimeisenä ja heidän esittämänsä runot kertovat niin ikään viimeaikaisemmista tapahtumista muihin esimerkkeihin verrattuna. Koska he ovat niin selkeästi irrallisia tekstimateriaalissa kuvattuna ajasta (olivat he sitten läsnä tai eivät), puuttuu heiltä myös siihen liittyvä historiallinen ja kulttuurinen konteksti joka muilla kansoilla on.

Syy tähän irrallisuuteen piilee kerronnan ulkopuolella: *The Hobbit* julkaistiin vuonna 1937 ja jo samana vuonna kustantamo kehotti Tolkienia jatkamaan tätä tarinaa ja torjui keskeneräiset runomitaiset ja proosamuotoiset kertomukset. Kirjailija itse, joka piti hobitteja ”ehdottomana sivujuonteena”, oli kuitenkin sitoutunut tarustoon, jota oli vuosia kehitelty, ja vastasi: ”Mutta olen varma että ymmärrätte yskän, kun sanon että monimutkaisen ja johdonmukaisen mytologian (ja kahden kielen)

rakentaminen kuormittaa mieltä, ja Silmarilit ovat sydämessäni” (Carpenter & Tolkien 2009: 37, julkaisussa McIlwaine 2019: 201.). McIlwaine (ibid. 202) toteaa, että romaani *The Silmarillion* lähti itämään jo kirjailijan opiskellessa perustutkintoaan Oxfordissa.

Hobitit siis ilmestyivät sekä kertomuksen sisällä että sen ulkopuolella viimeisinä, pelkkänä ”sivu-juonteena” suuremmissa tarustossa. Tässä on myös syy siihen, miksi heidän esittämänsä tekstinäytteet kertovat toisten kansojen uroteoista eivätkä heistä itsestään: ajanjaksona, jolloin kyseiset teot tapahtuivat, heitä ei kansana ollut kirjailijan mielessä eikä mahdollisesti näin ollen myöskään tarinan sisällä.

Hobitit ovat näin ollen lähin esimerkki ulkopuolisesta tarkkailijasta tarinan sisällä: he ovat kirjaimellisesti saapuneet tarinaan vailla samanlaista kattavaa taustaa kuin ihmiset, haltiat ja kääpiöt. Heidän esittämänsä tekstit ovat täysin heidän oman kulttuurinsa ulkopuolelta eikä heillä ole niihin muuta henkilökohtaista sidettä kuin sitä kohtaan tunnettu mielenkiinto. He eivät ole kokeneet tapahtumia itse eikä heillä ole niistä perittyä sosiaalista muistia.

Tarinan sisäisessä maailmassa juuri hobitit eivätkä tarinassa kuvatut ihmiset kansana ovat lähin vertailukohde lukijoille. Kirjailija itse painotti näiden kahden kansan yhtäläisyyksiä alusta asti hahmotellessaan hobitteja käsittelevää prologia romaaniin *The Lord of the Rings* (prologia jonka varhaisin versio juontaa vuosilta 1938–9, kuten Christopher Tolkien toteaa julkaisussa *The Peoples of Middle-Earth* 1996: 11).

Yet plainly they are relatives of ours: far nearer to us than are Elves, or even Dwarves. They spoke the languages of Men, and they liked and disliked much the same things as we once did. What exactly our relationship was in the beginning can, however, no longer be told. The answer to that question lies in the Elder Days that are now lost and forgotten for ever. Only the Elves preserve still any traditions of that vanished time, but these are concerned mostly with their own affairs. (PM 1996: 17)

Haltiat, ihmiset ja kääpiöt saavat kukin historian kansana ja määritellyn paikan tarinan sisäisessä maailmassa: haltiat ja ihmiset ovat kaksi luojajumalan aikomaa sukukuntaa, ja kääpiöt hän on hyväksynyt mukaan oman suunnitelmansa ulkopuolelta. Hobitit sen sijaan yksinkertaisesti ilmestyvät.

Harvey (1985: 114) kuvaa hobitteja jokamiehinä, tavallisen ihmisen symbolina. Keskiaikaisessa kirjallisuudessa tämä rooli saattoi olla varoittava esimerkki, allegorinen hahmo tai matka ymmärrykseen omasta itsestä. Nämä hahmot olivat kuitenkin vain harvoin muinaisten myyttien olentoja; tarinaan saattoi sisältyä myyttisiä elementtejä, mutta jokamies oli harvoin tapahtumien muokkaaja. Romaanissa *The Lord of the Rings* juuri näistä jokamiehistä, joille ei tarinan sisällä anneta omaa historiaa, kuitenkin tulee tärkeitä vaikuttajia.

Hobittien muisti on institutionaalinen; tarinan sisäinen historia ei anna heille minkäänlaista roolia ennen Kolmatta Aikaa. Koko heidän kansansa ei ole koskaan elänyt maailmassa ilman Eärendilia, aamun ja illan kirkkainta tähteä. Tästä syystä he ovat alttiita kertojina molempiin Phelanin (2005: 51–52) kuvaamille tyypeille epäluotettavasta kerronnasta; heidän tietämyksensä ja arvomaailmansa voivat erota yleisesti hyväksytystä tavasta ymmärtää historiaa tai heidän tietämyksen puutteensa johtaa virheelliseen selontekoon. Sekä harhaanjohtava selonteko että puutteellinen luenta ovat mahdollisia ongelmia heidän kerronnassaan.

Tässä luvussa käsiteltävien tekstiesimerkkien esittäjinä on kaksi hobittia, joilla on tarinan sisäisessä maailmassa hyvin erilainen tietämyksen taso ja henkilöhistoria. Kertojat ovat siis toistensa kontrasteja viitatessaan menneisiin tapahtumiin, vaikka he ovatkin saman kansan jäseniä. Kumpaakin tekstiesimerkkiä käsittelevä alaluku esittelee ensin itse tekstiesimerkin. Tämän jälkeen alaluku kuvaa sitä kertovan henkilön roolia ja historian tuntemusta (kansakohtaisia suhteita heillä ei siihen ole, kuten todettu). Tämän pohjalta puolestaan alaluku siirtyy tutkimaan historiankuvausta itseään, sen luotettavuutta ja positiivisuutta tai negatiivisuutta sen kertojan kannalta. Jälkimmäinen alaluku pui myös käännetyin kielen merkitystä historian kerronnassa. Tässä luvussa käsiteltävät tutkimuskysymykset ovat siis alaluvun 6.1 kohdalla (1) onko tekstiesimerkin esittäjä historian kertojana luotettava ja miksi (alaluvussa 6.1.1) ja (2) millaisena historia näyttäytyy nykyhetken näkökulmasta (alaluvussa 6.1.2). Alaluvussa 6.2 käsiteltävät kysymykset ovat (1) onko tekstiesimerkin esittäjä historian kertojana luotettava ja miksi (alaluvussa 6.2.1), (2) miten käännös vaikuttaa annettuun historiankuvaukseen (alaluvussa 6.2.2), ja (3) millaisena historia näyttäytyy nykyhetken näkökulmasta (alaluvussa 6.2.3).

6.1 *Song of Eärendil*

Harvey (1985: 94) nimeää Eärendilin yhdeksi Keski-Maan historian ja mytologian avainhahmoiksi. Eärendil on linkki maisen elämän ja merentakaisin Siunatun Valtakunnan välillä, kuten myös haltioiden ja ihmisten välillä. Kaikkiaan, Harvey ylistää hahmoa hyvyden symbolina ja Eärendil on eittämättä kytköksissä valoon paitsi kuvaannollisesti, myös kirjaimellisesti: hän päätyy seilaamaan tai vaankannella, mukanaan viimeinen säilynyt Silmaril-jalokivi. Hän on romaanin sisällä aamun ja illan kirkkain tähti.

Hahmona Eärendil kehittyi jo mytologian alkuvaiheissa. Kuten Tolkien (1981: 414) itse toteaa kirjjeessä, nimi juontaa anglosaksisesta sanasta *éarendel* johon hän törmäsi opiskeluvuosinaan 1913. Kirjailija liitti sanan sen kontekstin perusteella aamutähteen (Venukseen). Seuraavana vuonna syntyi ”Earendelista” kertova runo, ja sittemmin hahmo sisällytettiin kirjailijan luomaan mytologiaan.

McIlwaine (2019: 204) toteaa Eärendilin tarinan jääneen kuitenkin lopulta keskeneräiseksi. Hahmosta kertovat versiot ovat lyhyitä ja ristiriidassa keskenään. Romaanissa *The Lord of the Rings* Eärendilin tähden valo ajaa tarinan aikana hirviömäisen hämähäkin pois. McIlwaine (ibid.) huomauttaa valon kantajan, Frodon, tuolloin huudahtavan sanat: ”Aiya Eärendil Elenion Ancalima!”, jotka jätetään kääntämättä, ja joita lukija jää pohtimaan sanoin kuin aikanaan kirjailija itse sanan luettuaan. Myöhemmin kirjeessä Tolkien (1981: 414) kääntää sen kirjeessä tervehdykseksi Eärendilille, tähdistä kirkkaimmalle (”hail Earendil [sic], brightest of Stars”).

Huolimatta henkilöhahmon viimeistelemättömästä tarinasta tämä luku käy läpi sen pääpiirteet sellaisina kuin ne esitetään julkaistuissa teksteissä *The Silmarillion* ja *Unfinished Tales*. Samalla tarkoitus on pohtia Eärendilia henkilönä sankaritarinan takana. Analysoitava tekstiesimerkki, joka on runomuotoinen kertomus, esitellään seuraavaksi ja sitä on määrä puida hahmon oman henkilöhistorian kannalta. Alaluvuissa on määrä tarkastella ensin kertojan omaa historiallista ja kulttuurista suhdetta kerrottuun ja kuinka tämä ilmenee tavassa jossa historia esitetään. Seuraava alaluku analysoi kertomatilannetta ja käsittelee yleisöä, tapahtuma-aikaa ja kertojia tarinan sisäisessä maailmassa.

Eärendil syntyy haltia Idrilin ja ihmismies Tuorin liitosta Esiaikojen lähestyessä loppuaan. Tuor matkaa salattuun haltiakaupunkiin Gondoliniin merten jumalan Ulmon lähettiläänä. *Unfinished Tales* käsittelee tarinaa läpikotaisemmin ja siinä jumala toteaa lähettävänsä Tuorin erityisestä syystä.

[...] But it is not for thy valour that I send thee, but to bring into the world a hope beyond thy sight, and a light that shall pierce the darkness.’ (UT 2006: 31)

Gondolinissa Tuor menee naimisiin kuninkaan tyttären, Idrilin, kanssa, ja heidän pojalleen hän antaa nimeksi Eärendil joka merkitsee ’merta rakastavaa’. *The Peoples of Middle-Earth* (1996: 352) tarjoaa myös Idrilin antaman nimen, Ardamire, joka merkitsee ’maailman jalokiveä’. Teksti tosin toteaa myös, ettei Idril kyennyt ennakoimaan poikansa outoa kohtaloa. Molemmat nimet viittaavat kuitenkin henkilöhahmon tulevaisuuteen merenkävijänä joka purjehtii taivaalla.

Eärendil on maailmalle toivon symboli, mutta hänen oma tarinansa kalskahtaa yllättävän apealta. Hänen henkilöhistoriansa on täynnä menetystä. Kun hän on vasta lapsi, hänen syntymäkaupunkinsa Gondolin tuhoutuu. Sen jälkeen Tuor, Idril, Eärendil ja muut eloon jääneet matkaavat Beleriandin eteläiselle rannikolle. Eärendilin vartuttua hänen vanhempansa yrittävät ylittää meren pyytäkseen apua toivottomalta tuntuvassa sodassa Mustaa Ruutinasta vastaan eivätkä palaa. Hän ottaa puolisoikseen Elwingin, joka on Berenin ja Lúthienin lapsenlapsi, ja jonka hallussa on heidän viemänsä Silmaril. He saavat kaksi lasta, mutta Eärendilin mieli on levoton ja hän viettää suurimman osan ajastaan merellä.

Two purposes grew in his heart, [...] he sought to sail thereon, seeking after Tuor and Idril who returned not; and he thought to find perhaps the last shore, and bring ere he died the message of Elves and Men to the Valar in the West, that should move their hearts to pity for the sorrows of Middle-earth. (TS 2013: 295)

Eärendilin merimatkojen aikana Silmarilit tehneen Fëanorin vielä elossa olevat pojat vaativat Elwingin hallussa olevaa jalokiveä itselleen ja hyökkäävät Elwingin kieltäytyttyä luovuttamasta sitä. Meren jumala Ulmon mahti antaa Elwingille valkean linnun hahmon, ja Elwing lentää Silmarilia kantaen aviomiehensä laivalle. Silmaril mukanaan Eärendil ja Elwing onnistuvat siinä missä monet muut ovat epäonnistuneet: he pääsevät meren yli länteen, ja Eärendil esittää jumalille avunpyyntönsä sekä haltioiden että ihmisten puolesta.

Eärendilia ja Elwingiä ei rangaista luvattomasta saapumisesta, mutta he eivät liioin saa palata. Vastarannalle jää paitsi entinen koti myös heidän molemmat lapsensa (joiden he tosin pelkäävät kuolleen). Tässä vaiheessa kaikille neljälle annetaan mahdollisuus valita ihmisten ja haltioiden välillä, sillä sekä Eärendil että Elwing polveutuvat molemmista kansoista.

Then Eärendil said to Elwing: 'Choose thou, for now I am weary of the world.' And Elwing chose to be judged among the Firstborn Children of Ilúvatar, because of Lúthien; and for her sake Eärendil chose alike, though his heart was rather with the kindred of Men and the people of his father. (TS 2013: 299–300)

Eärendil on omien sanojensa mukaan “uupunut maailmaan” ja tuntee olevansa lähempänä ihmisiä kuin haltioita. Hän valitsee kuolemattomuuden vain Elwingin vuoksi. Teksti antaa vahvasti ymmärtää että yksin Eärendil olisi valinnut toisin.

Kuolemattomana Eärendil saa kuitenkin heti tehtävän: hänen laivansa nostetaan purjehtimaan taivaankannella, ja hän ohjaa sitä Silmarilia kantaen. Siitä loistavasta valosta tulee taivaan kirkkain tähti. Elwing, jonka vuoksi hän on valinnut kuolemattomuuden, ei matkaa hänen mukanaan, vaan asustaa tornissa meren rannalla ja lentää ainoastaan joskus lintuna häntä vastaan laivan palatessa. Tämän tehtävänannon jälkeen Eärendil esiintyy romaanissa *The Silmarillion* vain lyhyenä mainintana: hänen kerrotaan osallistuvan Vihan Sotaan jumalten käydessä vihdoon taisteluun Mustaa Ruhtinasta vastaan. Eärendil surmaa Ancalagonin, lohikäärmeistä mahtavimman, ja syöksee sen alas taivaalta (TS 2013: 302). Vain tuolloin hän pääsee hetkeksi palaamaan maailmaan joka on häneltä nyt kielletty.

Eärendil Silmaril otsallaan, taivaalle noussut uusi tähti, saa nimen Gil-Estel (Star of High Hope) ja se nähdään entenä (TS 2013: 301). Tekstiesimerkki, joka kirjoitetaan tuhansia vuosia jälkeenpäin, tarjoaa näin ollen alkuperän taivaan kirkkaimmalle tähdelle. Eärendilistä on tullut hahmo historiallisessa tarinankerronnassa. Runo esitetään säkeistöissä omaa runomittaansa myötäillen ja sillä on selkeä alku ja loppu.

Song of Eärendil on tarina uskaliaasta ja lopulta onnistuneesta matkasta meren taakse ja kuvaa ihailen ja tarkasti laivaa, merenkävijän varusteita ja läntistä mannerta. Se toteaa myös että Eärendilille langetetaan jumalten toimesta *undying doom*, tehtävä purjehtia taivaankannella. *Undying* on liitetty laulussa itse tehtävän luonteeseen, mutta Eärendil itse on nyt niin ikään suljettu kuoleman ulkopuolelle. Suomenkielisessä käännöksessä *doom* on jäänyt pois runon tästä kohtaa, mutta viimeisessä säkeistössä se on käännetty mielenkiintoisesti *kohtaloksi* (LR 2002: 211) ja tämä tulkinta sanalle, kuten analysoitu luvussa 5.2.1, viittaa ennen kaikkea ihmisten perimmäiseen luonteeseen eikä muutokseen senhetkiseen asiintilaan (vrt. *tuomio*). Käännöksen perusteella on siis mahdollista väittää, että se, että Eärendil päätyy lopulta taivaalle kuolemattomana, oli alusta asti tarkoitus tarinan sisäisessä maailmassa (myötäillen myös haltiakuningas Thingolin *suurta kohtaloa*, ks. 5.2.1) ja näin ollen hänen kohtalonsa koko ajan. Tämä kuitenkin pätee vain suomenkieliseen versioon; on mahdollista että alkuperäiskielellä *doom* on tulkittavissa muutokseksi ja ihmisten kohtalon poistumiseksi henkilöhahmon yltä. Kummin päin tahansa laulu korostaa hahmon omaa sidettä päättymättömään työhön ja samanaikaista eroa kuolevaisten asuttamaan maailmaan vielä enemmän viimeisessä säkeistössään. Laulu päättyy seuraavasti:

But on him mighty doom was laid,
till Moon should fade, an orbéd star
to pass, and tarry never more
on Hither Shores where mortals are;
for ever still a herald on
an errand that should never rest
to bear his shining lamp afar,
the Flammifer of Westernesse. (LR 2007: 236)

Viimeinen säe sisältää silti myötämielisen viittauksen: Eärendilin tarinan kuolevaisen osan loppu on samalla hänen kuolevaisten jälkeläistensä ajan alku; Westernesse, Númenor, on hänen kuolevaisuuden valinnee poikansa ja tämän jälkeläisten valtakunta, ja hänen kuolevainen sukulinjansa kestää vielä tekstiesimerkin esitysaikana. Eärendil on heidät Númenoriin johdattanut tähti, Flammifer, ja uuden ajan airut.

6.1.1 Opittu kulttuuri

Tekstiesimerkin esittäjä, Bilbo, on hobitti ja vailla omakohtaisia tai kulttuurisia siteitä kerrottuun. Hän on alkujaan päähenkilö ensin ilmestyneessä romaanissa *The Hobbit*, mutta romaanin *The Lord of the Rings* tapahtuma-aikana hänen seikkailujensa ajat ovat enimmäkseen päättyneet, ja hän kirjoittaa muistiin kokemuksiaan ja sepittää runoja ja lauluja, joista *Song of Eärendil* on esimerkki. Bilbo

kiinnostuu haltioista kansana romaanin *The Hobbit* aikana, ja hän asuu heidän keskuudessaan suurimman osan seuraavan romaanin tapahtuma-ajasta. Hän on tehnyt tutkimustyötä heidän historiastaan ja kääntänyt tekstejä yleiskielelle. Hänen pätevyytensä kertojana nojaa näin ollen ulkoa opittuun tietoon, jota hän jäsentää itselleen selkeämmäksi.

Motivaationa on puhtaasti oma kiinnostus, ei halu välittää tietoa (joskin Bilbo esittää mielellään omia luomuksiaan valitsemalleen yleisölle). Kertojan tapaa esitellä historiaa ja lähestyä historiallista (ja edelleen elävää) henkilöä kuvaa todennäköisesti parhaiten seuraava sitaatti, jossa Bilbo itse kommentoi omaa luomustaan:

As a matter of fact it was all mine. Except that Aragorn insisted on my putting in a green stone. He seemed to think it was important. I don't know why. Otherwise he obviously thought the whole thing rather above my head, and he said that if I had the cheek to make verses about Eärendil in Elrond's house, it was my affair. [...] (LR 2007: 237)

Tämä repliikki sisältää kaikkiaan kolme erillistä seikkaa, joiden valossa on mahdollista puida laulussa annettua historiankuvausta ja analysoida sen suhdetta kertojaansa. Ensimmäinen näistä on viittaus vihreään kiveen, joka mainitaan laulussa seuraavasti: *upon his breast an emerald* (LR 2007: 234). Sen enempää kuvausta lukijalle ei anneta laulussa eikä sitä ympäröivässä proosassa; sen sijaan *Unfinished Tales* sisältää karkeasti suunnitellun tekstin aiheesta *Elessar*, joka merkitsee haltiakiveä. *Unfinished Tales* nimeää vihreän kiven tekijäksi haltiakaupunki Gondolinissa asuneen haltiasepon, Enderhilin. Kiveen katsoja saattoi nähdä parantuneena sen, mikä on kuihtunut tai palanut. Kuninkaan tytär Idril, Eärendilin äiti, tuo kiven mukanaan Gondolinista kaupungin tuhouduttua ja jättää sen sittemmin pojalleen. Myöhemmin kivi poistuu Keski-Maasta Eärendilin ylittäessä meren. (UT 2006: 239)

Tämän jälkeen teksti tarjoaa kaksi eri versiota vihreästä haltiakivistä: molemmissa Galadriel suree maan kuihtumista ja toivoo nurmea ja puita, joiden ei tarvitse kuolla. Ensimmäisessä versiossa Keski-Maahan lähetetty Gandalf tuo alkuperäisen kiven mukanaan ja antaa sen hänelle, mutta toteaa, että Galadrielin on myös aikanaan luovutettava se eteenpäin. Ennen Galadrielin lähtöä on määrä saapua henkilö, jonka tulee saada kivi, ja hän ottaa kiven nimen *Elessar* itselleen. (UT 2006: 240). Toisessa versiossa Celebrimbor, Kolmen haltiasormuksen tekijä ja Fëanorin lapsenlapsi, tekee uuden haltiakiven lahjana Galadrielille. Tämä kivi on kirkkaampi ja säteilevämpi kuin alkuperäinen, mutta siinä on vähemmän voimaa, sillä sen tekohetkellä valo on Keski-Maassa jo himmentynyt (ibid. 241).

Ensimmäisessä versiossa on suora viittaus Aragorniin, joka tahtoo kiven mainittavan Bilbon runossa. Hän on se, jolle Galadriel lopulta kiven luovuttaa, myöhemmin romaanin *The Lord of the Rings* aikana. Jälkimmäinen versio puolestaan kuvaa tarkasti rintaneulan, johon kivi on istutettu: se on ho-

peaa ja muodoltaan siipensä levittänyt kotka (UT 2006: 241). Tämä kuvaus myötäilee suoraan ro-
maanissa *The Lord of the Rings* (2007: 375) annettua kuvausta rintaneulasta materiaaliltaan ja muo-
doltaan. Julkaistu versio sisältää siis elementtejä molemmista versioista.

Unfinished Tales ei anna vuosilukuja näiden versioiden laatimiselle, joten on mahdotonta todeta,
luotiinko kiven taustat ennen romaanin *The Lord of the Rings* julkaisua ja molempiin viitataan vai
kirjoitettiin ne jälkeenpäin eri tulkintoina. Asia mutkistuu entisestään taustat tarjoavan tekstin lo-
pussa: sen mukaan kiviä on kaksi, mutta Celebribor on tehnyt molemmat. Celebriborin oma hen-
kilöhistoria on tällöin muuttunut eikä Enderhiliä mainita tätä tekstiä lukuun ottamatta missään (UT
2006: 241–242). Tämän tutkimuksen kannalta haltiakiveä koskevat keskeiset seikat pelkistyvät kui-
tenkin seuraavasti: (1) Eärendilin haltiakivi kuului alun perin hänen äidilleen, joka toi sen mukanaan
Gondolinista, ja (2) Eärendilin lähdön jälkeen Keski-Maassa on jälleen haltiakivi, joka on väliaikai-
sesti Galadrielin hallussa ja päättyy lopulta Aragornille. Sitä, onko kyseessä sama vai eri kivi, ei ole
tarkoitus analysoida.

Vihreän kiven merkitys on laulun kontekstissa liitoksissa Eärendilin omaan henkilöhistoriaan; tämä
viittaus esittää hänet myös henkilönä eikä puhtaasti sankarihahmona. Se on hänen ensimmäinen muis-
tonsa Keski-Maasta:

But when Eärendil began his great voyages upon the Sea he wore the Elessar upon his
breast, for amongst all his searchings the thought was always before him: that he might
perhaps find Idril again; and his first memory of Middle-earth was the green stone above
her breast, as she sang above his cradle while Gondolin was still in flower. (UT 2006:
239)

Aragornin esittämä vaatimus kiven maininnasta laulussa, joka on muuten täynnä viittauksia legen-
daarisiin paikkoihin, henkilöihin ja tapahtumiin, on näin ollen tulkittavissa yritykseksi sisällyttää aja-
tus todellisesta, elävästä henkilöstä. Kerrottu historia ei ole kokoelma tarinoita; se koostuu oikeiden
henkilöiden kohtaloista ja maailmassa, jossa jotkut heistä ovat kuolemattomia, on sitäkin tärkeämpää
pitää tämä mielessä.

Song of Eärendil on historiankuvauksena suurelta osin paljon positiivisempi kuin muut analysoita-
vat tekstiesimerkit. Se korostaa vaarallista matkaa, joka päättyy onnellisesti, loisteliasta vaatepartta
ja laivaa ja sankarin saamaa vastaanottoa. Lukuun ottamatta laulun viimeisen säkeistön sisältämää
viittausta tehtävän päättymättömyyteen kyseessä ei ole kertomus tragediasta. Syynä tähän on etäinen
suhtautumistapa Eärendiliin henkilönä.

Tämä historiankuvaus on esimerkki Phelanin (2005: 52) puutteellisesta luennasta, sillä se jättää
useita elementtejä pois kerronnasta. Laulu ei tarjoa ratkaisua Eärendilin pyrkimykseen löytää juma-
lallisen avun ohella myös vanhempansa meren takaa. Se jättää myös kokonaan vaille huomiota sen,

että purjehdittuaan länteen Eärendil on jättänyt Keski-Maahan omat lapsensa, ja että toisen heistä hän menettää sittemmin lopullisesti ihmisten kuolemalle. Se ei mainitse edes sitä, ettei Eärendilin vaimo Elwing matkaa hänen kanssaan taivaankannella. Kaikkiaan, laulu jättää tarinasta pois lähes kaikki viittaukset Eärendiliin henkilönä ja keskittyy tämän saavutuksiin. Poikkeus sankariteemassa on maininta kivistä, joka on osa Eärendilin omaa henkilöhistoriaa. Tähän punoutuu seuraava siteeratun repliikin sisältämä huomio.

Etäinen suhtautumistapa juontaa laulun kirjoittajan ja esittäjän omasta etäisyydestä kerrottuihin tapahtumiin. Kuten Bilbo itse toteaa siteeratussa repliikissä, hän ei tiedä vihreän kiven merkitystä. Kivi on laulun ainoa viittaus Eärendilin varhaisiin vuosiin ja tapahtumiin ennen matkaa meren yli, ja se on laulun ainoa osa jota Bilbo ei ole kirjoittanut itse. Tämä luo mahdollisen jaottelun historian kerrontaan: sankarikeskeinen historia ja ihmiskeskeinen historia. Näistä edellistä voi opiskella ja esittää faktoja totuudenmukaisesti, ja *Song of Eärendil* on tästä esimerkki. Jälkimmäinen vaatii paljon enemmän taustatyötä ja mielellään ainakin jonkinlaista yhteyttä kerrottuun.

Tähän puolestaan kytkeytyy viimeinen sitaatista tehtävä huomio: Aragorn tuntuu uskovan tällaisen historiankerronnan olevan liian korkea tavoite laulun kirjoittajalle ("he obviously thought the whole thing rather above my head"), joskin hän jättää asian sikseen. Ainakin yksi henkilö tarinan sisällä on siis siinä käsityksessä, että etäisyys kerrottuun voi tehdä Bilbosta kertojana epäluotettavan.

Kaikkiaan, kysymys kertojan luotettavuudesta on tässä tapauksessa kaksijakoinen. Sankarikeskeisestä historiasta puhuttaessa kertoja on luotettava: tapahtumat ovat paikkansapitäviä eikä niitä kiistetä tarinan sisällä esityshetkellä tai jälkepäin. Ihmiskeskeisestä historiasta puhuttaessa Bilbo esitetään kuitenkin valmistautumattomana kertojana ja näin ollen todennäköisesti epäluotettavana.

6.1.2 Kertomatilanne

Kertomatilanteen tapahtumapaikkana on Rivendell, haltioiden asuinpaikka, ja tekstiesimerkkiä kuunteleva yleisö koostuu haltioista. Rivendellin valtias, Elrond, on myös Eärendilin oma poika (johon Aragorn epäilemättä viittaa runoa kommentoidessaan (LR 2007:237)). Yleisö kuuntelee näin ollen oman historiansa tapahtumista kansaan kuulumattoman henkilön esittämänä. Heidän suhtautumisansa on positiivista tai huvittunutta, mikä johtunee ennen kaikkea siitä että esityksen tarkoituksena ei ole valistaminen vaan viihdyttäminen. He kuulevat oman historiansa tapahtumista tyystin uudesta näkökulmasta eikä niiden kertojalla ole niihin siteitä, jotka esittäisivät kerrotun ennalta tunnetussa valossa.

Song of Eärendil esittelee ajatuksen uusista kertojista, joiden ei ole tarvinnut kokea itse mitään kuvaamaansa voidakseen toimia historioitsijana. Se luo väistämättä etäisyyden kuilun kertojan ja kerrotun välille, mutta mahdollistaa samanaikaisesti uudet tulkinnat. Bilbo itse esittää ajatuksen tarinasta, joka jatkuu alituisesti uusilla kertojilla:

[...]Don't adventures ever have an end? I suppose not. Someone else always has to carry on the story. [...] (LR 2007: 232)

Historia ei kuulu enää yksinomaan heille, joilla on siihen tarinan sisällä omakohtaiset siteet; siitä on tullut myös muiden kansojen tutkimuskohde. Se ei ole enää tarina jostain menetetystä, vaan tiedon keräämistä, säilyttämistä ja oppimista. Sen kertomisesta on tullut neutraalimpi kokemus. On siis satuttavaa että *Song of Eärendil* on myös kirjoitettu kaikkein viimeisimpänä analysoitavista tekstiesimerkeistä (olettaen etteivät laulut 4.2.1 ja 4.2.2 ole spontaaneja vaan aikaisemmin laadittuja).

Tekstiesimerkin kertomatilanne herättää helposti kysymyksen historian omistuksesta. Historian tulisi olla niiden kertomaa joita tapahtumat koskettavat (Shaw 1930, julkaisussa Gubrium & Holstein 2009: 5). Yksilö on kuitenkin kulttuurinsa tuote – ja niin ovat myös hänen tekonsa, arvonsa ja tunteensa (Geertz 1993: 50). Tämän valossa mennyttä voi olla hankala tarkastella oman itsensä ulkopuolelta käsin. Kertomatilanteessa tämä kerronnallinen omistusoikeus jaetaan symbolisesti: kuulijakunta ottaa myötämielisesti vastaan esitetyn kuvauksen eivätkä takerru menneisyyteen henkilökohtaisena omaisuutenaan.

Song of Eärendil merkitsee tarinan sisällä mahdollisuutta siirtyä aiempaa neutraalimpaan ja ainakin osittain ”puolueettomampaan” historiaan. Tämä on mahdollista ulkopuolisen kertojan ansiosta. Tekstiesimerkin esittäminen on käännekohta tarinan sisäisessä maailmassa: tässä vaiheessa opittu, etäisempi historian kerronta alkaa lopullisesti korvata omakohtaista historiaa.

6.2 *The Fall of Gil-galad*

Tutkimuksen viimeisenä käsiteltävä tekstiesimerkki on *The Fall of Gil-galad*, joka kertoo kyseisen haltiakuninkaan tuhosta. Gil-galad oli *noldorin* kuninkaista viimeinen; hänen kuoltuaan Toisen Ajan lopussa kukaan ei noussut hänen seuraajakseen.

Kirjailija loi hahmon taustasta useita keskenään ristiriitaisia versioita: *The Lost Road and Other Writings* (1987: 27) sisältää varhaisen kuvauksen Númenorin saaren tuhosta (myöhemmin tästä kehittyi romaanissa *The Silmarillion* kuvattu Akallabêth) ja siinä mainitaan todennäköisesti ensimmäistä kertaa haltiakuningas Gil-galad joka nimetään tuolloin Fëanorin (Silmarilien tekijän) jälkeläiseksi. Myöhemmässä ja sittemmin hylätyssä versiossa hahmon isänä on Finrod (Fëanorin velipuolen poika) (ibid. 30). Julkaisussa *The Peoples of Middle-Earth* (1996: 353) Christopher Tolkienin

mukaan tämä versio kesti romaanin *The Lord of the Rings* valmistumiseen asti. Kun Finrod sittemmin jätettiin ilman vaimoa (ja näin ollen lasta), sukupuu muotoutui jälleen, ja vuonna 1965 kirjailija ehdotti ratkaisuksi Gil-galadia Orodrethin poikana (ibid. 354). Orodrethista puolestaan tuli Finrodin nuoremman veljen poika.

Romaanissa *The Silmarillion* Finrodin (ja Orodrethin) on Gil-galadin isänä korvannut Fingon (Fëanorin toisen velipuolen poika josta myöhemmin tuli *noldorin* kuningas) (PM 1996: 353). Tämä muutos tapahtui kirjailijan kuoleman jälkeen kun hänen poikansa kokosi eri versioita järjestykseen. Romanin versio avaa myös uusia ristiriitoja: Fingonin jälkeen kuninkaaksi nousee ensin hänen veljensä Turgon, ja Gil-galad vasta tämän kuoleman jälkeen. Christopher Tolkienin (ibid. 355) mukaan olisi ollut parempi jättää hahmon sukupuu tarkemmin määrittelemättömäksi.

Kyseessä on siis henkilöahmo, jonka oma perhetausta ja henkilöhistoria vaihtelivat sekä ennen että jälkeen tekstiesimerkin julkaisun, ja kaikki versiot sisältävät kerronnallisia ongelmia. Kaikki kuitenkin ovat yhtä mieltä siitä, että hahmo on *noldo* ja polveutuu *noldorin* ensimmäisestä kuninkaasta.

Gil-galadin valtakunta ja hallinnon ajankohta ovat suoraviivaisempia. Tekstiesimerkki itse määrittää valtakunnan ulottuvan vuorista merelle; Lindon sijoittuu uudelle merenlahdelle joka muotoutui Beleriandin vajottua mereen Esiaikojen lopussa. Siihen virtaa Lhûn-joki (myös kirjoitusasussa Lune), jonka mukaan lahti on nimetty (TS 2013: 342). Maan toisena luonnollisena rajana ovat Ered Luin (Sinivuoret), nyt mantereen läntisin vuorijono. Kuningaskunta perustetaan Toisen Ajan ensimmäisenä vuonna (LR 2007: 1083), mutta Gil-galad nousee valtaan jo ennen Esiaikojen loppua; hänestä tulee kuningas kun sana edellisen kuninkaan, Turgonin, kuolemasta kantaa hänen olinpaikkaansa (TS 2013: 293).

Gil-galadin valtakausi päättyy hänen kuollessaan vuonna 3441, Toisen Ajan lopussa, kun uusi Musta Ruhtinas, Sauron (aikanaan ensimmäisen Ruhtinaan palvelija) kukistetaan ensimmäisen kerran (LR 2007: 1084). Tekstiesimerkki viittaa siis tapahtumiin, jotka ovat kaikista viimeaikaisimpia (luvun 5.1 käsitellyn tekstiesimerkin loppua lukuun ottamatta). Muut käsiteltävät runot ja laulut ovat sidoksissa ennen kaikkea Esiaikoihin, mutta tämän alaluvun tekstiesimerkki käsittelee Toista Aikaa ja tapaa, jolla se päättyi.

Kaikki muut tekstiesimerkit käsittelevät historiaa, jota käsitellään osassa *Quenta Silmarillion*; vain *The Fall of Gil-galad* viittaa tapahtumiin, joista kerrotaan osassa *Of the Rings of Power and the Third Age*. Se on siis ajallisesti erillään muusta tutkimusaineistosta. Laululla on ajankohdastaan (ja lyhydestään) huolimatta silti yhteys varhaisempaan historiaan: Gil-galadin tarinan loppu heijastelee Esiaikoina hallinneen haltiakuningas Fingolfinin (Fingonin isän) loppua; tämä haastaa ensimmäisen

Mustan Ruhtinaan kaksintaisteluun vihollisen portin edessä, kun taas Gil-galad käy sotaan toista Mustaa Ruhtinasta vastaan tämän omassa maassa ja taistelee henkilökohtaisesti tätä vastaan. Molemmat kuninkaat kuolevat haastamansa vihollisen käsissä. Myös tavat, joilla molemmissa kuvauksissa käytetään tähtien ja varjon kontrastia, ovat yhdenmukaiset:

[Morgoth's] vast shield [...] cast a shadow over him like a stormcloud. But Fingolfin gleamed beneath it like a star; for his mail was overlaid with silver, and his blue shield was set with crystals [...] (TS 2013: 179)

the countless stars of heaven's field
were mirrored in his silver shield.
[...]
for into darkness fell his star
in Mordor where the shadows are. (LR 2007: 185)

Kaikki muut *noldorin* kuninkaat hallitsivat ja kuolivat Esiaikoina; Gil-galad on ainoa jonka valtakausi tapahtuu Toisena Aikana. Tämä tyylillinen jatkumo kahdessa eri kerronnassa liittää nämä kaksi Aikaa yhteen kansan sosiaalisessa muistissa. Tästä näkökulmasta yhtäläisyydet Gil-galadin ja Esiaikojen haltiakuninkaan kuvauksissa ovat ymmärrettävät; heitä kuvataan osana samaa historiallista kaanonia.

Gil-galadin kuolema merkitsee myös *noldorin* kuninkaiden loppua: hänen valtakautensa loppu lopettaa symbolisesti Esiaikoina alkaneen *noldorin* hallinnon Keski-Maassa. Kolmas Aika koostuu *el-darin* haipuvista vuosista (LR 2007: 1084), joten Gil-galadin kuolema on heidän loppunsa alku.

6.2.1 Tuntematon kulttuuri

Tämän tekstiesimerkin esittäjä, hobitti Sam, on kaikkein kauimpana materiaalistaan kulttuurisesta näkökulmasta: hän ei ole ollut todistamassa laulun tapahtumia eikä hänellä ole samaa kulttuurista taustaa. Toisin kuin edellisessä esimerkissä (6.1) hän ei ole ollut aikaisemmin edes tekemisissä haltioiden kanssa, ja hänen tietämyksensä heidän kulttuurisesta perimästään on hyvin rajallinen. Sam on analysoitavista kertojista myös ainoa yksikielinen: kaikki muut puhuvat vähintään kahta kieltä. Hänen kielellinen ilmaisukapasiteettinsa ja mahdollisuutensa analysoida historiaa eri lähtökohdista ovat rajoittuneemmat.

Harvey (1987. 119) kuvaa Samia todennäköisesti perustavanlaatuisimmaksi hobitiksi; hän on ammatiltaan puutarhuri kuten isänsä, ja Bilbo on opettanut häntä matkanteon iloista ja haltioiden tekemisistä. Samin kiinnostus haltioita kohtaan on ainoa asia, joka erottaa hänet tavanomaisista hobiteista. Tämä kiinnostus ei kuitenkaan merkitse vastaavaa tietämystä eikä siis ole yllättävää, ettei tekstiesimerkin takana piilevää historiaa välitetä lukijalle Samin kautta. Lukijalle ja yleisölle kerrotaan kyseisestä haltiakuninkaasta ja tämän roolista tarinan sisäisessä historiassa vasta myöhemmin.

Sam ei ole kertojana kuitenkaan ainoastaan melko tietämätön historiasta johon hän viittaa.

'There was a lot more', said Sam, 'all about Mordor. I didn't learn that part, it gave me the shivers.[...]' (LR 2007: 186)

Kyseessä on paitsi puutteellinen tietämys (joka itsessään voi johtaa Phelanin (2005: 51) harhaanjoh-tavaan selontekoon) myös puutteellinen ja valikoiva oppiminen. Tämä on historiaa kerrottaessa esi-merkki Phelanin (ibid. 52) kuvaamasta puutteellisesta luennasta: kertoja tietää vain osan kerrotusta ja esittää historian sen perusteella. (Sam on kertomahetkellä myös siinä käsityksessä että Bilbo on tekstiesimerkin kirjoittaja eikä kääntäjä (LR 2007: 186).) Lukija ei missään vaiheessa saa kuulla teks-tiesimerkkiä kokonaisuudessaan joten on mahdotonta osoittaa tarkkaan mitä tässä versiossa jää ker-tomatta. Samin luotettavuus kertojana on näin ollen kyseenalainen.

Sam epäluotettavana kertojana tarjoaa kuitenkin uudenlaisen perspektiivin historian kerrontaan ta-rinan sisällä. Sam kertojana on lähimpänä lukijaa: hänellä ei ole omakohtaista sidettä tekstiesimerkin tapahtumiin, vaan kyse on tiukasti Portellin (1997: 27) institutionaalisesta muistista. Tapahtumat ovat erillään hänestä yksilönä, ja tieto palautetaan mieleen semioottisesta (opitusta) muistista. Tässä vai-heessa romaanin tekstiä myöskään lukija ei tiedä Gil-galadin taustaa ja merkitystä tekstiesimerkin ulkopuolella; lukija, kuten Sam, pyrkii kokoamaan historiallista kokonaisuutta niistä tiedon murusista joita hänelle on annettu. Tekstin sisällä osaksi tarinaa hyväksytään siis uudenlainen kertoja, jonka asema ei perustu kokemukseen tai tiedon määrään vaan oppimiseen.

Tekstiesimerkki esitellään tarinan alkupuolella, joten Samin tiedon puutteeseen nojaava epäluotet-tavuus kertojana ei myöskään ole pysyvä olotila. Hänestä tulee tarinan aikana tietäväisempi, ja kun hänen vastuulleen jätetään romaanin lopussa tarinan kirjoittaminen loppuun (LR 2007: 1027), hän on historian kertojana näin ollen luotettavampi.

Samin epäluotettavuus kertojana siirtää kertojan roolia tarinan sisällä henkilöltä toiselle, samoin kuin sukupolvelta toiselle (hän on kertojista kaikkein nuorin) ja tuo esiin näkemyksen että kenestä tahansa, alkuperään tai tietämykseen katsomatta, voi tulla kertoja. Uusi sukupolvi historian kertojana aloittaa epäluotettavana puutteellisen tietämyksen vuoksi, mutta heidän äänistään on mahdollista tulla ajan mittaan luotettavia lähteitä.

6.2.2 Käännös ja etäännyttäminen

Kaksi tässä tutkielmissa esitellyistä tekstiesimerkeistä ovat käännöksiä: neljäs esimerkki (5.2.1) ja tässä alaluvussa käsiteltävä runo. Siinä missä muut esimerkit esitetään kielellä, jolle ne oli alun perin

kirjoitettu, nämä kaksi etäännyttävät kuulijan ja lukijan lähdemateriaalista paitsi kulttuurisen siteen puutteen myös kielellisen välimatkan vuoksi.

Luvussa 5.2.1 esitellyn tekstiesimerkin kääntäjää (tai kirjoittajaa) ei tiedetä; esitetystä versiosta on tullut osa tarinan sisäistä historiallista kaanonia vailla tekijää. Tämän luvun tekstiesimerkin kääntäjä puolestaan on henkilöiden tiedossa: käännöksen on laatinut Bilbo, jolta Sam on alun perin saanut kiinnostuksensa haltioita kohtaan. Kääntäjänä on siis toiminut henkilö, jolla ei ole kulttuurisia siteitä kerrottuun. Kielelliset siteet puolestaan perustuvat Skutnabb-Kankaan (1981a: 95–96) jaossa kulttuuriseen kaksikielisyyteen: Bilbo ei ole oppinut runon alkuperäistä kieltä kotona eikä sitä ole opetettu hänelle virallisesti, vaan hän on opetellut sitä itse omia tarkoituksiaan varten (joskaan nämä tarkoitukset eivät juonna Skutnabb-Kankaan ehdottamista mahdollisuuksista kuten työ tai matkustaminen vaan omasta puhtaasta kiinnostuksesta). Lukijalle ei kerrota, mikä alkuperäiskieli on, mutta sen sanotaan olevan ”muinainen” (LR 2007: 186). Tämä puolestaan antaa ymmärtää, ettei kyseessä ole esityshetkellä vallitseva haltiakieli, sindar. Todennäköinen kieli on quenya, jonka puhujat ovat esityshetkellä harvassa meren itäisellä puolella, ja joka on säilynyt kirjoitetussa tekstissä, jolloin sen oppiminen on mahdollista.

Tällä käännöksellä ei tunnu olevan määriteltyä kohdeyleisöä. Osa Bilbon tuotannosta on luonteeltaan yksityistä: muistelmat matkasta, josta romaani *The Hobbit* kertoo, on tarkoitettu hänen itsensä lisäksi vain hänen perijänsä Frodon silmille (LR 2007: 13). Yleisölle esitetty materiaali (hänen kertomansa tarinat seikkailuistaan) kiinnostaa ennen kaikkea nuorta yleisöä. Sam on tästä selkein esimerkki: hän kuuntelee tarinoita vanhoista ajoista innoissaan (ibid. 24, 186). Sam, jolle Bilbo on runon opettanut, ei kuitenkaan ole käännöksen kohdeyleisö; käännös on laadittu kääntäjän omasta kiinnostuksesta johtuen ja kohdeyleisönä on näin ollen kääntäjä itse, haltioiden historiaan perehtynyt, mutta ulkopuolinen henkilö. Tästä johtuen on oletettavissa, että käännös pyrkii seuraamaan alkuperäistekstiä mahdollisimman läheisesti kotouttamatta sitä kääntäjän kansan tarpeiden mukaan.

Kuten luvussa 5.2.1 esitellyn tekstiesimerkin (*Song of Beren and Lúthien*) tapauksessa, yleisö ja lukija eivät saa kuulla alkuperäistä versiota. Kääntäminen merkitsee uuden runon luomista vastaanottajille (Venuti 2013: 174), mikä tarkoittaa tässä kontekstissa ensisijaisesti kääntäjää itseään (Bilbo) ja sen jälkeen runon kuulijoita (Sam joka on opetellut siitä osan, sekä kolme muuta hobittia ja Aragorn, joille hän itse sen esittää). Sekä lukija että yleisö kuulevat siis puhtaasti ulkopuolisesta näkökulmasta kirjoitetun siivun historiaa eikä vertailukohdetta anneta. *The Fall of Gil-galad* on siis nähtävissä esimerkiksi Lefeveren (1992: 2) väittämästä, jonka mukaan käännös mahdollistaa alkuperäisen kulttuurin haastamisen ja siihen vaikuttamisen. Se eroaa luvun 5.2.1 tekstiesimerkistä koska *Song of Beren and Lúthien* on tarina, jonka kerronnat eroavat toisistaan (sitä kuvataan pitkänä tarinana

jonka loppua ei tiedetä eikä esityshetkellä ole Elrondia lukuun ottamatta enää ketään joka muistaa sen kuten sitä aikoinaan kerrottiin (LR 2007: 191)) ja vaikka alkuperäistä kirjoittajaa ei tiedetä, sekä alkuperäinen versio että käännös voivat silti teoreettisesti olla alkuperäiskulttuurin tuotantoa. *The Fall of Gil-galad* sen sijaan nimeää pelkästään kääntäjän ja tarjoaa lukijalle ja osalle yleisöä pelkästään tämän version tarinasta.

6.2.3 Kertomatilanne

Kun *The Fall of Gil-galad* esitetään, kertomatilanne on lähes sama kuin neljännen esimerkin (5.2.1) esityshetkellä: kuulijakunta on sama ja he ovat matkalla samaan päämäärään. Tämän luvun esimerkki esitetään tosin tarinan sisällä ennen esimerkkiä 5.2. ja siitä keskustellaan tässä järjestyksessä tutkielman oman esitysjärjestyksen perusteella.

Tähän asti kaikki muut esimerkit ovat saaneet itselleen oman kertomatilanteen, mikä herättää kysymyksen siitä miksi sama ryhmä saa samalla matkalla kaksi ikkunaa menneisiin tapahtumiin. Romaanin 11. luvussa esiteltävät tekstiesimerkit toimivat kuitenkin toistensa kontrasteina; *The Fall of Gil-galad* esitetään ensimmäisenä, ja kun hobitit haluavat kuulla haltiakuninkaasta lisää, Aragorn esittää sen vastapainoksi sen sijaan Berenin ja Lúthienin tarinan. Molemmat tekstiesimerkit päättyvät historiallisten henkilöiden kuolemaan, mutta kuoleman olosuhteet ovat hyvin erilaiset. Kuten luvussa 5.2.1 todetaan, kuolema on viime kädessä rakastavaisten valinta eikä se ole murheen aihe heille itselleen. Gil-galadin loppu on sitä vastoin väkivaltainen (hän kaatuu taistelussa) eikä se rohkaise tarinan kuulijaa.

Gil-galadin kuolema ei myöskään takaa vihollisen lopullista kukistumista, joten tekstiesimerkkiä ympäröivä tarina jää avoimeksi. Tätä heijastaa metatasolla se, ettei romaanin lukijalle tarjoama tekstinäyte ole kokonainen; lausutun kolmen nelisäkeisen säkeistön todetaan olevan vain osa suurempaa kokonaisuutta. Tekstiesimerkki poikkeaa siis esityksensä osalta muista näytteistä: kaikki muut esitetään alusta loppuun vailla keskeytyksiä. Tarinan keskeneräiseen elementtiin sopii myös se, että romaanin sisällä *The Fall of Gil-galad* esitellään analysoitavista tekstiesimerkeistä ensimmäisenä. Se esittelee hobiteista koostuvalle yleisölle pikaisesti, millaiseen vaiheeseen historia on jäänyt sen tarinan osalta, johon he ovat nyt astuneet. Se toimii kontrastina samassa tilanteessa esitellylle tekstiesimerkille (5.2.1), jossa henkilöhahmot saavat vain kuulla historiaa, johon he eivät voi vaikuttaa; *The Fall of Gil-galad* esittää sellaisen osan historiaa, johon yleisö tarinan aikana osallistuu: heillä on vastassaan sama vihollinen joka aikanaan surmasi laulun haltiakuninkaan. Myöhemmin tarinan aikana Sam viittaa suoraan heidän kokemansa tarinan näennäisen päättymättömään luonteeseen:

'[...]Why, to think of it, we're in the same tale still! It's going on. Don't the great tales never end?'

'No, they never end as tales', said Frodo. 'But the people in them come, and go when their part's ended. Our part will end later – or sooner.' (LR 2007: 712)

Tekstiesimerkin esittäjä, Sam, esittelee sen yleisölle ja lukijalle osallistuakseen paraikaa käytävään keskusteluun. Gil-galad mainitaan, ja kun toinen hobitti kysyy kuka tämä on, Sam lausuu opettelemansa osan kokonaisuudesta ääneen. Kontrastina edellisen tekstiesimerkin esittäjälle, Bilbolle, joka lausuu itse kirjoittamansa runon viihdyttääkseen yleisöään (ja itseään), Sam osallistuu nykytilanteeseen ja liittyy jatkoksi haltiakuninkaan tarinassa.

Kertomatilanteensa osalta tekstiesimerkin esitys on kontrasti tekstiesimerkille (5.2.1) sen kuvaaman historian luonteen vuoksi. Se on kertojan tarinan sisäisen roolin vuoksi kontrasti tekstiesimerkille (6.1) mutta myös luvussa 4 esitellyille lauluille (4.2, 4.3). Luvun 4 tekstiesimerkit esitetään tarinan sisällä viimeisenä. kun taas *The Fall of Gil-galad* esitetään ensimmäisenä, ja niiden esittäjä hyväksyy oman osansa päättyneen tarinassa, kun taas tämän luvun laulu ottaa esittäjänsä uudeksi osaksi tarinaa.

7. Päätäntö

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut kuvata tapoja, joilla historiaa kuvataan runojen ja laulujen avulla romaanissa *The Lord of the Rings* ja näkökulman merkitystä siinä. Tarinan sisäistä historiaa kuvataan neljän eri kansan näkökulmasta, joten anti on monipuolinen. Mahdolliseksi puutteeksi voi laskea sen, että kaikki nämä kansat ovat tarinan sisällä suurpiirteisesti samalla puolen historiaa: he kaikki taistelevat romaanin aikana yhteistä vihollista vastaan eikä ”toisen puolen” historiaa esitetä henkilöhahmoille eikä lukijalle. Tästä huolimatta historiaa kuvataan romaanissa sekä positiivisena että negatiivisena ilmiönä ja lisäksi uteliaisuuden kohteena. Sitä on lähestyttävä monijakoisena eikä yhtenäisenä kerrontana. Ratkaisevina tekijöinä ovat kuinka luotettavana historian kertojaa voi pitää tarinan sisällä, mitä kieltä on päätetty käyttää, ja millainen nykyhetkien ja menneen välinen suhde on.

Tämän tutkielman analyysiosioita yhdistävä kysymys on ollut *millaisena historia esitetään* ja hypoteesina toimi oletus siitä että historiankerronta vaihtelee kontekstin mukaan. Analyysi osoittaa historiaa esitettävän sitä vapautuneemmin ja positiivisemmin mitä suurempi välimatka kerrottuun on. Subjektiiivinen historiankerronta (luku 4) kuvaa historiaa henkilökohtaisen muistin läpi ja korostaa menetystä ja virheiden katumista. Yhteisöllinen historiankerronta (luku 5) kuvaa historiaa kulttuurisena taustana, johon liittyy menetystä, mutta jonka päälle voi rakentaa tai josta voi ammentaa voimaa nykyhetkessä. Ulkopuolinen historiankerronta (luku 6) puolestaan kuvaa historiaa asiana, joka on tapahtunut ja josta on otettava selko. Analyysissä se näyttäytyy myös kaikista epäluotettavimpana, muttei välttämättä pysyvästi; ulkopuolisen historiankerronnan potentiaalinen epäluotettavuus juontaa tiedon puutteesta, mikä on korjattavissa, eikä ongelmallisesta arvomaailmasta.

Lukuisat viittaukset menneisiin tapahtumiin romaanin sisäisessä maailmassa lujentavat nykyhetken sidettä siihen mitä ei enää ole. Romaanin *The Lord of the Rings* aikana lukija joutuu toistuvasti kohtaamaan käsityksen maailmasta, joka siirtyy ohi heistä jotka yhä asuttavat sitä. Haltioiden (joiden näkökulmaa luku 4 käsittelee) aika on loppuillaan; kaksi haltioiden asuinpaikkaa jotka lukija saa nähdä (Rivendell ja Lórien) saavat ajattoman elinvoimansa Toisena Aikana luoduista haltiasormuksista, ja vain ne estävät paikkoja muuttumasta muun maailman mukana ajan kuluessa. Tämäkin ratkaisu on viime kädessä väliaikainen: romaanin lopussa myös nämä viimeiset haltioiden asuinpaikat ovat kuihtuva ja niiden asukkaiden on lähdettävä. Kuolevaisille kansoille maailma ei kuihdu ajan myötä siitä yksinkertaisesta syystä, että he eivät muista kuin lyhyen ajan ympäröivästä maailmasta. Romaanin lopussa historiasta tulee kokonaan näiden ”uusiutuvien” kansojen omaisuutta Keski-Maassa, ja ajan kulusta tulee tämän seurauksena suoraviivaisempi kokemus. Sosiaalinen muisti on lopulta korvaava kokonaan omakohtaisesti koetut muistot.

Tämä puolestaan selittää pitkälti tekstiesimerkkien eron luvuissa 4 ja 5; omakohtaisista muistoista ammennetut laulut (*Song of Eldamar, Namárië*) eivät tarjoa lohtua esittäjälleen tai yleisölle. Sen sijaan kulttuurista perintöä käsittelevät tekstiesimerkit käyttävät historiaa voimavarana: *Song of Durin* esittää ajatuksen historiasta, jonka loisto on ollut yhtä todellista kuin nykyhetken menetykset, ja viittaa jopa uuteen mahdollisuuteen. *Song of Beren and Lúthien* esitetään nimenomaan rohkaisevana esimerkkinä historiasta, jossa aikalaiset saavuttavat päämääränsä, ja jonka on määrä inspiroida yleisöä kertomatilanteessa. Molemmat esitetään tilanteessa, jossa henkilöhahmoja uhkaa vaara ja heidän on selvittävä tavalla tai toisella. Sitä vastoin 4. luvun tekstiesimerkit esitetään suojatussa paikassa, mutta tarina on historian kertojan osalta ohi: Galadrielin on määrä lähteä asuinpaikastaan ja palata meren taakse.

Näille molemmille toimivat kontrastina puolestaan 6. luvun tekstiesimerkit, joissa kertoja ei ole sidoksissa kertomaansa historiaan. Näiden historiankuvausten esittämisen motiivina ei ole melankolia tai rohkaisu, vaan puhdas uteliaisuus (joskin tämä epäilemättä juontaa siitä, ettei hobiteilla ole tarinan sisällä yhtä pitkää historiaa; he eivät ole menettäneet yhtä paljon kuin haltiat, kääpiöt ja ihmiset). Historiasta tulee hobittien välityksellä jotakin mitä opitaan eikä muistella. Näin historian kerronta on myös jatkuva romaanin sisäisessä maailmassa tarinan lopussa: se siirtyy seuraaville sukupolville hobitti Bilbon kirjoittamana ja kokoamana. Hän luovuttaa perijälleen Frodolle kolme kirjaa, jotka käsittelevät historiantuntemusta, ja jotka hän on kääntänyt haltiakielestä (LR 2007: 987). Julkaisussa *The Book of Lost Tales* (1983: 6) Christopher Tolkien ehdottaa näiden kirjojen muodostavan tarinan sisällä romaanin *The Silmarillion* (joskaan mikään virallinen lähde ei tue teoriaa). Romaanin *The Lord of the Rings* prologi mainitsee myös nämä kirjat, todeten niiden käsittelevän lähes yksinomaan Esiäikoja (LR 2007: 15).

Romaanin loppu tarjoaa näin ollen lukijalle vilkaisun tarinan jälkeiseen tilanteeseen historian omistuksesta ja oikeudesta käydä läpi menneitä tapahtumia: myyttiset kansat luopuvat oikeudestaan tämän maailman historiaan, koska he itse poistuvat siitä. Näin totesi myös kirjailija itse kirjeessä vuonna 1971 (1981: 447): laiva, jolla kuolemattomat ja ne harvat kuolevaiset jotka erityisestä armosta saavat ylittää meren matkaavat länteen, poistuu fyysisestä maailmasta. Paluuta ei ole ja lähtijät ovat hylänneet ”maailman historian” eivätkä voi enää ottaa siihen osaa.

Romaanin *The Lord of the Rings* tapahtuma-aika on sekä lukijan että tarinan sisäisen maailman viimeinen mahdollisuus todistaa historiaa eri näkökulmista; tämän jälkeen se väistämättä yhtenäistyy ja kapeutuu. Galadriel, joka esittää omat tekstiesimerkkinsä lumotussa maassa jossa hän on asunut tuhansia vuosia romaanin alkaessa, ylittää meren romaanin lopussa ja maan lumous raukeaa hänen lähtiessään. Gimli, joka esittää tekstiesimerkkinsä muinaisen kääpiövaltakunnan raunioissa, esi-isiensä

saleissa, tekee samoin monta vuotta myöhemmin, vuonna 1541 Neljäntenä Aikana (LR 2007: 1098). Molempien tekstiesimerkit käsittelevät menetetyn paikan ihannoitua ja molemmat henkilöahmot poistuvat Keski-Maasta tarinan lopussa.

Tätä asetelmaa kuitenkin uhmaavat hobitit Bilbo ja Sam, nuo ”vieraat kulttuurissa”, joiden yhteydet historiallisiin tapahtumiin niiden kertojina ovat kaikkein hauraimmat, ja jotka siitä huolimatta – joskin hyvin eri ajankohtina – niin ikään ylittävät meren ja poistuvat siitä maailmasta jossa romaanin *The Lord of the Rings* tarina on tapahtunut. Heidän lähtönsä muun kahden henkilöahmon ohella muodostaa kontrastin sille ainoalle tutkielman käsittelemälle historian kertojalle, joka pysyy Keski-Maassa elämänsä loppuun asti.

Ihmismies Aragorn jää Keski-Maahan ja hallitsee maataan kuninkaana kuolemaansa asti, ja hänen perintönsä säilyy tässä maailmassa. Maailman alussa sen asukkaiksi oli tarkoitettu luojajumala Eru Ilúvatarin kahdet eri lapset – haltiat ja ihmiset. (Kuten todettu on, kääpiöiden tulo ei ollut suunniteltua eikä historia käsittele hobittien alkua lainkaan.) Nämä kaksi sukukuntaa ovat toistensa kontrasti; näistä toisen todetaan lopulta saavan maailman itselleen ja se on ihmisten kansa. Lopulta historiaa kertovat vain ihmiset.

Myös kielipolitiikasta tulee tarinan sisällä vastedes neutraalimpaa, kuten tekstiesimerkit paljastavat. Kun maata asuttavat vain henkilöt, jotka opettelevat myyttisten kansojen kieltä vieraana kielenä esimerkkinä joko luonnollisesta tai kulttuurisesta kaksikielisyydestä (koulukaksikielisyyttä tämä tutkimus ei käsitellyt), kielellisestä ilmaisusta tulee hillitympää, sillä yksilön side äidinkieleen on lähin. Historiaa kerrotaan vastedes joko yleiskielellä tai tarkoituksella opetellulla vieraalla kielellä. Analysoituista kuudesta tekstiesimerkistä viisi käyttää yleiskieltä, mikä puoltaa ensimmäistä vaihtoehtoa.

Tämän tutkielman tutkimusmateriaali on peräisin romaanista, joka julkaistiin lähes 70 vuotta sitten, ja kuluneiden vuosikymmenten aikana sitä on analysoitu uudelleen ja uudelleen eri näkökulmista. Tästä lähtöasetelmasta on helppo olettaa, että uusi analyysi 2020-luvulla ei välttämättä tuo enää uutta perspektiiviä. Tämä tutkimus kuitenkin esittää, että oikeus kertojuuteen ei määräydy sen perusteella kuinka etäällä kertoja on kerrotusta materiaalista. Historia on monisyinen ja sirpaleinen katsaus menneisyyteen ja tarjoaa aina uusia lähestymistapoja.

Lähteet

Tutkimuskirjallisuus

Painetut lähteet lyhenteineen

- Tolkien, J. R. R. 2007(1954). *The Lord of the Rings*. Lontoo: HarperCollins Publishers (=LR 2007)
- Tolkien, C. 2018. Preface. Teoksessa Tolkien, J.R.R., Tolkien, C. (toim.) *The Fall of Gondolin*. Lontoo: HarperCollins Publishers. 9–19
- Tolkien, J. R. R., Tolkien C. (toim.) 1994. *Morgoth's Ring*. Lontoo: HarperCollins Publishers (=MR 1994)
- Tolkien, J. R. R. 1983. *The Book of Lost Tales, Part I*. Lontoo: George Allen & Unwin
- Tolkien, J. R. R. 2013(1977). *The Silmarillion*. Lontoo: HarperCollins Publishers (=TS 2013)
- Tolkien, J.R.R. 1999. *Silmarillion*. Juva: WSOY. Käänt. Juva, K. (=TS 1999)
- Tolkien, J.R.R. 2002(1966). *Taru Sormusten Herrasta*. Juva: WSOY. Käänt. Juva, K. & Pennanen, E. Runojen käänt. Pekkanen, P. (=LR 2002)
- Tolkien, J. R. R. 2006(1980). *Unfinished Tales of Númenor and Middle-earth*. Lontoo: HarperCollins Publishers (=UT)

Sähköiset lähteet lyhenteineen

- Krikorian, L. 2018. Realism in fantasy: The Lord of the Rings as “history... feigned”. Julkaisussa *Mallorn*, N:o 59. 14–17. Saatavilla: [View of Realism in fantasy: The Lord of the Rings as “history . . . feigned” \(tolkiensociety.org\)](http://tolkiensociety.org) (Viitattu 6.5.2021)
- Lynch, E.A. 2018. Tolkien's Kingdoms in the West: Founded in history. Julkaisussa *Mallorn*, N:o 59. 34–48. Saatavilla: [View of Tolkien's Kingdoms of the West: Founded in History \(tolkiensociety.org\)](http://tolkiensociety.org) (Viitattu 6.5.2021)
- Merriam-Webster. Saatavilla: [Doom | Definition of Doom by Merriam-Webster](https://www.merriam-webster.com/dictionary/doom) (Viitattu 28.4.2021)
- Nagy, G. 2004. The Adapted Text: The lost poetry of Beleriand. Julkaisussa *Tolkien Studies*, Volume 1. 21–41. Saatavilla: [Project MUSE - The Adapted Text: The Lost Poetry of Beleriand \(jhu.edu\)](http://jhu.edu) (Viitattu 30.4.2021)
- Painter, J. 2016. “A Honeycomb Gathered from Different Flowers”: Tolkien-the-Compiler's Middle-earth “Sources” in *The Lord of the Rings*. Julkaisussa *Tolkien Studies*, Volume 12. 125–147. Saatavilla: [Project MUSE - “A Honeycomb Gathered from Different Flowers”: Tolkien-the-Compiler's Middle-earth “Sources” in The Lord of the Rings \(jhu.edu\)](http://jhu.edu) (Viitattu 30.4.2021)
- Prozesky, M. 2006. The Text Tale of Frodo the Nine-fingered: Residual oral pattern in *The Lord of the Rings*. Julkaisussa *Tolkien Studies*, Volume 3. 21–43. Saatavilla: [Project MUSE - The Text Tale of Frodo the Nine-fingered: Residual Oral Patterning in The Lord of the Rings \(jhu.edu\)](http://jhu.edu) (Viitattu 28.4.2021)
- Tolkien, J.R.R., Tolkien, C. (toim.) 1981. *The Letters of J.R.R. Tolkien*. Lontoo: George Allen & Unwin. Saatavilla: [The Letters of J.R.R. Tolkien \(squarespace.com\)](http://squarespace.com) (Viitattu 28.4.2021)

- Tolkien, J.R.R., Tolkien, C. (toim.) 1987. *The Lost Road and Other Writings*. Lontoo. HarperCollins Publishers. Saatavilla: [Tolkien 05 The Lost Road and Other Writings.pdf \(e-reading.club\)](#) (Viitattu 28.4.2021)
- Tolkien, J. R.R., Tolkien, C. (toim). 1995(1994). *The War of the Jewels*. Lontoo: HarperCollins Publishers. (=WJ 1995). Saatavilla: [Tolkien 11 The War of the Jewels.pdf \(e-reading.club\)](#) (Viitattu 28.4.2021)
- Tolkien, J. R. R., Tolkien, C. (toim). 1996. *The Peoples of Middle-Earth*. Lontoo: HarperCollins Publishers. (=PM 1996). Saatavilla: [1996 The Peoples Of Middle-Earth.pdf \(vk.com\)](#) (Viitattu 28.4.2021)
- Vigor, P.H. 2009. Questing for ‘Tygers’: a historical archaeological landscape investigation of J. R. R. Tolkien’s real Middle-earth. Julkaisussa *Mallorn*, N:o 48. 33–37. Saatavilla: [View of Questing for ‘Tygers’: a historical archaeological landscape investigation of J. R. R. Tolkien’s real Middle-earth \(tolkienso-ciety.org\)](#) (Viitattu 6.5.2021)
- Wise, D.W. 2016. Book of the Lost Narrator: Rereading the 1977 Silmarillion as a unified text. Julkaisussa *Tolkien Studies*, Volume 13. 101–124. Saatavilla: [Project MUSE - Book of the Lost Narrator: Rereading the 1977 Silmarillion as a Unified Text \(jhu.edu\)](#) (Viitattu 28.4.2021)

Painetut tutkimuslähteet

- Abbott, H. P. 2008. *The Cambridge Edition to Narrative*. Second Edition. Cambridge, New York: Cambridge University Press
- Abrams, L. 2010. *Oral History Theory*. New York/Lontoo: Routledge
- Antikainen, A., Houtsonen, J., Huotelin, H. & Kauppila, J. 1996. *Living in a Learning Society: Life-histories, identities and education*. Lontoo: Falmer Press
- Apfelbaum, E. 2010. Halbwachs and the Social Properties of Memory. Teoksessa Radstone, S. & Schwarz, B. (toim.) *Memory: Histories, Theories and Debates*. New York: Fordham University Press. 77–92
- Armbruster, H. & Meinhof, U. H. 2005. Storying East-German Pasts: Memory discourses and narratives of readjustment on the German/Polish and former German/German border. Teoksessa Thornborrow, J. & Coates, J. (toim.) *The Sociolinguistics in Narrative*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 41–65
- Badiou, A. 2004. *Theoretical Writings*. Lontoo: Continuum. Toim. & käänt. Hallward, P.
- Bourdieu, P. 1990. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press
- Brooks, C. & Penn Warren, R. 1943. *Understanding Fiction*. New York: Crofts
- Bruner, E. 1986. Experience and its expressions. Teoksessa Turner, V. & Bruner, E. M. (toim.) *The Anthropology of Experience*. Urbana, Ill: University of Illinois Press
- Bruner, J. 1990. *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Brütsch, M. 2014. From Ironic Distance to Unexpected Plot Twists: unreliable narration in literature and film. Teoksessa Alber, J. & Hansen, P. K. (toim.) *Beyond Classical Narration: Transmedial and unnatural challenges*. Berliini: De Gruyter. 57–79

- Burke, P. 1989. History as Social Memory. Teoksessa Butler, T. (toim.) *Memory: History, culture and the mind*. Oxford: Basil Blackwell. 97–113
- Butler, T. 1989. Memory: a mixed blessing. Teoksessa Butler, T. (toim.) *Memory: History, culture and the mind*. Oxford: Basil Blackwell. 1–31
- Carpenter, H. & Tolkien, C. 2009. *J.R.R. Tolkien: Kirjeet*. Helsinki: WSOY. Käänt. Valkonen, T.
- Currie, G. 2012. *Narratives and Narrators: A philosophy of stories*. Oxford: Oxford University Press
- Eakin, J.P. 1999. *How Our Lives Became Stories: Making selves*. Ithaca: Cornell University Press
- Edwards, J. 1985. *Language, Society and Identity*. Oxford: B. Blackwell in association with A. Deutsch
- Foster, R. 1993(1978). *The Complete Guide to Middle-Earth*. Lontoo: HarperCollins Publishers
- Flieger, V. 1997. *A Question of Time; J.R.R. Tolkien's road to Faërie*. Kent: The Kent State University Press
- Flieger, V. 2019(2018). Faërie: Tolkienin vaarallinen Satumaa. Teoksessa McIlwaine, C. *Tolkien: Mies joka loi Keski-Maan*. Helsinki: WSOY. Käänt. Kankaanpää, J. & Raudaskoski, S. 35–44
- Geertz, C. 1993(1973). *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. Lontoo: Fontana Press
- Genette, G. 1983(1980). *Narrative Discourse: an essay in method*. New York: Cornell University Press
- Gubrium, J. G. & Holstein, J. A. 2009. *Analyzing Narrative Reality*. Los Angeles: Sage Publications
- Halbwachs, M. 1992. *On Collective Memory*. Lontoo: The University of Chicago Press. Käänt. Coser, L.A.
- Harvey, D. 1985. *The Song of Middle-Earth: J.R.R. Tolkien's themes, symbols and myths*. Lontoo: George Allen & Unwin
- Heugh, K. 2000. Giving Good Weight to Multilingualism in South Africa. Teoksessa Julkaisussa Phillipson, R. (ed.) *Rights to Language: Equity, Power and Education*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. 234–238
- Hirsch, M. & Spitzer, L. 2003. “We Would Not Have Come Without You”; Generations of nostalgia. Teoksessa Hodgkin, K. & Radstone, S. (toim.) *Contested Pasts: The politics of memory*. Lontoo: Routledge. 79–95
- Hodgkin, K. & Radstone, S. 2003. Introduction: Contested Pasts. Teoksessa Hodgkin, K. & Radstone, S. (toim.) *Contested Pasts: The politics of memory*. Lontoo: Routledge. 1–21
- Horsdal, M. 2012. *Telling Lives: exploring dimensions of narratives*. Lontoo & New York: Routledge
- Hostetter, C.F. 2019(2018). Haltiakielten keksiminen. Teoksessa McIlwaine, C. 2019(2018). *Tolkien: Mies joka loi Keski-Maan*. Helsinki: WSOY. Käänt. Kankaanpää, J. & Raudaskoski, S. 47–57
- Jänis, M. 2007. Kääntämisen laatu. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.) *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press. 67 – 81
- Kerby, A. 1991. *Narrative and the self*. Indiana: Indiana University Press
- Key-Åberg, S. 1973. Språket som kommunikationsmedel. Julkaisussa *Att undvisa* 1. 13–15
- King, N. 2000. *Memory, narrative, identity. Remembering the self*. Edinburgh: Edinburgh University Press

- Klein, S., German, T., Cosmides, L., & Gabriel, R. 2004. A Theory of Autobiographical Memory: Necessary components and disorders resulting from their loss. Julkaisussa *Social Cognition*, 22 (5). 460–490
- Maynes, M. J., Pierce, J. L. & Laslett, B. 2008. *Telling Stories: The use of personal narratives in the social sciences and history*. New York: Cornell University Press
- McIlwaine, C. 2019(2018). *Tolkien: Mies joka loi Keski-Maan*. Helsinki: WSOY. Käänt. Kankaanpää, J. & Raudaskoski, S.
- McLellan, J. 1981. Frodo and the Cosmos: Reflections on ‘The Silmarillion’. Teoksessa (toim.) Isaacs, N. D. & Zimbardo, R. A.: *Tolkien: New Critical Perspectives*. Kentucky: The University Press of Kentucky. 163–167
- Mühlhäusler, P. 2000. Language Rights for the Language of Northfolk Island. Julkaisussa Phillipson, R. (ed.) *Rights to Language: Equity, Power and Education*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. 79–82
- Müller-Zettelmann, E. 2011. Poetry, Narratology, Meta-Cognition. Julkaisussa Olson, G. (toim.) *Current Trends in Narratology*. Berliini: De Gruyter. 232–253
- Munslow, A. 2007. *Narrative and History*. Hampshire/New York: Palgrave Macmillan
- Norquay, N. 2006. Identity and Forgetting. Teoksessa Atkinson, P. & Delamont, S. (toim.) *Narrative Methods, Volume 3: Oral History and Testimony*. Lontoo: Sage Publications. 201–219
- Papoulias, C. 2003. From the Agora to the Junkyard: Social memory and psychic materialities. Teoksessa Radstone, s. & Hodgkin, K. (toim.) *Regimes of Memory*. Lontoo: Routledge. 114–130
- Petrov, K. V. 1989. Memory and Oral Tradition. Teoksessa Butler, T. (toim.) *Memory: History, culture and the mind*. Oxford: Basil Blackwell. 77–96
- Phelan, J. 2005. *Living to Tell about It: A rhetoric and ethics of characters narration*. New York: Cornell University Press
- Portelli, A. 1991. The Best Garbage Man in Town: Life and times of Valterio Pepperoni, Worker. Teoksessa Portelli, A. (toim.) *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and meaning in oral history*. New York: State University of New York Press. 117–138
- Portelli, A. 1991. What Makes Oral History Different. Teoksessa Portelli, A. (toim.) *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and meaning in oral history*. New York: State University of New York Press. 45–58
- Portelli, A. 1997. *The Battle of Valle Giulia: Oral history and the art of dialogue*. Lontoo: The University of Wisconsin Press
- Portelli, A. 2003. *The Order Has Been Carried Out: History, memory and meaning of a Nazi massacre in Rome*. New York: Palgrave Macmillan
- Portelli, A. 2007. *The Order Has Been Carried Out: History, memory and meaning of a Nazi massacre in Rome*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Prince, G. 1982. *Narratology: The Form and Functioning of Narrative*. Berliini: Mouton Publishers
- Pringle, D. 1988. *Modern Fantasy: The Hundred Best Novels. An English language selection, 1946–1987*. Lontoo: Grafton

- Ricoeur, P. 1981. Narrative Time. Teoksessa Mitchell, W. J. T. (toim.) *On Narrative*. Chicago: The University of Chicago Press. 165–186
- Ricoeur, P. 1984. *Time and Narrative, Volume 1*. Chicago: University of Chicago Press
- Rimmon-Kenan, S. 1999. *Kertomuksen poetiikka*. Suom. Viikari, Auli. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Scheps, W. 1975. The Fairy-tale Morality of *The Lord of the Rings*. Teoksessa Lobdell, J. (toim.) *A Tolkien Compass*. La Salle: Open Court Press. 41–54
- Shaw, C. R. 1930. *The Jack-Roller: A delinquent boy' own story*. Chicago: University of Chicago Press
- Shippey, T. A. 1982. *The Road to Middle-Earth*. Lontoo: George Allen & Unwin
- Skutnabb-Kangas, T. 1981a. *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Käänt. Malmberg, L. & Crane, D. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.
- Skutnabb-Kangas, T. 1981b. Tvåspråkighet och svenka språkpolitik. Teoksessa Hamberg, E. & Hammar, T. (toim.) *Invandringen och framtiden*. Tukholma: Liber Förlag. 146–169
- Skutnabb-Kangas, T. & Cummins, J. 1988. *Minority Education: From shame to struggle*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters
- Somers, M. R. & Gibson, G. D. 1994. Reclaiming the epistemological 'other'; Narrative and the social construction of identity. Teoksessa Calhoun, C. (toim.) *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell
- Steinby, L. 2013. Kertomakirjallisuus. Teoksessa Mäkikalli, A. & Steinby, L. (toim.) *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 57–153
- Taylor, C. 1989. *Sources of the Self: The making of modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press
- Thornborrow, J. & Coates, J. 2005. The sociolinguistics of narrative: Identity, performance, culture. Teoksessa Thornborrow, J. & Coates, J. (toim.) *The Sociolinguistics in Narrative*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1–16
- Tolkien, J.R.R. 1983(1947). On Fairy-Stories. Julkaisussa Tolkien: *The Monsters and the Critics and Other Essays*. Tolkien, C. (toim.) Lontoo: George Allen & Unwin
- van Dijk, T. A. 2000. Discourse and Access. Julkaisussa Phillipson, R. (ed.) *Rights to Language: Equity, Power and Education*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. 73–78
- Venuti, L. 2013. *Translation Changes Everything: Theory and practice*. Lontoo. Routledge
- Vuolab, K. 2000. Such a Treasure of Knowledge for Human Survival. Julkaisussa Phillipson, R. (ed.) *Rights to Language: Equity, Power and Education*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. 13–16
- White, H. 1981. The Value of Narrativity in the Representation of Reality. Teoksessa Mitchell, J. T. (toim.) *On Narrativity*. Chicago: The University of Chicago Press. 1–23

Liitteet: Valikoidut tekstiesimerkit

Song of Eldamar (4.2.1)

I sang of leaves, of leaves of gold, and leaves of gold there grew:
Of wind I sang, a wind there came, and in the branches blew.
Beyond the Sun, beyond the Moon, the foam was on the Sea,
And by the strand of Ilmarin there grew a golden Tree.
Beneath the stars of Ever-eve in Eldamar it shone,
In Eldamar beside the walls of Elven Tirion.
There long the golden leaves have grown upon the branching years,
And here beyond the Sundering Seas now fall the Elven-tears.
O Lórien! The Winter comes, the bare and leafless Day;
The leaves are falling in the stream, the river flows away.
O Lórien! Too long I have dwelt upon this Hither Shore
And in a fading crown have twined the golden elanor.
But if of ships I now should sing, what ship would come to me,
What ship would bear me ever back across so wide a Sea?

Namárië (4.2.2)

Ai! laurië lantar lassi súrinen,
yéni unótimë ve rámar aldaron!
Yéni ve lintë yuldar avánier
mi oromardi lisse-miruvóreva
Andúnë pella, Vardo tellumar
nu luini yassen tintilar i eleni
ómaryo airetári-lírinen.

Sí man i yulma nin enquantuva?

An sí Tintallë Varda Oiolossëo
ve fanyar máryat Elentári ortanë,
ar ilyë tier undulávë lumbulë;
ar sindanóriello caita mornië
i falmalinnar imbë met, ar hísië
untúpa Calaciryó míri oialë.
Sí vanwa ná, Rómello vanwa, Valimar!

Namárië! Nai hiruvalyë Valimar.
Nai elyë hiruva. Namárië!

Englanninkielinen proosakäännös:

Ah! like gold fall the leaves in the wind,
long years numberless as the wings of trees!
The years have passed like swift draughts
of the sweet mead in lofty halls beyond the West,
beneath the blue vaults of Varda
wherein the stars tremble in the song of her voice, holy and queenly.

Who now shall refill the cup for me?

For now the Kindler, Varda, the Queen of the Stars,
from Mount Everwhite has uplifted her hands like clouds,
and all paths are drowned deep in shadow;
and out of a grey country darkness lies on the foaming waves between us,
and mist covers the jewels of Calacirya for ever.
Now lost, lost to those from the East is Valimar!

Farewell! Maybe thou shalt find Valimar.
Maybe even thou shalt find it. Farewell!

The Song of Durin (5.1.1)

The world was young, the mountains green,
No stain yet on the Moon was seen,
No words were laid on stream or stone
When Durin woke and walked alone.
He named the nameless hills and dells;
He drank from yet untasted wells;
He stooped and looked in Mirrormere,
And saw a crown of stars appear,
As gems upon a silver thread,
Above the shadow of his head.

The world was fair, the mountains tall,
In Elder Days before the fall
Of mighty kings in Nargothrond
And Gondolin, who now beyond
The Western Seas have passed away:
The world was fair in Durin's Day.

A king he was on carven throne
In many-pillared halls of stone
With golden roof and silver floor,
And runes of power upon the door.
The light of sun and star and moon
In shining lamps of crystal hewn
Undimmed by cloud or shade of night
There shone for ever fair and bright.

There hammer on the anvil smote,
There chisel clove, and graver wrote;
There forged was blade, and bound was hilt;
The delver mined, the mason built.
There beryl, pearl, and opal pale,
And metal wrought like fishes' mail,
Buckler and corslet, axe and sword,
And shining spears were laid in hoard.

Unwearied then were Durin's folk;
Beneath the mountains music woke:
The harpers harped, the minstrels sang,
And at the gates the trumpets rang.

The world is grey, the mountains old,
The forge's fire is ashen-cold;
No harp is wrung, no hammer falls:
The darkness dwells in Durin's halls;
The shadow lies upon his tomb
In Moria, in Khazad-dûm.
But still the sunken stars appear
In dark and windless Mirrormere;
There lies his crown in water deep,
Till Durin wakes again from sleep.

The Song of Beren and Lúthien (5.2.1)

The leaves were long, the grass was green,
The hemlock-umbels tall and fair,
And in the glade a light was seen
Of stars in shadow shimmering.
Tinúviel was dancing there
To music of a pipe unseen,
And light of stars was in her hair,
And in her raiment glimmering.

There Beren came from mountains cold,
And lost he wandered under leaves,
And where the Elven-river rolled
He walked alone and sorrowing.
He peered between the hemlock-leaves
And saw in wonder flowers of gold
Upon her mantle and her sleeves,
And her hair like shadow following.

Enchantment healed his weary feet
That over hills were doomed to roam;
And forth he hastened, strong and fleet,
And grasped at moonbeams glistening.
Through woven woods in Elvenhome
She lightly fled on dancing feet,
And left him lonely still to roam
In the silent forest listening.

He heard there oft the flying sound
Of feet as light as linden-leaves,
Or music welling underground,
In hidden hollows quavering.
Now withered lay the hemlock-sheaves,

And one by one with sighing sound
Whispering fell the beachen leaves
In the wintry woodland wavering.

He sought her ever, wandering far
Where leaves of years were thickly strewn,
By light of moon and ray of star
In frosty heavens shivering.
Her mantle glinted in the moon,
As on a hill-top high and far
She danced, and at her feet was strewn
A mist of silver quivering.

When winter passed, she came again,
And her song released the sudden spring,
Like rising lark, and falling rain,
And melting water bubbling.
He saw the elven-flowers spring
About her feet, and healed again
He longed by her to dance and sing
Upon the grass untroubling.

Again she fled, but swift he came.
Tinúviel! Tinúviel!
He called her by her elvish name;
And there she halted listening.
One moment stood she, and a spell
His voice laid on her: Beren came,
And doom fell on Tinúviel
That in his arms lay glistening.

As Beren looked into her eyes
Within the shadows of her hair,
The trembling starlight of the skies
He saw there mirrored shimmering.
Tinúviel the elven-fair,
Immortal maiden elven-wise,
About him cast her shadowy hair
And arms like silver glimmering.

Long was the way that fate them bore,
O'er stony mountains cold and grey,
Through halls of iron and darkling door,
And woods of nightshade morrowless.
The Sundering Seas between them lay,
And yet at last they met once more,
And long ago they passed away
In the forest singing sorrowless.

Song of Eärendil (6.1)

Eärendil was a mariner
that tarried in Arvernien;
he built a boat of timber felled
in Nimbrethil to journey in;
her sails he wove of silver fair,
of silver were her lanterns made,
her prow was fashioned like a swan,
and light upon her banners laid.

In panoply of ancient kings,
in chainéd rings he armoured him;
his shining shield was scored with runes
to ward all wounds and harm from him;
his bow was made of dragon-horn,
his arrows shorn of ebony;
of silver was his habergeon,
his scabbard of chalcedony;
his sword of steel was valiant,
of adamant his helmet tall,
an eagle-plume upon his crest,
upon his breast an emerald.

Beneath the Moon and under star
he wandered far from northern strands,
bewildered on enchanted ways
beyond the days of mortal lands.
From gnashing of the Narrow Ice
where shadow lies on frozen hills,
from nether heats and burning waste
he turned in haste, and roving still
on starless waters far astray
at last he came to Night of Naught,
and passed, and never sight he saw
of shining shore nor light he sought.
The winds of wrath came driving him,
and blindly in the foam he fled
from west to east and errandless,
unheralded he homeward sped.

There flying Elwing came to him,
and flame was in the darkness lit;
more bright than light of diamond
the fire upon her carcanet.
The Silmaril she bound on him
and crowned him with the living light
and dauntless then with burning brow
he turned his prow; and in the night
from Otherworld beyond the Sea
there strong and free a storm arose,

a wind of power in Tarmenel;
by paths that seldom mortal goes
his boat it bore with biting breath
as might of death across the grey
and long forsaken seas distressed;
from east to west he passed away.

Through Evernight he back was borne
on black and roaring waves that ran
o'er leagues unlit and foundered shores
that drowned before the Days began,
until he heard on strands of pearl
where ends the world the music long,
where ever-foaming billows roll
the yellow gold and jewels wan.
He saw the Mountain silent rise
where twilight lies upon the knees
of Valinor, and Eldamar
beheld afar beyond the seas.
A wanderer escaped from night
to haven white he came at last,
to Elvenhome the green and fair
where keen the air, where pale as glass
beneath the Hill of Ilmarin
a-glimmer in a valley sheer
the lamplit towers of Tirion
are mirrored on the Shadowmere.

He tarried there from errantry,
and melodies they taught to him,
and sages old him marvels told,
and harps of gold they brought to him.
They clothed him then in elven-white,
and seven lights before him sent,
as through the Calacirian
to hidden land forlorn he went.
He came unto the timeless halls
where shining fall the countless years,
and endless reigns the Elder King
in Ilmarin on Mountain sheer;
and words unheard were spoken then
of folk and Men and Elven-kin,
beyond the world were visions showed
forbid to those that dwell therein.

A ship then new they built for him
of mithril and of elven-glass
with shining prow; no shaven oar
nor sail she bore on silver mast:
the Silmaril as lantern light

and banner bright with living flame
to gleam thereon by Elbereth
herself was set, who thither came
and wings immortal made for him,
and laid on him undying doom,
to sail the shoreless skies and come
behind the Sun and light of Moon.

From Evereven's lofty hills
where softly silver fountains fall
his wings him bore, a wandering light,
beyond the mighty Mountain Wall.
From a World's End there he turned away,
and yearned again to find afar
his home through shadows journeying,
and burning as an island star
on high above the mists he came,
a distant flame before the Sun,
a wonder ere the waking dawn
where grey the Norland waters run.

And over Middle-earth he passed
and heard at last the weeping sore
of women and of elven-maids
in Elder Days, in years of yore.
But on him mighty doom was laid,
till Moon should fade, an orbéd star
to pass, and tarry never more
on Hither Shores where Mortals are;
for ever still a herald on
an errand that should never rest
to bear his shining lamp afar,
the Flammifer of Westnesse.

The Fall of Gil-galad (6.2)

Gil-galad was an Elven-king.
Of him the harpers sadly sing;
the last whose realm was fair and free
between the Mountains and the Sea.

His sword was long, his lance was keen.
His shining helm afar was seen;
the countless stars of heaven's field
were mirrored in his silver shield.

But long ago he rode away,
and where he dwelleth none can say;
for into darkness fell his star
in Mordor where the shadows are.